

Ferran Requejo

«Les assemblees són bones per deliberar,
però dolentes per decidir»

Una conversa amb Anna Simó

EINES 19

Leslie Charles
Noël Climent
Joan B. Culla
Santi Eizaguirre
Anton Gasol
Martin Luther King
Jordi Llavina
Fabian Mohedano
Elisabet Nebreda
Barack Obama
Roger Palà
Marc Parés
Gemma Pasqual
Toni Rodon
Laura Ruiz i Trullols
Josep Vall
Roland Vaubel
Vidal Vidal
Nikola Vuletić

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Calàbria, 166 entresòl
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

President

Josep Huguet

Vicepresident

Josep Bargalló

Director

Josep Vall

Vocals

Cristina Alsina
Joan Casamitjana
Marina Llansana
Eduard López
Miquel Pueyo
Isabel Nonell
Jordi Roig
Lluís Salvadó
Anna Simó

Administració

Joan Almacellas

**Arxiu,
Biblioteca
i Documentació**
arxiu@irla.cat

**Secció
d'Estudis
Històrics**
historia@irla.cat

**Secció
d'Estudis
Polítics**
Arnau Albert

**Secció
d'Estudis
Socioeconòmics**
Isabel Nonell

EINES 19

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i EINES no s'hi identifica necessàriament. Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'EINES.

En enviar el seu treball a la redacció d'EINES, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet. Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a eines@irla.cat

Agraïments

Quim Brugué
Sílvia Casola
Alba Castellví
Ignasi Centelles

Projecte gràfic

Suki design

Maquetació

Santi Bracons
Glòria Comellas

Impressió

Cevagraf SCCL
Dipòsit Legal B-31564-07
ISSN 2013-1518

Director

Josep Vall

Coordinació

Arnau Albert

Correcció lingüística

Marina Sagarra

Redacció

eines@irla.cat

Subscripcions

Joan Almacellas
Telèfon 93 567 78 63
administracio@irla.cat

Sumari

- 5 **PORTAL**
Primus inter pares
Josep Vall
- 6 **INCORRECTE**
Ara és l'hora d'una reforma horària
Fabian Mohedano
- 8 **REPTES**
La Renda Garantida de Ciutadania
Noël Climent
- 10 **VOLTA EL MÓN...**
La crisi europea i la irrupció de l'extrema dreta
Elisabet Nebreda
- 12 **...I TORNA AL BORN**
Vies d'aigua
Vidal Vidal
- 14 **ELECCIONS**
República Txeca: el descrèdit dels homes nets
Laura Ruiz i Trullols
- 17 **CONNEXIONS**
Connivència entre política i economia financera
Anton Gasol
- 25 **La mort del quart poder**
Roger Palà
- 33 **Límits i potencialitats de la participació ciutadana en un context de crisi**
Marc Parés
- 41 **Quan la societat civil s'oposa a la innovació social**
Santi Eizaguirre
- 51 **NAVEGADOR**
La Primera Esmena de la Constitució dels Estats Units: la clau de volta de la política nord-americana
Leslie Charles

57 FÒRUM

Ferran Requejo

**«Les assemblees són bones
per deliberar, però dolentes
per decidir»**

Una conversa amb Anna Simó

71 VARIABLES

**Constitucions: pedres rígides
o material flexible?**

Toni Rodon

83 FULL DE CÀLCUL

**L'economia política de la secessió
a la Unió Europea**

Roland Vaubel

101 ARXIU

**Feixisme: l'escandalosa
banalització d'un concepte històric**

Joan B. Culla

109 EXPLORADOR

Victòries derrotades:

**dues dècades de la Croàcia
independent**

Nikola Vuletić

117 FINESTRA

«Deixem repicar la llibertat»

Barack Obama, president dels EUA

124 CLÀSSIC

«Tinc un somni»

Martin Luther King

128 TRIBUT

***Llibre de meravelles,*
de Vicent Andrés Estellés**

Gemma Pasqual

130 FILMOTECA

***La meva nit amb Maud,*
d'Éric Rohmer**

Jordi Llavina

132 PUNT DE LLIBRES

PORTAL

Primus inter pares

La política és l'activitat humana que té per objecte el debat al si d'una societat entre les diferents visions que la ciutadania en té de la mateixa, per tal d'arribar a acords que permetin gestionar-ne la seva complexitat. La política és una condició necessària —tot i que no suficient— per al desenvolupament d'una societat lliure.

Sense política no hi ha democràcia, doncs justament la negació del debat entre les opcions diferenciades d'una societat, l'absència de la política, és la dictadura.

Són molts els actors en una societat democràtica: entitats ciutadanes, associacions professionals, sindicats de treballadors, patronals, mitjans de comunicació... Tots ells amb visions particulars i legítimes de com ha de ser la societat. Tots ells constituint o recolzant algun dels molts poders d'una societat oberta: l'econòmic, el financer, el mediàtic...

Tots els poders són, en major o menor mesura, necessaris. Tots tenen una funció social, més o menys important, a complir. Cap d'ells però, està tan legitimat com el poder polític, l'únic que, en democràcia, és renovat per tot el cos social, periòdicament, en eleccions lliures per sufragi universal.

Per això cal reivindicar el paper de la política com a *primus inter pares*, com a primer entre iguals. Com a últim i legitimat poder per prendre les decisions que emanen de la voluntat popular lliurement expressada mitjançant processos electorals lliures, legítims, competitiu i transparents.

Per això cal defensar el paper dels partits polítics en una societat democràtica. Perquè són

instruments de formació de la voluntat popular, de canalització del debat públic, de representació política, de participació de la ciutadania a les institucions, i de legitimització democràtica de majories socials. En definitiva els partits polítics són una de les peces fonamentals d'una democràcia, doncs canalitzen les inevitables tensions presents en tota societat garantint la pau social necessària.

No és debades que els partits polítics són el primer enemic a batre en una dictadura. Justament el grau de llibertat d'associació política és un dels principals indicadors de la qualitat democràtica d'un estat.

Per això no podem assistir impassibles a l'erosió sistemàtica que es fa de la política. La seva deslegitimització, propiciada pels poders fàctics, que ningú ha votat, i que són els majors responsables de l'actual crisi econòmica, ens està deixant més indefensos que mai.

Per això, des d'una perspectiva d'esquerres hem de defensar sempre la política, la bona política, la bondat de l'acció política, una activitat que, en paraules de Bernard Crick, és la diària preocupació dels homes lliures. ◀

Josep Vall
Director de la Fundació Josep Irla
jvall@irla.cat

Fabian Moledano
Promotor d'Ara és l'hora. Iniciativa per a la Reforma Horària
fabianmoledano@gmail.com

INCORRECTE

Ara és l'hora d'una reforma horària

Des dels anys 1980, la recerca sociològica ha posat de manifest que la vida en societat depèn en bona mesura dels horaris i calendaris laborals. La rigidesa del treball influeix clarament en la capacitat de decidir en la resolució positiva de les dificultats de conciliació de la vida laboral amb la vida personal i especialment amb la vida social.

Els nous usos del temps impliquen una transformació de l'organització social del temps per tal de satisfer les necessitats de la gestió temporal de la vida quotidiana, que les persones puguin gaudir d'un temps de qualitat, millorar el benestar social i assolir una major igualtat de gènere.

El canvi de paradigma, tenint en compte el temps com a factor sistèmic, requereix per tant d'unes decisions a nivell social, que fan referència a l'organització general de calendaris i horaris de la vida quotidiana. Cal tenir en compte que el canvi es projecta amb processos de política pública.

A gairebé tot Europa, l'horari laboral és de nou a cinc, parant un màxim d'una hora per dinar a meitat de la jornada. A l'Estat espanyol —i per tant a Catalunya—, però, és habitual que els treballadors s'aturin dues hores per dinar i que les seves jornades s'allarguin fins a les set o les vuit del vespre. El resultat és que els catalans i espanyols el 2011 van treballar una mitjana de 277 hores més que els alemanys, segons dades de l'Institut d'Estudis Econòmics a partir d'estadístiques de l'OCDE.

Tot i treballar més hores i d'allargar més la jornada que Finlàndia, Suècia, Regne Unit o Àustria, la nostra productivitat no és més gran que en cap d'aquests països. Al contrari, tot fa pensar que la productivitat és inversament proporcional a la durada de la jornada. Per contra, la dificultat de conciliar vida personal, familiar i personal sí que resulta molt més acusada, ja que els horaris espanyols provoquen un gran desajust entre l'horari escolar i el laboral, cosa que fa difícil la cura dels fills. I, en qualsevol

La Catalunya que ve requereix de noves estructures que permetin fer que la ciutadania millori la qualitat de vida, per això es fa del tot imprescindible tenir en compte el factor del temps

cas, pels que no són pares, dificulta la realització de qualsevol activitat després de la sortida de la feina. El desfasament horari respecte d'Europa, que implica fer la pausa per dinar un parell d'hores més tard i retardar també l'hora de sortida de la feina, el sopar i fins i tot el *prime time* de les televisions té el seu origen en la postguerra espanyola. Fins als anys 1930, a l'Estat espanyol es menjava cap al migdia, com a la resta de països europeus. En els primers anys del franquisme, la pluriocupació masculina va passar a ser habitual per poder mantenir la família, mentre s'instaurava la norma que la dona es quedés a casa, associada a l'accés a la classe mitjana i les seves expectatives. Era molt comú, per tant, que el marit arribés a casa a dinar en acabar la feina del matí a la una i es reincorporava a les tres. La pluriocupació per als obrers industrials sense jornada partida, eren hores extra en el mateix establiment o en un altre taller, després de plegar a les set. Els horaris han patit una transformació rellevant i són els que han quedat instaurats a partir de llavors, tot i que les condicions socials del país han canviat molt en les últimes dècades.

Existeixen diferents iniciatives en marxa encaminades a la racionalització d'horaris i al foment de les mesures

de conciliació. Entre les mesures de conciliació cal destacar el foment del teletreball, que estalvia temps i diners en desplaçaments de casa a la feina i permet flexibilitzar la jornada, i l'impuls de les jornades intensives. En temps de crisi, però, aquestes propostes poden ser emprades com a estratègies de precarització. Per tant, cal ser prudents en el seu impuls.

Els diferents estudis realitzats asseguren que implantar la jornada continuada, com ja fan moltes empreses exclusivament a l'estiu, augmenta la motivació, redueix l'estrès, estimula l'optimització del temps i ensenya als empleats a planificar. I, en conseqüència i com argumentari més important per a les organitzacions, eleva la productivitat i rendibilitat, relacionades amb el cost i el temps respectivament. En qualsevol cas, l'aposta per un horari intensiu ha de ser impulsada amb altres mesures.

La Catalunya que ve requereix de noves estructures que permetin principalment fer que la ciutadania millori la qualitat de vida, per això es fa del tot imprescindible tenir en compte el factor del temps. En aquest sentit, l'objectiu de la Iniciativa per a la Reforma Horària és exercir de lobby en el context sobiranista per tal d'impulsar aques-

ta nova fase de construcció nacional per respondre, mitjançant informes i dictàmens redactats per experts, a qüestions com quin serà el calendari de festius i el fus horari al qual s'hauria d'inscriure la Catalunya que ve. ◀

Noël Climent
Promotor de la ILP per a la Renda Garantida de Ciutadania
noelcliment@gmail.com

La Renda Garantida de Ciutadania

121.191 han estat les signatures recollides per part del grup promotor de la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) per a la Renda Garantida de Ciutadania, una proposta que s'ha d'entendre com una eina per incrementar el consum intern del país i no només com a l'obligació dels poders públics de combatre la pobresa.

S'ha superat amb escreix el llindar de 50.000 signatures que s'estableix per admetre a tràmit una ILP a Catalunya. Ara el Parlament de Catalunya haurà d'escoltar els promotors de la llei, després, els diferents grups polítics hi faran les aportacions o esmenes escaients i finalment s'hauria de sotmetre a votació una llei que «permeti a les persones o famílies que es troben en situació de pobresa accedir a una renda garantida de ciutadania que els assegurí els mínims d'una vida digna» tot donant així compliment a l'article 24.3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

Dèiem i seguim afirmant avui que «Tots els diners públics que no s'inverteixen en potenciar aquells vectors que ens fan competitius ens els haurem de gastar en un futur en prestacions i ajudes per evitar que la nostra ciutadania caigui en la pobresa i l'exclusió social».

Les estratègies de suport a l'empresa que s'han seguit des del 2008, ja sigui per manca de pressupost o per manca de valentia política, han estat un fracàs. Recordem que al principi de la crisi, ja fa més de cinc anys, quan grans empreses industrials tancaven o feien ERO d'extinció enviant milers de persones a l'atur, dèiem que calia facilitar el crèdit a aquelles empreses amb un bon nivell tecnològic, que estiguessin internacionalitzades i que innovessin. Aquestes empreses només patien de falta de crèdit però per la resta eren competitives.

Per una altra banda, no faltaven els que apuntaven que la Catalunya industrial era cosa del passat i que el futur era

La Renda Garantida de Ciutadania s'ha d'entendre com una eina per incrementar el consum intern del país i no només com a l'obligació dels poders públics de combatre la pobresa

el sector serveis, sobretot els orientats al turisme com a mecanisme de creació de llocs de treball, tot i que alguns ja apuntàvem que el turisme no absorbiria l'excés de mà d'obra i que el que calia era diversificació i especialització.

El resultat d'aquestes estratègies o de la manca de les mateixes el palpem dia a dia: desindustrialització i un sector serveis actiu però insuficient formen part de la realitat econòmica del país on, tot i créixer en exportacions, encara no podem viure del mercat exterior. Això ens ha situat a les acaballes del 2013 amb una taxa d'atur per sobre del 22%; més de 800.000 persones en situació d'atur, moltes d'elles sense rebre cap tipus de prestació.

Per tot plegat, la Renda Garantida de Ciutadania és una gran oportunitat per reforçar el comerç de proximitat, ja que és el comerç de barri i el dels pobles i viles una de les poques fortaleses que queden per a fer de catalitzador, de dinamitzador del mercat intern. Perquè ja estem veient que quan no es posa la prioritat allà on toca, quan la gent dels barris i dels pobles es queda sense ingressos de cap tipus, les botigues ja no tenen clients, així que els botiguers passen de ser persones que cotitzen, que paguen impostos a través de la

seva activitat, a ser persones aturades que potser no tornaran a treballar en molt temps i passaran a formar part del creixent grup de persones demandants de prestacions i ajudes. El fet d'assegurar que ningú resta per sota del llindar de la pobresa pot ser l'estímul més directe que fem per tal d'incrementar el consum de les llars i famílies catalanes, i per tant, per a dinamitzar el comerç de proximitat. Per això hem d'aprofitar l'oportunitat d'enfortir el consum intern a través la de Renda Garantida de Ciutadania i no només entendre-la com a l'obligació dels poders públics de combatre la pobresa.

Les 121.191 signatures aconseguides per a la ILP a finals d'octubre ens donen un bri d'esperança. Queda per endavant tot el tràmit parlamentari i totes les aportacions i esmenes per part de tots i cadascun dels grups presents al Parlament. ◀

La crisi europea i la irrupció de l'extrema dreta

Europa està en crisi. Molts articles hauran començat de la mateixa manera aquests darrers mesos i m'atreviria a dir anys. Vivim instal·lats en atacs socials i laborals constants enmig d'una crisi que s'està utilitzant de teló de fons per a justificar i aplicar una agenda neoliberal de la mà de determinats partits polítics al servei de les elits i poders econòmics i financers. Les respostes davant d'aquesta situació per part de l'esquerra han estat decebedores. La incapacitat de l'esquerra europea d'articular i desenvolupar una alternativa global a l'estancament econòmic, la creixent disparitat de renda i riquesa i la degradació dels nostres drets socials, llibertats civils i drets democràtics ha estat més que evident.

Però i la dreta? Què ha fet la dreta davant de la crisi europea? En paral·lel al declivi de l'esquerra s'ha anat gestant des de fa dues dècades l'emergència d'opcions neopopulistes de caràcter totalitari i xenòfob que, a partir de la despuntada del Front National francès a les eleccions europees de 1983, han anat confirmat que el cas del partit fundat per Jean-Marie Le Pen no era una excepció sinó més aviat la referència sobre la que s'ha anat construint una nova ultradreta a Europa. Una ultradreta que ha sabut capitalitzar el vot protesta contra la crisi, la globalització i l'actual model de construcció de la UE i que sembla haver tornat a trobar els ingredients necessaris per a reproduir-se: les conseqüències de la crisi econòmica i la immigració.

L'aparició o augment de l'extrema dreta a països com Grècia, Finlàndia, Hongria i França —en alguns països són la segona o tercera força— evidencia que ens trobem davant un moviment transversal que agita diversos països del continent i que ha connectat amb els processos d'inseguretat econòmica, social i laboral de la societat europea. Efectivament, el popu-

El temps per abordar qüestions tan importants i sensibles com la crisi econòmica i la immigració, la font d'alimentació més gran de l'extrema dreta, s'esgota per a la UE

lisme i la dreta extremista presenten formes molt diferents al llarg del continent, però hi ha denominadors comuns, entre els quals destaquen l'euroescepticisme i la xenofòbia, que tendeixen a acarnissar-se amb els immigrants musulmans.

El passat novembre, l'holandès Geert Wilders, líder de l'antimusulmà Partij voor de Vrijheid, i la francesa Marine Le Pen, presidenta del Front National, van anunciar públicament la seva intenció d'unir forces contra la integració europea i contra la immigració proposant una gran aliança paneuropea de partits d'extrema dreta. En el Parlament Europeu aquesta aliança es materialitzaria en la formació d'un nou grup polític al que ja han convidat a entrar al Dansk Folkeparti danès, la Lega Nord italiana, el Vlaams Belang flamenc o l'UK Independence Party britànic. N'hauran de convidar a alguns més ja que per a la creació d'un grup al Parlament Europeu calen 25 eurodiputats de set estats diferents.

Polítics com Le Pen o Wilders han fet del debat migratori la seva bandera i no tenen objeccions a l'hora d'apel·lar a emocions com la por a l'anomenada Euràbia, és a dir, un desembarcament massiu de musulmans capaços de posar en perill el que consideren la

identitat europea. El seu mèrit és doble, perquè aconsegueixen infondre por en un moment en què es dona la paradoxa que la integració dels treballadors estrangers és relativament reeixida en diversos països europeus. A tot això, les revoltes del món àrab i el desembarcament de nord-africans a les costes europees, plasmat sobretot amb el drama de Lampedusa, han jugat a favor de les tesis ultradretanes posant en evidència un dels grans fracassos de la UE. La immigració a Europa no és en absolut un fenomen nou i la UE necessita afrontar-ho a través d'una nova política migratòria basada en la cooperació i el diàleg amb els països d'origen dels immigrants per evitar desastres com els que es succeeixen dia rere dia a les fronteres d'Europa.

L'eurofòbia és l'altra gran pota del banc dels extremistes, que consideren a la UE font de tot mal. De nou és un missatge que cala amb facilitat entre un electorat que no sent les institucions de Brussel·les com a pròpies i que, per tant, no acaba d'entendre per què cal finançar-les. Això, sumat a les severes mesures d'austeritat econòmica imposades per la Troica, la falta de transparència democràtica de les institucions i la incapacitat per arribar a consensos de forma ràpida en un món

canviant contribueix a la frustració dels ciutadans.

El temps s'esgota per l'esquerra europea per demostrar que poden crear un contrapès al discurs fàcil de la ultradreta, i, encara més greu, l'allargada ombra que projecten aquestes formacions sobre els partits tradicionals, que cada vegada més adopten algunes de les tesis extremistes a la caça dels vots que senten que els roben els populistes. I el temps també s'esgota per a la UE per abordar qüestions tan importants i sensibles per a la ciutadania europea, com són la crisi econòmica i la immigració, dues qüestions que, com hem vist, són precisament la font d'alimentació més gran de l'extrema dreta. És possible trobar una alternativa global als reptes econòmics i socials que estem vivint derivats de la crisi i del propi sistema capitalista, però aquesta alternativa s'ha de construir tant a nivell nacional i local com europeu, i això passa, necessàriament per més i millor integració europea. ◀

Vidal Vidal
Escriptor
widal@gencat.cat

...I TORNA AL BORN

Vies d'aigua

La Via Catalana de la darrera Diada ha obert a Espanya una via d'aigua, sens dubte més preocupant des del seu punt de vista que les goteres que aquell mateix matí de l'Onze de Setembre van inundar bona part de l'hemicle del palau de les Corts de Madrid i van obligar a retardar la sessió de la jornada. Un auguri, per a tothom que l'hagués volgut veure i entendre. Cal estar atent als presagis. El mateix dia que el senador socialista Francesc Boya feia unes declaracions sobre la conveniència de deixar al marge la Vall d'Aran del futur referèndum d'autodeterminació de Catalunya, perquè els aranesos no se senten catalans i molts d'ells aspiren a mantenir la nacionalitat espanyola, amb un estatus equiparable a les places africanes de Ceuta i Melilla, un llamp queia sobre el campanar de l'església de Vielha i en destrossava un bon tros de teulada punxeguda. Cal estar atent als presagis, insisteixo.

La via d'aigua oberta pel procés emancipador català, que està agafant embranzida —velocitat de creuer, per continuar amb una de les metàfores nàutiques tan grates a l'actual president de la Generalitat—, representa un autèntic torpede en la línia de flotació de l'Estat espanyol entès com l'hem conegut fins ara. L'escriptor Félix de Azúa, actualment gaudint d'un exili daurat a Madrid, va diagnosticar fa anys que Barcelona era un Titànic. Es referia al naufragi d'un model de ciutat oberta, tolerant, moderna, etcètera. És a dir, allò que aquell denunciador de la suposada imposició nacionalista —catalana, no pas espanyola, que a alguns els resulta invisible, per natural i òbvia— entenia i entén per una ciutat oberta, tolerant i moderna. Ras i curt, castellanitzada, que accepti la seva submissió nacional a una nació estrangera sense queixar-se, més aviat amb gust i ganes. Per mor d'un cosmopolitisme que sovint no hi lluca més enllà dels Pirineus. Doncs bé, prenent la imatge naval al·ludida, avui dia tot fa pensar que el Titànic és Espanya. I mentrestant, l'orquestra no deixa de tocar a bord,

un i altre cop, la mateixa melodia, com un «torna-la a tocar, Sam» (ara crec que he barrejat dues pel·lícules), que no és altra que la cançó de l'enfadós de sempre. Ni una nota original, ni cap variació en la lletra. Com un vell himne de batalla que ja no fa efecte perquè ha perdut la seva capacitat d'atemorir l'enemic, de tan sentit. Pura fanfara.

Darrerament es recorre sovint a la metàfora del xoc de trens, però no s'haurien de descartar imatges més marineres, com l'esmentada del transatlàntic que s'adreça ineluctable contra l'iceberg (si ho prefereixen més pedestre, la pedra a la sabata). El bloc de gel quedarà possiblement bastant afectat per l'impacte, però el vaixell no en sortirà tampoc gaire ben parat. Potser el capità Rajoy intentarà forçar a última hora un cop de timó a la desesperada, però ja no serà a temps d'esquivar l'obstacle imprevist. El buc té massa envergadura i navega massa veloç, amb un rumb massa rígid, com per poder maniobrar tan de pressa. Un embalum excessiu de la nau i una tossuderia proverbial al pont de comandaments, ancestral i racial, la mateixa que segles enrere els portava ja a perdre preteses armades invencibles i a sentir-se'n encara orgullosos encabat al·legant que més val honra sense vaixells que no pas

vaixells sense honra. Són així, ells, prou que ens vaga de conèixer-los.

Per aquí entre nosaltres, en aquesta riba de l'oceà, n'hi ha uns quants obstinats a tancar la via d'aigua en l'embarcació que amenaça a anar aviat a la deriva amb una tercera via. Són els que creuen tenir molt a perdre amb la travessia (el mític viatge a Ítaca, és clar). Beneficis econòmics i privilegis personals. Legítims, no ho cal ni dir. Però sí que haurien de dir que és la por a prescindir-ne allò que els fa defensar determinats plantejaments o tractar de desvirtuar-ne uns altres.

Finalment, hi ha qui fa l'efecte de no dubtar, arribat el cas, de la conveniència d'acudir al recurs de la força bruta. La força contra la raó. I no només per part de personatges caracteritzats per una ideologia conservadora. Sentir els exministres socialistes Belloch o Corcuera —el primer encara en ple exercici de la política activa, actual alcalde de Saragossa— especular amb la possibilitat de suspendre l'autonomia catalana, la veritat és que fa posar els pèls de punta (fins i tot a Duran Lleida, suposo) i plantejar-nos nosaltres si l'expressió *democràcia espanyola* no és en el fons un oxímoron, una d'aquelles contradiccions en els termes com ara *música militar* o bé *consulta acordada*.

Justament el senyor Juan Alberto Belloch va adornar les seves manifestacions tan exquisidament democràtiques —democràcia orgànica, en tot cas, com la practicada durant el franquisme— amb un argument que ja havíem sentit moltes vegades en boca d'individus com Mayor Oreja i en els múltiples i eixordadors altaveus de la caverna mediàtica madrilenya: l'independentisme català comparteix els mateixos objectius que ETA, si bé emprant mètodes diferents. Una desqualificació en tota regla —i amb tota barra—, que podria ser perfectament girada en contra de qui la profereix, en el sentit que els unionistes o partidaris de la unitat d'Espanya (aquell vaixell que fa aigües) comparteixen objectius amb Franco, però utilitzant uns mètodes diferents. Bé, diferents de moment, perquè estic segur que molts no tindrien cap mania a servir-se dels mateixos. És clar que aleshores, produïda una situació tan excepcional, el Titànic sí que se'ls acabaria d'enfonsar fins a la bandera, tripulació al complet i orquestra incloses. ◀

Laura Ruiz i Trullols
Periodista
lruiztrullols@gmail.com

ELECCIONS

República Txeca: el descrèdit dels homes nets

En un intent desesperat de canviar l'estatu quo, molts ciutadans de la República Txeca, a les eleccions d'octubre del 2013, van pronunciar-se a favor d'alternatives desconegudes. Els escàndols de corrupció i les lluites internes que han tacat els partits tradicionals, van propiciar que els nous partits, encapçalats per personatges públics com ara exministres i multimilionaris, fossin l'elecció de molts txecs. Aquest creixement dels partits d'ideologia poc definida que proclamen radicalitat democràtica va començar a les eleccions, també anticipades, del 2010.

Des de la revolució de vellut i durant tota la dècada de 1990 socialdemòcrates, comunistes, democratacristians i liberal-conservadors s'han repartit pràcticament els 200 seients del Parlament. Aquest ordre va començar a trontollar a finals de la dècada, arran dels casos de corrupció que involucraven líders de tots els colors. Els darrers anys, els escàndols han col·lapsat el sistema i les dues eleccions anticipades han transformat de cap a peus el mosaic parlamentari. Per sort, l'economia n'ha quedat al marge: la crisi econòmica ha afectat al país però no amb la mateixa severitat que a molts dels seus veïns.

Després de set anys a l'oposició, els socialdemòcrates del ČSSD esperaven ser els grans triomfadors. En lloc d'això, però, van aconseguir una victòria pírrica: foren el partit més votat però van perdre sis escons. El seu líder, Bohuslav Sobotka, serà primer ministre, però no compta amb el suport absolut del seu partit i estarà limitat pels socis de la coalició, el partit de centredreta TOP09 i els democristians, que van recuperar la representació després de quedar fora del Parlament el 2010. TOP09 també ha perdut pistonada perdent 15 diputats.

Però el gran perdedor fou l'OSD, el tradicional partit de centredreta. El fins l'estiu de 2013 primer ministre, Petr Necas,

La corrupció i les lluites internes que han tacat els partits tradicionals, van propiciar el sorgiment de nous partits encapçalats per personatges públics com ara exministres i multimilionaris

va haver de dimitir en trobar-se enmig d'una trama que incloïa espies, banyes i corrupteles. El 2009 el primer ministre Mirek Topolánek, d'aquest mateix partit, va perdre una moció de confiança quan la República Txeca tenia la presidència europea: quatre diputats díscols van aprovar-la juntament amb els socialdemòcrates i els comunistes. Llavors la solució també fou la convocatòria d'eleccions anticipades però sembla que l'OSD no va aprendre la lliçó. Ara ha passat a ser la cinquena força del país.

Els tres partits de govern sumaran 111 escons però al Parlament un partit creat el 2011 els vigilarà de ben a prop. Es tracta d'ANO 2011, encapçalat per Andrej Babiš, el segon home més ric del país, que va aconseguir fins a 47 escons. Ano vol dir Sí en txec i al programa electoral proposava més transparència i abaixar impostos. Un altre partit nou que advoca per una democràcia més participativa també ha aconseguit col·lar-se a la cambra amb 14 escons. És l'ÚSVIT, liderat per Tomia Okamury un senador d'origen japonès que durant la campanya va fer declaracions contra el poble gitano i la UE. Amb tot, a la República Txeca també hi ha votants fidels. Per exemple, els nostàlgics que mantenen els comunistes del KSČM com a tercera força al Parlament.

A principi de febrer el nou govern començarà a treballar i l'estabilitat política es tornarà a posar a prova. El periodista de la revista d'investigació Respekt, Ondřej Kundra, creu que el més important és que es restablirà el sistema parlamentari i es reduirà el poder del primer president escollit per via directa, Zdeněk Zeman, un dels protagonistes de l'inici de la corrupció a

finals dels anys 1990. La seva col·lega, Silvie Lauder, confia en què «els polítics que cometin delictes a partir d'ara siguin enxampats perquè la policia i els fiscals són molt més independents».

Els txecs han sacsejat el Parlament. Ara bé, és difícil preveure si els nous partits han aterrat al Parlament per quedar-s'hi o bé els tradicionals recuperaran el poder perdut. ◀

Eleccions legislatives txeques (2013)

Electors registrats	8.424.227				
Vots emesos	5.010.944	59,48%	Vots vàlids	4.969.983	99,26%

Partit	Vots	%	Escons	+ / -
Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) (socialdemòcrates)	1.016.828	20,45	50	-6
ANO 2011 (liberalpopulistes)	927.240	18,65	47	47
Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (comunistes)	741.044	14,91	33	7
TOP 09 (liberalconservadors)	596.357	11,99	26	-16
Občanská demokratická strana (ODS) (centredreta)	384.174	7,72	16	-37
Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury (dreta populista)	342.339	6,88	14	14
Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová (KDU-ČSL) (democratacristians)	336.970	6,78	14	14
Strana zelených (SZ) (ecologistes)	159.025	3,19	0	—
Altres	466.006	9,3	0	—
TOTAL	4.969.983	100	200	—

Font: volby.cz

CONNEXIONS

Connivència entre política i economia financera

VISTA PRÈVIA

Quina és i quina hauria de ser la relació entre el poder polític i l'economicofinancer? Qui condiciona a qui? Si ho mirem amb deteniment, veurem com a l'Estat espanyol la relació és de connivència entre ambdós poders. Només així s'entén com molts dels comportaments que escandalitzen a la ciutadania estan emparats per la llei. Per tant, el problema rau en qui decideix què és legal i què no. Perquè desastres com la desaparició del sistema tradicional de caixes d'estalvi, són conseqüència d'un sistema legal on la política s'ha rendit al poder financer.

El trànsit des del servei públic a l'empresa privada

Sovint es posa sobre la taula la perillosa relació entre política i empresa. L'expressió «la porta giratòria» —provinent de l'anglès *revolving door*— és el terme col·loquial que defineix el pas d'alts càrrecs del sector públic al sector privat i viceversa. Una dinàmica positiva que permet incorporar en la gestió dels afers públics, ni que sigui de forma temporal, a persones que han destacat en el món privat, però que sovint, es veu interferida per males praxis com la d'un alt funcionari que passa a treballar en una empresa privada per la qual obté beneficis derivats del seu càrrec previ en la funció pública.

Desenes de parlamentaris han passat de l'activitat pública a l'empresa privada des de la primera legislatura de la democràcia. Alguns d'ells han anat i tornat en nombroses ocasions. La legislació, a l'Estat espanyol, no ho impedeix. La llei d'incompatibilitats es limita a demanar a alts càrrecs del govern i consellers d'Estat que deixin passar dos anys entre la seva activitat institucional i el seu desembarcament en l'empresa privada. Durant les deu legislatures que van de 1979 fins ara, 50 ministres i alts càrrecs de l'Estat han fet aquest pas.¹

Si les empreses tenen interès en nomenar a antics polítics per comprar influència política, el problema potser és que la política influeix massa en el sector privat. En un article publicat en el *Review of*

Anton Gasol
Vicepresident del Centre d'Estudis Econòmics i Socials
antongasol@gmail.com

¹ GRASSO, «Del Consejo de Ministros al consejo de Administración. Los pasillos entre el Congreso y la empresa».

Els consellers «polítics» creen molt valor per a les empreses en propiciar una via d'accés privilegiada al regulador

Financial Studies, Eitan Goldman, Jörg Rocholl i Jongil So² estudien les vinculacions polítiques dels consells d'administració d'empreses nord-americanes entre els anys 1996 i 2000. Aquests autors troben que el nomenament d'un conseller amb connexions polítiques té un efecte molt positiu en la cotització de la seva empresa, provocant importants pujades en el preu de les accions. Per contra, el nomenament d'un altre tipus de consellers independents —aquells sense cap passat en política— té un efecte neutre al mercat. De manera gens sorprenent, l'efecte positiu per a les empreses de tenir relacions polítiques sembla ser encara més elevat als països en desenvolupament. Un estudi de Mara Faccio³ mostra que l'efecte beneficiós de tenir connexions polítiques augmenta als països amb nivells de corrupció més alts. Una altra recerca de Mara Faccio, Ronald W. Masulis i John J. McConnell⁴ troba que les empreses amb connexions polítiques tenen més probabilitat de ser rescatades per l'estat que unes altres en l'eventualitat d'entrar en dificultats financeres.

Potser el que cal preguntar-se és per què és avantatjós tenir polítics en els seus consells d'administració. La literatura al respecte ens fa pensar que hi ha moltes evidències que els consellers «polítics» creen molt valor per a les empreses en propiciar una via d'accés privilegiada al regulador. No obstant això, no es pot descartar que els consellers polítics aportin valor per si mateixos, pels seus coneixements o habilitats, més enllà dels seus contactes.

De vigilant a defensor: des de la regulació i la supervisió a la patronal bancària

A finals dels anys 1980 es va fer un dinar a la seu de «la Caixa» a Madrid en el qual hi havia de convidat l'aleshores subgovernador del Banc d'Espanya, Miguel Martín (1943), per tal d'influir en el desenllaç de la que podia ser una multa supermilionària impulsada per Josep Borrell (1945), llavors secretari d'estat d'Hisenda, per causa de les primes úniques⁵ que havia comercialitzat sobretot

«la Caixa» —en aquell moment amb Josep Vilarasau (1931) com a director general— sense retenció fiscal. Poc temps després, Borrell passà a ser ministre d'Obres Públiques, Transports i Medi Ambient, la multa de les primes úniques va quedar en gairebé no res, gràcies a la complicitat de l'aleshores ministre Narcís Serra (1943) i, més tard, president de Caixa Catalunya, on va succeir al catedràtic Antoni Serra Ramoneda (1933) que al seu torn, de la nit al dia, va passar de ser conseller de «la Caixa» durant vuit anys a president de Caixa Catalunya durant 21 anys, destronant, de forma poc elegant, al prestigiós catedràtic Josep Lluís Sureda (1923), que fou president només entre 1982 i 1984.

ca. En canvi, Hisenda va considerar que eren un producte financer que generava rendiments del capital mobiliari, pels quals calia tributar. Hisenda va arribar a exigir un total de 1.380 milions d'euros només al Banco Santander, al BBVA i a «la Caixa». En la dràstica disminució del presumpte deute tributari acumulada per les assegurances de prima única entre 1986 i 1991 diversos factors van jugar a favor de les entitats financeres. El principal suport que van rebre va ser de la Direcció general d'Assegurances, dependent del Ministeri d'Economia, que no va dubtar a «enfrontar-se» per això amb la Direcció general de Tributs, inclosa dins d'Hisenda. Així mateix, la modificació de la Llei General Tributària el 1995 va deixar en «paper mullat» les quantioses sancions imposades, de manera que la quantitat pendent de pagament es limitava a les retencions fiscals no practica- des i als interessos de demora.

2 GOLDMAN, ROCHOLL i SO, «Do Politically Connected Boards Affect Firm Value?».

3 FACCIO, *Differences between Politically Connected and Non-Connected Firms: A Cross Country Analysis*.

4 FACCIO, MASULIS i MCCONNELL, «Political Connections and Corporate Bailouts».

5 Les primes úniques van ser comercialitzades a la segona meitat de la dècada de 1980 com a assegurances de vida amb una tributació avantatjosa. Segons les entitats financeres, en generar aquest tipus de productes un increment de patrimoni no tenien retenció fiscal, d'acord amb la legislació vigent en aquella èpo-

El procés de desaparició de les caixes d'estalvi passarà a la història de l'Estat espanyol com un saqueig digne de figurar a la llista de desamortitzacions

Miguel Martín, que fou subgovernador del Banc d'Espanya de 1992 a 2000 i prèviament director general del Tresor i subsecretari del Ministeri d'Economia i Hisenda, ha estat president de la patronal bancària Asociación Española de Banca (AEB) durant dos mandats, entre el 2006 i el 2014. Va succeir al capdavant de l'AEB a José Luis Leal (1939) que ocupava el càrrec des de 1990 i que havia estat ministre d'Economia en temps de la UCD i exassessor del BBV. Inicialment, José Maria Roldán (1964), fins el 27 de setembre de 2013 director general de Regulació i Estabilitat Financera del Banc d'Espanya, havia de succeir a Miguel Martín aquesta primavera com a president del lobby bancari. El banc més gran de l'AEB, el Banco Santander, és el que fa la proposta de candidat, el qual consensua amb el segon, el BBVA, després amb el Banco Popular, el Banc Sabadell i Bankinter —que representen el 90% del sector— i finalment, amb la resta dels vint membres del consell general. En sis mesos Roldán —per cert un professional de gran vàlua— hagués passat de vigilar els bancs a defensar-los. Però el candidat proposat per l'AEB ha xocat amb l'oposició del ministre d'Economia, Luis de Guindos (1960), i podria ser que no prosperés perquè segons el propi Roldán, l'oposició del Ministeri limita considerablement l'èxit de la seva tasca, quan hi ha tantes norma-

tives i lleis a negociar. L'alternativa podria ser Juan José Toribio (1940), actualment portaveu de l'AEB. El més rellevant del cas, és que l'afer Roldán ha provocat que el Govern vulgui equiparar el règim d'incompatibilitats del Banc d'Espanya per poder treballar al sector privat, fins ara de sis mesos, al de l'Administració General de l'Estat, de dos anys.

Però el cas Roldán no és l'únic. Un exemple similar és el de Pedro Pablo Villasanté (1957), que el 2006 va deixar de ser, després de sis anys, director general de Supervisió del Banc d'Espanya i al cap de sis mesos va ser escollit secretari general de l'AEB. Villasanté també era membre del Comitè de Supervisió del Banc Central Europeu i del Comitè de Supervisió Bancària de Basilea. Un altre cas és de Carlos Ocaña (1959) que poc després de deixar el Ministeri d'Economia i Hisenda —hi va estar vinculat entre 2004 i 2011, primer com a secretari general de Pressupostos i després com a secretari d'estat d'Hisenda i Pressupostos— va ser nomenat director general de la Fundació de Cajas de Ahorros (Funcas).

Contuberni entre política i sistema financer: un cas paradigmàtic

De ben segur que el procés de desaparició de les caixes d'estalvi passa-

rà a la història de l'Estat com un dels saquejos més paradigmàtics, digne de figurar a la llista de desamortitzacions, tant les de l'Antic Règim com les liberals. La reestructuració del sector de caixes d'estalvi, amb la consegüent nacionalització de gairebé el 40% del sistema financer espanyol, ha estat possible gràcies a una estratègia de llarg abast dissenyada per les grans entitats financeres i executada pel govern socialista de la mà de Miguel Ángel Fernández Ordóñez (1945), governador del Banc d'Espanya entre 2006 i 2012 i vinculat als ministeris d'Economia de Felipe González (1942) José Luis Rodríguez Zapatero (1960). La reestructuració va trobar el terreny adobat a la Comissió Europea on per cert, el comissari d'Assumptes Econòmics i Monetaris era el socialista Joaquín Almunia (1948), avui comissari de Competència i per tant, responsable de la concessió de l'ajuda financera prestada a Espanya per a la recapitalització del sistema bancari: 41.300 milions d'euros en forma de préstec del Mecanisme Europeu d'Estabilitat Financera.⁶

6 60.389 en ajudes directes presentades entre FGD, FROB, MEDE i CoCos; 6.506 és el valor actual dels 35.681 milions de garanties presentades pels Esquemes de Protecció d'Actius; 2.192 milions d'aportació de capital i deute a la SAREB; 105.564 milions de saldo viu dels

» La reestructuració del sector de caixes d'estalvi ha estat possible gràcies a una estratègia de llarg abast dissenyada per les grans entitats financeres i executada pel govern socialista

Però qui són els guanyadors del procés d'integració i de reestructuració de caixes? No hi ha dubte que els grans bancs, amb una reducció evident de la competència que els permet continuar posant tota la seva atenció en l'expansió internacional.

Un nou mapa bancari espanyol oligopolístic i amb un elevat grau de risc sistèmic

Amb les fusions, el grau de concentració del sector financer espanyol va augmentar de forma dramàtica, de manera que només mitja dotzena d'entitats concentren tres quartes parts dels actius totals del sistema financer. A més, les fusions interregionals han provocat la pèrdua definitiva de la identificació entre la clientela i la seva caixa d'estalvis. Però a part de crear un sector bancari excessivament concentrat, amb pocs competidors i amb un elevat grau d'oligopoli, la forma particular de resoldre la crisi financera de l'Estat espanyol ha donat lloc a un major nombre de bancs amb risc sistèmic.⁷ I és que el

Banco Santander i el BBVA són entitats declarades d'importància sistèmica mundial, mentre que CaixaBank, Banco Popular, Bankia, Banc Sabadell, Kutxabank i Unicaja Banco són d'importància sistèmica local.

Però l'estructura jurídica de les caixes no era el problema, ni la seva transformació en bancs la solució per a la seva recapitalització, com ha pogut comprovar-se al no poder-se finançar cap entitat a través del sector privat, sinó només i exclusivament mitjançant ajudes públiques. Amb dades de setembre de 2013, el saldo de les ajudes a la banca espanyola ascendeixen a 415.740 milions d'euros, un 42% del PIB. El problema era i és la bombolla immobiliària i l'excessiva capacitat d'oficines i empleats del sistema bancari.

Crec que la particular forma de ser de les caixes es va posar en perill des que van abandonar, pràcticament totes, el

principi de territorialitat clàssica i entraren amb massa ímpetu en el món de les participacions accionaries de tota mena, volent replicar el que feia Josep Vilarasau, que va maldar perquè «la Caixa» fos com un banc propi i que com hem vist, durant dècades, tenia capturades les voluntats dels reguladors, fossin del signe que fossin.

Durant temps, el regulador —el Banc d'Espanya com a supervisor prudencial i el Govern com a emissor de lleis— no van fer res per limitar la proactivitat creditícia, en particular pel que fa a la inversió immobiliària, l'adquisició de sòl i el finançament de la promoció i construcció d'immobles. Tampoc es va fer res per limitar l'allargament sense límit dels anys d'amortització dels préstecs hipotecaris que permeté l'encariment astronòmic dels actius immobiliaris, ni per limitar el nivell d'endeutament dels adquirents o per disminuir la relació entre préstec i valor de l'immoble i sobretot, respectar-lo. Tampoc es va establir una legislació més severa sobre les pràctiques de les societats de taxació i els seus lligams amb les entitats creditícies. Com es diu: un bon banquer central és el que retira el beure quan la festa s'anima massa o com els genets que han de saber frenar el cavall quan es desboca. I en part, sorprèn la manca d'asimetria del regulador, tan laxa durant tot el període d'expansió i tan

nalment a l'economia real, degut tant a la seva grandària com a les seves interconnexions i dificultats per substituir els serveis que presta. L'essència del risc sistèmic és la correlació de les pèrdues.

Els problemes provocats pels bancs sistèmics estan relacionats amb el fet que són massa grans per gestionar, supervisar i deixar-los fer fallida. Per això, els bancs sistèmics al no considerar el cost de la seva fallida produeixen «externalitats negatives» (quan un banc no assumeix tots els costos de les seves activitats i els traspassa a la societat). Això origina beneficis per al banc i costos públics en la fallida.

avals prestats a la banca per 258.278 milions, i 241.089 milions el préstec net a la banca per l'Eurosistema.

7 Què és un banc sistèmic? Aquell la fallida del qual genera risc sistèmic, impactant al sistema financer en el seu conjunt i danyant fi-

Qui són els guanyadors del procés de reestructuració de caixes? Els grans bancs, amb una reducció de la competència que els permet posar tota l'atenció en l'expansió internacional

sectorialment intervencionista durant l'època de crisi.

Ara, l'exposició al risc immobiliari, conjuntament amb la dimensió i el nombre de treballadors i oficines, són la justificació d'un dràstic procés de fusions com a via per a la supervivència. Amb la reforma de la Llei de Regulació de les Normes Bàsiques sobre Òrgans Rectors de les Caixes d'Estalvi —LORCA, per l'acrònim en castellà— el 2010 es va capgirar la naturalesa fundacional de les entitats d'estalvi a favor de la societat anònima. El FROB, el Fons de Reestructuració Ordenada Bancària, pretenia la capitalització de les entitats per la via de sortida a borsa, una sortida inviable per la manca de transparència i de confiança en els valors dels actius, en l'enorme endeutament públic i privat i en l'alentiment de la nostra economia, de tal manera que la conversió de les caixes en bancs no va servir de res.

Es va començar la casa per la teulada. Per preservar tot allò de bo del sistema de caixes i de la seva obra social hagués calgut donar a conèixer, amb tona mena de detalls, l'exposició de cada entitat al sector immobiliari, la seva situació patrimonial i de solvència, i el seu pla de negoci, explicitant en quines caixes es concentren els principals riscos i quin és el seu futur, i actuar en conseqüència. La LORCA només s'hauria hagut de reformar un cop coneguda públicament

la situació individual de cada caixa mitjançant un procés de reflexió obert i transparent i sobretot, afavorint la naturalesa jurídica d'aquelles caixes que creuen en el seu origen fundacional i que volen mantenir la seva identificació amb el territori i també volen preservar la seva actuació financera i social. Per això calia poder fer agrupacions de caixes —tal com ho consagra la legislació europea i no forçar-les a convertir-se en bancs— que, aportant el negoci a una entitat mutualista central, els permetés conservar l'arrelament al territori. Finalment, i seguint aquesta seqüència, s'hagués hagut d'abordar la reducció de l'excés de capacitat instal·lada —oficines i personal— mitjançant un pacte entre tot el sector d'entitats de crèdit —bancs, caixes i cooperatives.

Un procés de reestructuració bancari erroni

El mantra de les interminables reformes financeres sempre contenia el mateix corol·lari: que torni a fluir el crèdit. Però quan el sistema bancari d'un país està molt concentrat en uns pocs; els actius són en la seva major part del propi país i els passius són en bona mesura de l'exterior; i si a més, el país es troba en una greu crisi financera, resulta que les injeccions de liquiditat del

» La forma particular de resoldre la crisi financera de l'Estat espanyol ha donat lloc a un major nombre de bancs amb risc sistèmic

Banc Central Europeu no arriben a la seva destinació final: el crèdit. L'ús de la nova liquiditat d'un sistema bancari en crisi és com un matalàs de seguretat per fer front a venciments futurs de dipòsits o emissions pel temor al fet que no es renovin. Això genera la reducció del crèdit i el consegüent cercle viciós: recessió, agreujament de la morositat i major deterioració dels actius.

Quina era la solució més adient pel redisseny del sistema bancari espanyol? S'havia de reflotar el conjunt de bancs nacionalitzats —inicialment de l'ordre del 40% dels actius bancaris totals— mitjançant concurs públic de venda —no subhasta— orientada als bancs estrangers. Aquest procés d'adjudicació mitjançant concurs, entre els requeriments al potencial adjudicatari, havia de contenir una clàusula de compromís de subministrament d'un flux creditici, en condicions homologables, a empreses i famílies amb capacitat de devolució, certa, comprovable i fiable.

El procés d'adjudicació mitjançant concurs hagués hagut d'anar dirigit als vint bancs més solvents del món. I això atenent a criteris de fortaleza financera tals com els quals té en compte la companyia nord-americana Bloomberg: nivell de capitalització, volum d'actius problemàtics, nivell d'eficiència, volum de reserves i de provisions per a possi-

bles fallides, volum de liquiditat en el curt termini i que tinguin una grandària superior a 100.000 milions de dòlars. Entre els destinataris de la invitació al concurs d'adjudicació de bancs espanyols nacionalitzats només hi hagués hagut d'haver bancs de països amb creixement econòmic, ja que això va lligat a la solvència bancària —per això en els rànquings més prestigiosos, com el de Bloomberg o el de la revista *Global Finance*, no hi figura cap banc espanyol. Estem parlant de bancs de Singapur, Hong Kong, Canadà, Suècia, Brasil, Regne Unit, Xina, Estats Units, Suïssa i algun europeu.

Un nou episodi de connivència davant l'examen de la banca per part del Banc Central Europeu: els crèdits fiscals

A principis de 2014, el BCE examinarà la situació de 128 bancs europeus —el 85% de tot el sistema bancari de la zona euro— pertanyents a divuit països de la UE, inclosos setze espanyols, amb els balanços de 2013 tancats. Davant d'aquesta avaluació, els bancs hauran de tenir un mínim del 8% de capital ordinari —el de major qualitat i disponibilitat— en relació als actius ponderats per risc. Per sortir bé a la foto, el sistema bancari espanyol vol convertir

els Actius Fiscals per Impostos Diferits (*Deferred Tax Assets*, DTA) en crèdits fiscals avalats per l'Estat. En definitiva, monetitzar els actius fiscals, tal com ja han fet altres països. Els actius fiscals són drets de cobrament sobre la Hisenda per poder deduir-se l'impost de societats en el futur per tal de compensar pèrdues registrades, provisions genèriques o provisions per aportacions a plans de pensions. D'aquesta manera no seria preceptiu que les entitats generin beneficis que puguin restar de l'impost de societats en els pròxims divuit anys amb els crèdits fiscals, ja que si les entitats es veuen en la necessitat d'absorbir pèrdues poden materialitzar l'aval de l'Estat.

Els bancs espanyols acumulen DTA per import de 51.000 milions, que representen més d'un terç del capital ordinari de nivell 1, una proporció molt superior a la dels bancs europeus, i sembla que l'aval de l'Estat pot comportar una condicionalitat vinculada a l'exigència de limitar els dividendes en efectiu a un màxim del 25% i emetre accions abans que reduir el crèdit a l'economia i una actitud més col·laboradora amb el Govern pel que fa al pagament a proveïdors.⁸

Segons el propi FMI els DTA són actius de baixa qualitat perquè només

8 MISSÉ, Andreu. «La banca deja de pagar impuestos».

S'havia de reflotar el conjunt de bancs nacionalitzats mitjançant concurs públic de venda orientada als bancs estrangers

tenen valor si el banc pot generar beneficis en un futur. Per tant, afegeix, poden resultar inútils si absorbeixen pèrdues en cas de insolvència. Per això els Acords de Basilea III⁹ només consideren els DTA fins un màxim del 10% del capital ordinari i contempla un període de cinc anys per eliminar-los del còmput de capital. Contràriament, la UE ha ampliat aquest termini a deu anys.

D'aquests 51.000 milions, el govern espanyol presumiblement acceptarà transformar-ne uns 28.000 milions — més de la meitat— en crèdits fiscals avalats per l'Estat. Aquest reconeixement afectarà especialment a Bankia, Banc Sabadell, CaixaBank, Banco Popular i Banco Santander, i adquireix importància en l'eventual subhasta de NovaCaixaGalicia i CatalunyaCaixa. ◀

MÉS INFORMACIÓ

FACCIO, Mara. *Differences between Politically Connected and Non-Connected Firms: A Cross Country Analysis* [en línia]. Purdue University - Krannert School of Management, Centre for Economic Policy Research i European Corporate Governance Institute, 3 d'agost de 2009. Disponible a <<http://papers.ssrn.com>>.

FACCIO, Mara, MASULIS, Ronald W. i MCCONNELL, John J. «Political Connections and Corporate Bailouts» [en línia]. *Journal of Finance*, 2006, vol. 61, núm. 6, pàg. 2597-2635. Disponible a <<http://papers.ssrn.com>>.

GOLDMAN, Eitan, ROCHOLL, Jörg i SO, Jongil. «Do Politically Connected Boards Affect Firm Value?» [en línia]. *Review of Financial Studies*, 2009, vol. 22, núm. 6, pàg. 2.331-2.360. Disponible a <<http://rfs.oxfordjournals.org>>.

GRASSO, Daniele. «Del Consejo de Ministros al consejo de Administración. Los pasillos entre el Congreso y la empresa» [en línia]. *El Confidencial*. Disponible a <www.elconfidencial.com>.

MISSÉ, Andreu. «La banca deja de pagar impuestos». *Alternativas Económicas*, setembre de 2013, núm. 6.

9 Regulació bancària internacional impulsada el 2010 pel Fòrum d'Estabilitat Financera i el G-20

Països Catalans

**Mapa comarcal
i municipal**
escala 1:500 000

Puzle de 385 peces
48x68 cm, amb peces
retallades amb la forma
de cada comarca

www.irla.cat · info@irla.cat

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

La mort del quart poder

VISTA PRÈVIA

«*Quis custodiet ipsos custodes?*» es preguntava el poeta romà Juvenal a cavall dels segles I i II en una sàtira sobre com assegurar la fidelitat matrimonial. Aquest «qui vigila el vigilant?», al segle XX, va fer fortuna com a llatínisme utilitzat per la Ciència Política per a reflexionar sobre la corrupció. Avui, ens és de molta utilitat per plantejar-nos quin paper juguen i quin haurien de jugar els mitjans de comunicació per garantir la salut del sistema democràtic.

En democràcia, sovint ens referim als mitjans de comunicació com «el quart poder». Se suposa que la premsa hauria de ser el recurs dels ciutadans davant dels abusos dels tres poders tradicionals, el legislatiu, l'executiu i el judicial. Uns poders que, per bé que emanin d'un sistema democràtic, són susceptibles de fallar o cometre errors. La justícia pot condemnar innocents, els parlaments poden aprovar lleis discriminatòries o injustes, i els governs poden aplicar polítiques que limitin drets i llibertats. I quan això passa, el quart poder hauria de ser una eina al servei de la ciutadania per denunciar allò que no funciona i facilitar l'aplicació de mesures correctores.

Durant els últims vint anys, amb l'avanç de la globalització econòmica i l'esclat de la crisi el 2008, el paper d'aquest «quart poder» s'ha anat diluint. La tendència s'ha esdevingut arreu del planeta, i no cal dir que als Països Catalans i a l'Estat espanyol, amb un ecosistema mediàtic que arrossega els tics de 40 anys de dictadura i d'una imperfecta transició a la democràcia, encara s'ha accentuat més. Fa molt de temps que els mitjans catalans semblen haver oblidat el seu rol de contrapoder, tot i que hauria de formar part del seu ADN més bàsic. Per a més inri, aquesta dimissió del periodisme es produeix en un context global de retrocés de llibertats i retallada de drets socials i democràtics.

Avui en dia, doncs, no té gaire sentit referir-nos als mitjans com al quart poder. Seria més lògic parlar d'una única esfera de poder que engloba els tres poders tradicionals i aquells mitjans que, en teoria, haurien de jugar un rol fiscalitzador amb

Roger Palà

Periodista i coordinador de l'Anuari Mèdia.cat dels silencis mediàtics
roger@rogerpala.cat

Avui en dia no té gaire sentit referir-nos als mitjans com al quart poder. Seria més lògic parlar d'una única esfera de poder que engloba els tres poders tradicionals i els propis mitjans

el poder econòmic i polític. Quines són les causes de la mort dels mitjans com a quart poder? Quines conseqüències se'n deriven? Hi ha alternatives a aquesta situació? Aquest article mira de donar respostes a aquestes tres preguntes.

Triple crisi: de model, econòmica... i de credibilitat

Una de les causes de la pèrdua del rol fiscalitzador dels mitjans ha estat l'impacte d'una triple crisi que podríem qualificar de «tempesta perfecta». Els mitjans —i sobretot la premsa escrita— afrontaven temps difícils des de l'esclat d'internet, immersos en un canvi de paradigma de proporcions sistèmiques. L'esclat de la crisi econòmica el 2008 no va fer sinó accentuar el cataclisme que ja s'intuïa. Segons consta en el darrer *Informe Anual de la Profesión Periodística 2013*,¹ elaborat per l'Associació de Premsa de Madrid, entre 2007 i 2011 la facturació agregada de televisions, diaris, revistes i ràdios es va reduir un 26% (de 8.886 milions a 6.558 milions d'euros). La inversió publicitària ha caigut un 38% en aquest mateix període. La publicitat institucional —pilar fonamental de molts mitjans escrits i

digitals en català— s'ha reduït en una tercera part. En cinc anys s'ha deixat de vendre als quioscos un de cada quatre exemplars de diaris de pagament, i la circulació de la premsa gratuïta s'ha reduït a la tercera part.

Tanmateix, hi ha un tercer factor que explica la mort de la premsa com a quart poder, i que no depèn ni de la crisi conseqüència del canvi de model ni de les fatalitats de l'economia. És la crisi de credibilitat dels mitjans, derivada d'una sèrie de qüestions estructurals que tenen el seu origen, precisament, en els anys de les «vaques grasses» mediàtiques. La mercantilització a ultrança de la informació, l'especulació financera —amb la sortida en borsa de vegades de les mateixes empreses editores—, l'excessiva dependència de la publicitat... Si els mitjans de comunicació de l'Estat espanyol no havien des-tacat mai en excés per la seva actitud fiscalitzadora del poder, l'enfonsament del model econòmic que els sustentava no ha fet sinó accentuar aquesta tendència.

Aquesta crisi de credibilitat pot constatar-se analitzant uns quants estudis d'opinió. El periodisme és la segona professió més mal valorada de l'Estat espanyol segons dades del Baròmetre del CIS de març de 2013,² només

1 *Informe Anual de la Profesión Periodística 2013*.

2 CIS, Baròmetre número 2.981.

La mort dels mitjans com a quart poder no té només causes estructurals. També hi tenen una gran responsabilitat els periodistes que hi desenvolupen la seva activitat professional

per sobre dels jutges. Només un 4,1% dels ciutadans de l'Estat recomanaria a un fill o a un bon amic dedicar-se al periodisme. Segons una enquesta de Metroscopia de 2012,³ un 49% dels espanyols desaprova la forma com desenvolupa les seves funcions la televisió, la pitjor valorada de totes les institucions i grups socials que apareixien a la mostra, per sota de l'Església, els jutges i les grans empreses. I un 40% dels ciutadans considera que els periodistes no desenvolupen la seva feina amb honestat. No cal dir que tractant-se d'un sector on l'honestat, la veritat i la transparència són algunes de les màximes primeres, la situació és especialment alarmant. Amb un mal afegit: a les conseqüències de la manca de pluralitat derivada de la concentració empresarial de la darrera dècada, cal afegir-hi la creixent influència del sector financer en l'accionariat dels mitjans.

Quan la banca pren el timó

La banca sempre ha tingut una forta influència en l'ecosistema mediàtic espanyol, ja fos mitjançant la contractació de publicitat o la concessió de crèdits. Tanmateix, davant la impossibilitat dels

mitjans d'afrontar el deute concret amb els bancs, durant els últims anys la banca s'ha incorporat directament al capital d'aquests, en alguns casos canviant deute per accions. La revista *Mongolia*⁴ d'agost de 2012 publicava un ampli reportatge sobre aquest fenomen, parant especial esment en el cas del grup Prisa, editor d'*El País* i propietari de la Cadena Ser. El 25% del capital està ja en mans de fons d'inversió i bancs com Daiwa Securities Group, BH Stores IV B.V., BNP Paribas, Bank of America, Asset Value Investors, Marlin Equities... Prisa va acabar el 2012 amb un deute de 3.000 milions d'euros (havia arribat de ser de 5.000 milions). Però pel camí s'han incorporat al seu accionariat el Banco Santander, CaixaBank i HSBC, que el 2014 tindran un 20% més del capital.

Als consells d'administració de gairebé tots els grans mitjans s'hi asseuen directament consellers del sector financer, i la simbiosi va en una doble direcció. Per exemple, l'editor de *La Razón*, José Manuel Lara (1946) del Grup Planeta és a l'hora vicepresident del Banc de Sabadell. Pel que fa al Grup Godó, el propi conde, Javier Godó (1941), és vicepresident de «la Caixa» i conseller de CaixaBank. El reduït consell d'administració de Godó inclou Luis Conde (1950), conseller de Catalunya Caixa. Al consell

d'administració del Grup Zeta, editor d'*El Periódico*, hi trobem Juan Llopart (1950), exconseller de CaixaBank i imputat per la gestió de Bankia, de la qual va ser conseller independent.

El rol dels «periodistes dominants»

La mort dels mitjans com a quart poder no té només causes estructurals. També hi tenen una gran responsabilitat els periodistes que hi desenvolupen la seva activitat professional. Gran part de la crisi de credibilitat dels mitjans deriva del descrèdit del que podríem anomenar «periodistes dominants», que Ignacio Ramonet (1943) defineix com una categoria social i professional «en estat de levitació», o sigui, allunyada de la realitat i sense un veritable contacte amb la societat, i amb una permanent complicitat amb la classe política. És el que a casa nostra coneixem col·loquialment amb el nom de «tertulians». En complicitat amb els responsables polítics, els periodistes dominants formen una espècie de cort «frívola i mundana» on, segons Ramonet, «es fan la pilota els uns als altres amb l'esperança d'obtenir a canvi algun favor. Es conviden entre ells, freqüenten els mateixos restaurants de moda, els mateixos llocs d'estiueig i quan han de debatre en públic realitzen el ritual d'una cerimònia inofensiva

3 METROSCOPIA, *Barómetro de confianza ciudadana*.

4 MONGOLIA.

Més enllà de l'elit dominant, el periodisme té una altra cara: la del precari, l'acomiatat i la víctima de l'ERO

i previsible».⁵ Serge Halimi (1955) defineix aquests periodistes com «un petit grup d'omnipresents que imposa el seu concepte d'informació-mercaderia a una professió cada cop més debilitada per la port a l'atur i la precarietat».⁶

Quines són les característiques del «periodista dominant» català? L'observatori crític dels mitjans Mèdia.cat va publicar el 2012 l'informe *Qui són els que ens marquen l'opinió?*,⁷ on analitza les principals característiques dels 50 opinadors catalans més influents, a partir d'un rànquing elaborat arran del buidatge d'un mes de tertúlies, debats i articles d'opinió. La principal conclusió és que són representatius d'un segment de la població molt específic. El 72% dels 50 opinadors més influents són periodistes i/o escriptors, no n'hi ha cap que treballi al sector de la indústria, de la restauració, del comerç, del turisme o a l'agricultura, ni cap que tingui formació científica. Més de la meitat són representants de l'elit de la professió periodística: dotze són directius de mitjans de comunicació, nou són alhora escriptors, la majoria consolidats, tres tenen una carrera als respectius diaris molt consolidada, dos tenen un programa de televisió propi o espai estable en un programa televisiu i

un és, a més, polític professional. Només el 20% són dones, el 60% van néixer a la província de Barcelona —la immensa majoria en ciutats—, i tres quartes parts tenen entre 40 i 60 anys.

La manca de diversitat de perfil socioeconòmic entre els principals opinadors es repeteix en els deu més influents.⁸ I això explica que, en gran mesura, tinguin una opinió similar davant dels temes d'actualitat del país que es refereixen a qüestions econòmiques i socials. Així, segons l'informe de Mèdia.cat, defensen les retallades i plans d'austeritat, i també les polítiques de la UE. Tot i que cal dir que molts d'ells critiquen les conseqüències negatives de les retallades, però acaben considerant que són inevitables. En el que coincideixen, els que en parlen, és en la necessitat que la banca hauria d'assumir responsabilitats. En canvi, com que en les qüestions nacionals els posicionaments tenen uns condicionants diferents, trobem que entre els deu opinadors més influents hi ha força diversitat. Així, que es posicionin clarament per l'opció independentista només n'hi ha dos, els mateixos que per l'opció unionista.⁹ En

canvi, el gruix principal tenen posicionaments més ambigus, ja que estan a favor de majors quotes d'autogovern per Catalunya però no es mostren obertament independentistes.

La precarietat i la mort de les redaccions

Més enllà de l'elit dominant, però, el periodisme té una altra cara: la del precari, l'acomiatat i la víctima de l'ERO. Les xifres de la crisi dels mitjans a l'Estat espanyol són demolidores: des de 2008 s'han vist afectats 6.393 llocs de treball en el sector de la comunicació a l'Estat espanyol. Els salaris de les plantilles han disminuït o s'han congelat. Les condicions de treball dels periodistes han empitjorat considerablement. Algunes empreses mantenen un gran nombre de col·laboradors «a la peça» en condicions laborals lamentables. S'ha de produir tant o més amb menys personal, i fer-ho tot al mateix temps.

La precarietat laboral ha tingut, com és lògic, conseqüències sobre el periodisme. La «neteja» de les redaccions ha derivat en un tractament menys

5 RAMONET, *La explosión del periodismo*.

6 HALIMI, *Los nuevos perros guardianes*.

7 ALTARRIBA, *Qui són els que marquen l'opinió?*

8 José Antich (1955), Pilar Rahola (1958), Màrius Carol (1953), Francesc-Marc Álvaro (1967), Enric Hernández (1969), Vicent Sanchis (1961), Lluís Foix (1943), Albert Sáez (1965), Antoni Puigverd (1954) i Rafael Nadal (1954).

9 L'estudi ALTARRIBA, *Qui són els que marquen*

l'opinió? identifica a Pilar Rahola i a Vicent Sanchis com a «Més pròxim a independentistes» i a José Antich i Lluís Foix com a «Més pròxim a unionistes». La resta, s'engloben en la categoria «Manté un punt intermig».

Quines són les conseqüències d'aquesta defunció? L'increment dels silencis mediàtics sobre aquells temes que poden incomodar l'estatu quo polític i econòmic del país

complet de la informació, la supressió de corresponsalies a l'estranger i la liquidació programada de gèneres que es consideren «massa cars» o «no rentables» com el periodisme d'investigació o els reportatges de camp. Les redaccions tenen menys autonomia per a l'anàlisi: en matèria de política internacional depenen cada cop més de versions i lectures proposades per autoritats oficials o interessos privats.

A més, aquell intel·lectual col·lectiu anomenat «redacció» es troba en perill. Pateix l'amenaça d'una desaparició progressiva i silenciosa. Les redaccions tradicionals tenien molts vicis, però també algunes virtuts: permetien el traspàs de la tècnica de l'ofici de les velles a les noves generacions, a més de la posada en comú de fonts. També facilitaven el contrast a partir de la comparació de dades i coneixement. En canvi, a les webs de notícies *online*, els vells periodistes de redacció són rellevats per una nova generació de *freelances* superexplotats amb jornades llarguíssimes i miserables: joves periodistes operaris de la web, en el que Ramonet defineix com a «galiots de la informació».

Silencis en l'era de la sobreinformació

La triple crisi —de model, econòmica i de credibilitat—, l'entrada de la ban-

ca a l'accionariat dels grans mitjans, l'auge dels periodistes dominants i la precarització del professional i la debilitació de les redaccions són quatre de les causes de la debilitació del rol dels mitjans com a quart poder. Quines són les conseqüències d'aquesta defunció? Probablement la més important sigui l'increment dels silencis mediàtics sobre aquells temes que poden incomodar l'estatu quo polític i econòmic del país. Uns silencis que, paradoxalment, es donen en un context en què sembla que hi ha més informació que mai a l'abast del ciutadà gràcies a les noves tecnologies i les xarxes socials: malauradament, més quantitat no vol dir més qualitat.

Carl Jensen, professor de comunicació de la nord-americana Sonoma State University, ha definit aquests silencis mediàtics com a «censura moderna». Tradicionalment, la definició de censura ha fet referència a l'ús del poder, per part d'un estat, organització o qualsevol tipus de grup influent, per controlar la llibertat d'expressió. Tot i això, sovint, en parlar de censura només pensem a la més explícita, aquella que practiquen els règims dictatorials i autoritaris. Ja fa temps, però, que la censura pren moltes i variades formes, i gairebé mai són òbvies. La censura moderna, segons Jensen, és la «constant i sofisticada manipulació de la realitat per part dels mitjans de comunicació de masses, basada

La majoria de mitjans de comunicació són empreses privades orientades a aconseguir beneficis

en la no-inclusió intencional de determinades notícies o part de determinades notícies». Així consta en la delcaració del Projecte Censored, una iniciativa engegada pel propi Jensen el 1976 en el marc d'un projecte de recerca de la Sonoma State University i que cada any publica una radiografia de les notícies més silenciades als mitjans nord-americans.

Els mitjans no decideixen de forma arbitrària què és i que no és notícia. Hi ha rutines de producció que són les que acaben configurant en gran mesura l'agenda temàtica del mitjà. Noam Chomsky (1928) i Edward S. Herman (1925) van teoritzar el 1988 l'anomenat model propaganda dels mitjans de comunicació de masses. Presentat per primer cop al llibre *Los guardianes de la libertad*,¹⁰ el model propaganda postula cinc filtres que determinen el tipus de notícies que es presenten als mitjans de comunicació i que acaben configurant d'aquesta manera l'agenda pública de debat. Totes les notícies que no aconsegueixen sobrepassar aquests cinc murs definits per Chomsky o Herman quedaran fora del debat, invisibilitzats.

El primer filtre fa referència a la propietat dels mitjans de comunicació. En les democràcies occidentals, la majoria de mitjans de comunicació són empre-

ses privades orientades a aconseguir beneficis. Per tant, serà molt difícil que aquests mitjans publiquin informacions que vagin en contra ja no de la pròpia empresa editora (rarament un diari informarà, per exemple, d'una vaga dels seus treballadors), sinó dels seus propietaris i accionistes i de les seves empreses. Si tenim en compte que avui en dia la majoria de mitjans de comunicació han contret importants deutes amb la banca privada, s'entén que no tractin amb excessiu entusiasme totes aquelles informacions crítiques amb els bancs.

El segon filtre és la publicitat. Els ingressos derivats de la gestió publicitària són una font d'ingressos essencials per als mitjans, molt més rellevant, per exemple, que la provinent de les vendes a quiosc en el cas d'un diari. Pel que fa a la televisió i la ràdio privades, la publicitat és de fet la font d'ingressos bàsica. Els mitjans han d'elaborar un producte atractiu per als anunciants. Evidentment, criticar a les empreses o organitzacions anunciants no és la millor forma de mantenir-les en cartera.

Superats els dos primers filtres, el tercer fa referència a les fonts d'informació. La immensa majoria de fonts formen part del poder governamental, polític i econòmic, la qual cosa no deixa de ser lògic si tenim en compte que les opinions, decisions i accions dels poderosos tenen més repercussió en la vida

¹⁰ CHOMSKY i HERMAN, *Los guardianes de la libertad*.

És urgent consolidar el que el periodista i investigador en matèria de comunicació Ignacio Ramonet ha definit com el cinquè poder: els observatoris de mitjans

de tots els ciutadans que les dels desproveïts de poder. Els mitjans han de produir un flux permanent de noves notícies, i els principals proveïdors són els departaments de premsa de governs i grans corporacions. Les notícies provinents d'aquestes fonts, doncs, tindran prioritat en l'agenda del mitjà. Al mateix temps, totes aquelles notícies que puguin danyar la imatge o la credibilitat de les «fonts de capçalera» tenen pocs números de creuar el filtre.

El quart filtre fa referència a l'amenaça de la força judicial. Els governs i les grans empreses tenen una considerable capacitat d'influència legal a través de plets, denúncies i querelles. Sovint, recorren a aquestes eines de forma no estrictament justificada, encara que la notícia publicada no incorri en cap calúmnia o injúria, tan sols amb l'objectiu de desgastar. De vegades, la sola amenaça d'un plet judicial ja fa el seu efecte. Assumir els costos derivats d'aquesta mena de processos és un llast per als mitjans, i no diguem ja per als periodistes independents. Per anar contra el poder, doncs, cal anar sempre amb peus de plom, i de vegades ni tan sols així ens salvem de la querella.

El cinquè filtre és ideològic, i fa referència a allò que Chomsky defineix com el «consens manufacturat» i que bàsicament podríem definir com el sentit comú. Els periodistes, en general, perta-

nyen al gremi de les persones normals, amb ideologies dins de l'espectre majoritari, i com tot aquell que descriu la realitat ho fa inevitablement a través del seu prisma ideològic. Per tant, és d'esperar que en els mitjans no sigui habitual posar en qüestió l'ordre existent».

Alternatives de futur

Davant d'aquest panorama, és urgent consolidar el que el periodista i investigador en matèria de comunicació Ignacio Ramonet ha definit com el cinquè poder: els observatoris de mitjans. Un cinquè poder encarregat de vetllar pel correcte funcionament del quart, i organitzat a base d'experiències en què la ciutadania i la professió més compromesa comparteixen espai i treball a l'hora d'analitzar les males pràctiques dels mitjans. D'observatoris de mitjans n'hi ha arreu del món. Alguns han arrelat amb força —amb el suport dels poders públics o de l'acadèmia— i d'altres es mantenen de forma més precària. Als Països Catalans, projectes com Mèdia.cat treballen en aquesta línia. És urgent cercar complicitats per consolidar-los i convertir-los en alternatives cada cop més sòlides i creïbles. Ens hi juguem la salut (democràtica). ◀

MÉS INFORMACIÓ

ALTARRIBA, Laia. *Qui són els que marquen l'opinió?* Barcelona: Mèdia.cat, 2013.

CHOMSKY, Noam i HERMAN, Edward S. *Los guardianes de la libertad*. Barcelona: Crítica, 1990.

CIS. *Baròmetre número 2.981*. Madrid, març de 2013.

HALIMI, Serge. *Los nuevos perros guardianes*. Tafalla: Txalaparta, 2005.

Informe Anual de la Profesión Periodística 2013. Madrid: Asociación de la Prensa de Madrid, 2013.

METROSCOPIA. *Barometro de confianza ciudadana*. Madrid, desembre de 2012.

MONGOLIA. Número 4, juliol/agost de 2012.

RAMONET, Ignacio. *La explosión del periodismo*. Madrid: Clave Intelectual, 2011.

Enllaços

Mèdia.cat www.media.cat

FABÈTICA

A

Abelló i Filella, Antònia
(1913 - 1984)

Aiguader i Miró, Jaume
(1882 - 1943)

Aiguader i Miró, Artemi
(1889 - 1946)

Aleixandri i Babot, Joaquim
(1906 - 2002)

Amat-Piniella, Joaquim
(1913 - 1974)

MEMÒRIAesquerra.cat

LA HIPERENCICLOPÈDIA
D'ESQUERRA REPUBLICANA
DE CATALUNYA

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Límits i potencialitats de la participació ciutadana en un context de crisi

VISTA PRÈVIA

Si hi ha una postura políticament incorrecta, aquesta és la crítica a la participació ciutadana. Només cal insinuar alguna de les seves limitacions —ja sigui conceptual o d'aplicació— per ser acusat de conservador i fins i tot, d'antidemocrata. Però és una evidència que la participació, a part de potencialitats, també té límits. I conèixer-los és la millor manera d'engreixar una de les principals eines democràtiques de què disposem.

Des de ja fa alguns anys, fins i tot dècades, sentim parlar de la participació ciutadana com a resposta a tots els nostres mals. Alguns han cregut que els òrgans i els processos participatius podien servir per legitimar millor les seves polítiques i altres han vist en la participació la solució davant la «desafecció» de la ciutadania. Hi ha qui ho ha defensat com a principi democràtic, altres han argumentat que fer participar als ciutadans ens ajudaria a definir millor els problemes, i fins i tot hi ha qui s'ha cregut que això de la participació podia servir per fer millors polítiques i produir col·lectivament solucions creatives per fer front a la creixent complexitat de les societats contemporànies.

Sota aquest paradigma hem vist com des de la dècada de 1990 a Catalunya han proliferat múltiples experiències participatives promogudes per les institucions públiques,¹ els ajuntaments s'han dotat de regidories i àrees de participació² i fins i tot la Generalitat de Catalunya va tenir una Direcció General de Participació Ciutadana entre els anys 2004 i 2010, reconvertida actualment en el Programa de Foment de la Qualitat Democràtica dins la Subdirecció General de Relacions Institucionals i Foment de la Qualitat Democràtica.

A través de molts d'aquests espais sovint s'ha intentat canalitzar la veu de diferents actors amb interessos i opinions sobre les múltiples qüesti-

Marc Parés
Investigador de l'IGOP de la UAB
marc.pares@uab.cat

1 FONT I GALAIS, *Experiències de democràcia participativa local a Catalunya: un mapa analític*.

2 RAMIÓ I SALVADOR, *El disseny institucional de l'àmbit de la participació ciutadana a les corporacions locals*.

» La millor forma de donar resposta als problemes col·lectius és promovent la implicació d'actors públics, privats i associatius en el marc de xarxes d'acció més o menys formalitzades

ons sotmeses a participació, sobretot a nivell local però també a nivell autonòmic (Agendes 21, planificació i gestió de conques hidrogràfiques, plans i projectes urbanístics, plans locals d'inclusió, de joventut o d'habitatge, projectes educatius de ciutat...). Ara bé, com han estat aquestes experiències de participació ciutadana? S'han produït sota paràmetres de qualitat democràtica? Han aconseguit incidir en les decisions públiques? Han donat veu a tots els actors o només a alguns? Han equilibrat les desigualtats entre els diferents actors generant unes relacions horitzontals o han reproduït les relacions de poder preexistents? Com han utilitzat els diferents actors aquests nous espais? I, sobretot, tenint en compte el moment actual, són útils aquests espais participatius creats abans de la crisi econòmica i democràtica que estem vivint o potser cal repensar tant els espais participatius com les estratègies i les formes d'actuació dels diferents actors?

Les formes de govern tradicional i les xarxes de política pública

Aquells que ens dediquem a l'anàlisi de les polítiques públiques, fa temps que sabem que els processos de presa de decisions en l'àmbit públic no són aliens a la resta d'actors socials i econòmics.

Els governs, de qualsevol tipus, no prenen mai les decisions aïllats del món que els envolta, sinó que ho fan condicionats, influenciats i pressionats per altres actors que, des de la seva perspectiva, pretenen incidir sobre l'esfera pública. Aquest fet no és cap novetat i segurament ha caracteritzat la producció de polítiques públiques des de temps ancestrals.

A principis dels anys 1990 els polítics David Marsh (1946) i Rod Rhodes van desenvolupar i aplicar el concepte de les *policy networks*,³ les xarxes de política pública, a través del qual explicaven com en el procés d'elaboració de qualsevol política pública hi intervenien una sèrie d'actors, interdependents entre si, que col·laboren per produir unes solucions polítiques més efectives i més legitimades. Les polítiques públiques, doncs, emergeixen de la negociació entre els actors que formen part d'aquestes xarxes, que solen ser sindicats, patronals, col·legis professionals i altres grups d'interès. Per tant, s'assumeix que el govern articula una sèrie de vincles formals i informals amb aquests altres actors per tal d'agregar els diferents interessos sobre una determinada qüestió i produir unes polítiques que siguin socialment més

acceptades. Al seu torn, aquests altres actors necessiten els recursos i/o l'autoritat legislativa que tan sols el govern els pot proporcionar i, en conseqüència, es mobilitzen per formar part d'aquesta xarxa i així incidir en la seva presa de decisions. En aquest context, argumenten aquests autors, cada àmbit de política pública (sanitat, educació, ocupació, medi ambient...) tendeix a produir la seva pròpia xarxa de política pública i és en el marc de cadascuna d'aquestes xarxes que es prenen les decisions polítiques quotidianes. Aquest fet, d'altra banda, dóna lloc a que no totes les xarxes siguin iguals i, per tant, podem identificar xarxes que són més corporativistes, d'altres que són més permeables a la incorporació de nous actors, d'altres en què les relacions de poder són més desiguals... En altres paraules, el reconeixement de les xarxes d'actors en els processos d'elaboració de les polítiques públiques no necessàriament va associat a una major qualitat democràtica d'aquestes polítiques, una horitzontalitat de les relacions entre els actors o una major participació de la ciutadania en aquests processos.

Com dèiem, la participació dels diferents grups de pressió en l'elaboració de les polítiques públiques no té res de nou. Després de la Segona Guerra Mundial es va instaurar a Europa, amb notables diferències entre països, un model

3 MARSH I RHODES, *Policy networks in British government*.

Aquesta governança no es planteja suprimir o substituir les estructures representatives sinó complementar-les amb l'ús de pràctiques de govern participatives

d'Estat fortament redistributiu basat en la implantació d'una sèrie de serveis socials de caràcter universal (educació, sanitat, subsidis per malaltia, atur, jubilació...). Un estat que, sustentat en el liberalisme i el model de democràcia representativa, pretenia donar resposta a les enormes desigualtats generades pel capitalisme al llarg dels segles XIX i XX, àmpliament contestades per la classe obrera durant tot aquest període. Aquest model d'estat, l'estat del benestar, es va edificar sobre una societat fortament estratificada, però amb grups socials molt homogenis i solidaris entre si. En aquest context, les polítiques de benestar es van construir des de lògiques de resposta a demandes que es presumien homogènies i diferenciades, i es van gestionar de manera rígida i burocràtica, interlocutant únicament amb els anomenats «agents socials», els sindicats i les patronals. Les formes i els estils de govern d'aquest període, que hem anomenat formes de «govern tradicional», es caracteritzen pels següents elements:

- Jerarquia: l'estat, que és el decisor únic i l'executor privilegiat de les polítiques públiques, pren i executa les seves decisions amb una lògica vertical, de dalt a baix.
- Burocràcia: l'administració pública s'organitza mitjançant una estructura, també jeràrquica, caracteritzada per una sèrie de procediments explícits i regularitzats, una divisió de responsabilitats i una especialització del treball. Aquesta forma d'organització és extremadament rígida i promou unes formes de relació molt impersonals, limitant excessivament l'esperit crític i la creativitat.
- Especialització competencial: tant l'administració com les polítiques públiques s'estructuren en base a departaments estancs i inconnexes entre si, sense cap lògica de transversalitat administrativa.

Governança participativa: realment era la solució?

A principis del segle XXI, però, ens trobem davant d'una nova societat molt més heterogènia, diversificada i individualitzada, amb uns problemes molt més complexos. Les polítiques universals i homogènies dissenyades i implementades únicament des de l'estat no són capaces de donar respostes a

aquesta nova realitat. Les formes tradicionals de govern, doncs, tenen un greu problema de funcionalitat enfront d'aquest nou i canviant escenari.

No obstant això, els problemes de funcionalitat no són els únics que posen en dubte la viabilitat de les formes de govern tradicionals. En paral·lel a la incapacitat dels governs per donar respostes eficaces als nous problemes es manifesta també una crisi de legitimitat. L'estat del benestar va acabar reforçant un model de «democràcia per delegació» en què la ciutadania delega als responsables polítics una provisió tecnocràtica de serveis públics, mentre aquests conceben als ciutadans únicament com a clients d'aquests serveis. Aquesta dinàmica ha contribuït, sens dubte, a un creixent allunyament entre «la política de les institucions» i la ciutadania.

És en aquest context que emergeixen les noves formes de governança participativa, entesa com un forma específica de regulació, coordinació i control⁴ que es fonamenta en el fet d'incorporar, en l'acte de governar, a actors del mercat i de la societat civil. Es tracta de crear noves estructures i capacitats de govern derivades de la interacció d'una

⁴ RHODES, *Understanding governance. Policy networks, governance, reflexivity and accountability*.

» Les administracions públiques són les que han de decidir com es participa, sobre què es participa i qui hi participa

multiplicitat d'actors influents.⁵ En aquest nou paradigma, doncs, l'estat no és l'únic actor responsable de l'elaboració de les polítiques públiques sinó que, voluntàriament, comparteix aquesta responsabilitat amb altres actors. A diferència de les *policy networks*, la governança participativa implica l'assumpció per part de l'estat de la naturalesa complexa dels assumptes públics i la seva incapacitat per afrontar-los de manera unilateral. Comporta, en aquest sentit, el reconeixement per part dels governs que la millor forma de donar resposta als problemes col·lectius és promovent la implicació d'actors públics, privats i associatius en el marc de xarxes d'acció més o menys formalitzades. La governança participativa, doncs, emergeix com una proposta normativa que emfatitza la necessitat de canviar les formes de govern d'acord amb un context social i econòmic també canviant.

Tot i que la governança participativa ha pres múltiples formes i s'ha desenvolupat amb graus molt diferents de profunditat, podem distingir-ne els següents trets característics:

- Participació: la involucració de la ciutadania en els processos de *policy-making* és el principal factor

diferencial de la governança participativa. No es planteja suprimir o substituir les estructures representatives sinó complementar-les amb l'ús de pràctiques de govern participatives. A més, s'assumeix que les pràctiques participatives de govern han de ser promogudes per les administracions públiques, que són les que decideixen com es participa, sobre què es participa i qui hi participa.

- Horitzontalitat: en contraposició al caràcter jeràrquic i autoritari de les formes tradicionals de govern, la governança aposta per una articulació horitzontal i relativament estable de les relacions entre els diferents actors que formen part de la xarxa. Aquests actors interactuen entre si a través de diferents formes (negociació, deliberació, lluites de poder...). No obstant això, aquestes interaccions es produeixen de forma autoregulada i dins d'un marc de funcionament institucionalitzat.

- Govern relacional: davant la burocràcia pròpia de les formes tradicionals de govern, el paradigma de la governança planteja una organització relacional en la qual els diferents actors i els diferents nivells de govern s'articulen entre si en forma de xarxa. El model burocràtic s'ha caracteritzat per dissenyar les polítiques de dalt a baix, buscant solu-

cions tècniques a problemes polítics. Des d'aquest nou paradigma d'intervenció política es proposa flexibilitzar els procediments de presa de decisions i basar-los en el foment de les relacions tant internes —dins de la pròpia administració— com externes —entre l'administració i la resta d'actors i ciutadans.

- Transversalitat: amb aquest lògica relacional, les administracions públiques haurien de canviar no només la seva organització i la seva estructura sinó també la forma d'abordar els problemes. Així, des de les noves formes de governança participativa s'opta per una major transversalitat de les actuacions públiques que superi l'excessiva fragmentació —tant horitzontal com vertical— de l'administració.

És sota aquest paradigma que moltes institucions públiques han promogut diverses experiències de govern en xarxa, establint canals formals per implicar els diferents actors en l'elaboració de les polítiques públiques. En moltes ocasions les xarxes de governança s'han orientat exclusivament al mercat i, a través de partenariats publicoprivats, han exclòs a la societat civil dels processos de presa de decisions. En altres ocasions, però, hi ha hagut la voluntat d'implicar a la ciutadania i a dife-

5 KOOIMAN, *Modern governance*.

Molts dels espais participatius impulsats per les institucions públiques durant els darrers anys han tendit a reproduir els formats rígids propis de l'administració burocràtica

rents actors de la societat civil. Vegem a continuació algunes llums i ombres d'aquestes darreres experiències.

Formats rígids i estandarditzats

En primer lloc, cal remarcar que molts dels espais participatius impulsats per les institucions públiques durant els darrers anys han tendit a reproduir els formats rígids propis de l'administració burocràtica, essent excessivament reglamentats i, en conseqüència, poc flexibles i incapaços d'adaptar-se a una societat constantment canviant. Els anomenats òrgans estables de participació (consells de ciutat o de barri, consells sectorials, taules i comissions...) són els espais que millor exemplifiquen aquesta situació, utilitzant uns formats poc funcionals i molt allunyats de la ciutadania.

Per contra, els processos participatius, amb una temporalitat acotada i un objectiu més específic, han tendit a ser més innovadors i han pogut aprofitar la bona tasca de moltes de les empreses facilitadores que els han dinamitzat. Massa sovint, però, aquests processos han reproduït les mateixes metodologies arreu, generant una certa estandarització de la participació. Tot i això, cal posar en valor les metodologies desenvolupades en tot aquest temps, la inno-

vació democràtica generada i el fet que, pel que fa al mètode, molts dels processos impulsats s'han ajustat als principals criteris de qualitat democràtica.⁶

Voluntat i responsabilitat política

Tot i la qualitat procedimental de molts d'aquests processos, és força generalitzat el fet que els participants acostumin a quedar més satisfets amb el procés que amb els seus resultats. De fet, a l'hora de valorar els impactes del procés es sol posar més l'accent en qüestions intangibles (l'establiment de relacions, l'aprenentatge social, el reconeixement mutu...) que no pas en les qüestions més substantives.

Un dels motius que origina aquesta insatisfacció amb els resultats dels processos participatius institucionals té a veure amb la manca de lideratge polític, amb la manca d'una voluntat real per part dels governs de fer de la participació una qüestió central que tingui una incidència clara i determinant en les polítiques públiques. En moltes ocasions els responsables polítics no han assumit un compromís clar envers aquestes experiències partici-

⁶ PARÉS, *Participación y calidad democrática: evaluando nuevas formas de democracia participativa*.

Les experiències participatives fetes des de la voluntat i el lideratge polític han estat molt reeixides i han demostrat una major capacitat de transformació social

patives i els seus resultats i han estat tècnics i ciutadans els que han promogut i tirat del carro d'aquestes iniciatives. En d'altres ocasions sí que hi ha hagut un compromís polític però ha faltat lideratge polític. És a dir, hi ha hagut governs —o responsables polítics— que han cregut amb la participació i han volgut promoure-la, però no s'han posat al capdavant dels processos, no els han prioritzat i no els han situat com a elements clau de la seva agenda política. En ambdós casos això ha alimentat la desconfiança de la ciutadania envers els poders públics i ha condicionat la capacitat d'impacte d'aquests processos. En canvi, quan els governs han mostrat explícitament la seva voluntat política de tenir en compte els resultats dels processos participatius, els han promogut i els han liderat, aleshores les experiències participatives han estat molt més reeixides i han demostrat una major capacitat de transformació social.

Això no vol dir que s'eximeixi de prendre decisions a qui té la responsabilitat de prendre-les. La governança participativa s'ha construït sota una lògica de complementarietat amb les estructures de la democràcia representativa, no com una alternativa. Així, tot i que les experiències participatives s'han basat més en la construcció de consensos que en la visualització

dels conflictes, la realitat és que en una societat diversa hi ha postures i interessos contraposats que sovint no poden posar-se d'acord.⁷ Davant la impossibilitat d'acontegar a tothom, el responsable polític té almenys quatre opcions: no fer res —que seria una irresponsabilitat—, no fer cas del procés participatiu i fer el que ja pensava fer —amb la qual cosa el procés participatiu esdevé una presa de pèl—, escoltar només algunes veus i acontentar-les o escoltar totes les veus i prendre una decisió equilibrada i argumentada, sabent que ningú quedarà content.

La cultura deliberativa: una assignatura pendent

Seria injust atribuir tota la responsabilitat de l'èxit o el fracàs de la participació únicament als poders públics. Segurament podríem parlar d'una manca de cultura deliberativa en tots els actors que ha dificultat el bon desenvolupament d'aquestes experiències. Als governs els ha faltat voluntat i compromís polític. Als tècnics de les administracions els ha costat reconèixer que la ciutadania i la societat civil organitzada també té un coneixement molt valuós que pot ajudar a diagnosticar millor els

problemes i produir millors polítiques públiques. I als actors econòmics i de la societat civil (lobbies, plataformes ciutadanes, associacions...) sovint els ha faltat una certa capacitat per construir propostes des del diàleg, l'intercanvi d'arguments i el reconeixement dels altres actors,⁸ fet que els hauria conduït a analitzar el resultat final pensant en l'interès comú i no tant en el seu propi interès particular. En altres paraules, sovint el propi comportament d'aquests actors ha provocat que en moltes ocasions els espais participatius no fossin espais de deliberació sinó que es convertissin en simples espais de negociació.

Reproducció de les desigualtats de poder

Per últim, cal remarcar el fet que aquest tipus d'experiències han tingut moltes dificultats per transformar les relacions de poder preexistents. És cert que s'ha donat veu a actors que fins aleshores no en tenien. Així, per exemple, en els processos participatius vinculats a la Directiva Marc de l'Aigua⁹ no només

⁸ GUTMANN i THOMPSON, *Why deliberative democracy?*

⁹ Veure el projecte PART-DMA: <http://blogs.uab.cat/partdma/>

Hi ha una manca de cultura deliberativa en tots els actors que prenen part de processos participatius que ha dificultat el bon desenvolupament d'aquestes experiències

hi han participat els grans usuaris de l'aigua que històricament formaven part de les Confederacions Hidrogràfiques (comunitats de regants i grans hidroelèctriques) sinó que també hi han pogut participar les organitzacions ambientalistes, les associacions que fan un ús recreatiu de l'aigua i el públic en general.¹⁰ Tot i això, ha estat molt difícil corregir les desigualtats de recursos entre els participants (temps, coneixement, capacitats...). Aquest fet pot posar en dubte el caràcter democràtic d'algunes d'aquestes experiències, ja que a vegades s'ha donat molt poder a alguns grups de pressió poc representatius i poc significatius.¹¹

Al mateix temps, des de la governança participativa tampoc s'ha aconseguit trencar amb la desigual capacitat d'influència dels diferents actors. Així, per exemple, veiem com els lobbies econòmics no acostumen a participar d'aquests processos perquè ja tenen altres canals paral·lels per influir directament en el poder polític. A més, les polítiques regulatives, que són aquelles que desperten un major interès per part dels lobbies, difícilment han

estat sotmeses a participació. Entre altres qüestions perquè hi ha hagut una tendència generalitzada a traslladar aquestes polítiques a l'àmbit de la UE, i és allà on s'han instal·lat i articulat els principals lobbies.

Què vol dir participar en el moment actual?

Les crisis econòmicofinancera, social i democràtica que estem patint en els darrers anys qüestionen de ple l'eficàcia d'aquestes formes de governança participativa.¹² Imatges com les assemblees del 15-M a Barcelona contrasten amb els Consells de Barri de la mateixa ciutat, mig buits, gens dinàmics i amb una gran manca de funcionalitat. La simultaneïtat d'aquestes imatges evidencia que el problema no és que la ciutadania no tingui interès per la política, el problema és que els canals oberts per les institucions públiques no han estat capaços de donar-se a conèixer, no han estat prou útils, no han inspirat confiança en la ciutadania i sovint tampoc han estat prou democràtics.

Per tant, resulta que la participació no era la solució? Segurament la participació institucionalitzada, no. Per con-

tra, en els darrers anys i com a resposta a l'actual situació de crisi(s) hem vist emergir i proliferar noves pràctiques polítiques des de la societat civil que plantegen una concepció diferent de la participació de la ciutadania en els afers col·lectius. Casos com el de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, els bancs d'aliments, la cooperativa de comercialització d'electricitat Som Energia, la banca ètica o les experiències d'autogestió de buits urbans són exemples d'aquest model. Es tracta de pràctiques de participació política que es produeixen al marge (o en col·laboració) amb els poders públics i que busquen agregar interessos comuns per donar resposta a problemes col·lectius. En ocasions aquestes pràctiques perseguen pressionar i incidir sobre els processos convencionals d'elaboració de polítiques públiques, mentre que en altres ocasions són pràctiques de «democràcia implementativa» que busquen donar respostes des de la pròpia acció, des de la autogestió. Es tracta, a més, de pràctiques de participació política basades en la col·laboració entre actors i/o ciutadans que es fonamenten en valors com la cooperació i l'accés als béns i als serveis, en contraposició als principis liberals de competència i propietat privada. Per definir aquestes pràctiques participatives diversos autors estan utilitzant el concepte «inno-

10 ESPLUGA et al., «Participación pública e inercia institucional en la gestión del agua en España».

11 SWYNGEDOUW, «Governance Innovation and the Citizen: The Janus Face of Governance-beyond-the-State».

12 SUBIRATS, *Otra sociedad. ¿Otra política?*

>> Els poders públics potser haurien de començar a pensar en fomentar i facilitar pràctiques d'innovació social, tot apoderant a la ciutadania i a les organitzacions de canvi social

vació social»,¹³ que la mateixa Comissió Europea defineix com «noves idees (productes, serveis i models) que satisfan les necessitats socials —amb més eficiència que les seves alternatives— i que, al seu torn, creen noves relacions socials col·laboratives». En el moment actual, doncs, els poders públics potser haurien de començar a pensar en fomentar i facilitar aquestes pràctiques d'innovació social, tot apoderant a la ciutadania i a les organitzacions de canvi social. ◀

MÉS INFORMACIÓ

BRUGUÉ, Joaquim. *És la política, idiotes!* Barcelona: Accent Editorial, 2012.

ESPLUGA, Josep, BALLESTER, Alba, HERNÁNDEZ-MORA, Nuria i SUBIRATS, Joan. «Participación Pública e inercia institucional en la gestión del agua en España». *REIS. Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 2011, núm. 134, pàg. 3-26.

FONT, Joan i GALAIS, Carolina. *Experiències de democràcia participativa local a Catalunya: un mapa analític*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2009.

GUTMANN, Amy i THOMPSON, Dennis. *Why deliberative democracy?* Nova Jersey: Princeton University Press, 2004.

KOOIMAN, Jan. *Modern Governance*. Londres: Sage, 1993.

MARSH, David i RHODES, Rod. *Policy networks in British government*. Nova York: Oxford University Press, 1992.

MOULAERT, Frank, MACCALLUM, Diana, ME-HMOOD, Abid i HAMDOUN, Abdel Illah. *Social innovation: collective action, social learning and transdisciplinary research*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2013.

PARÉS, Marc. *Participación y calidad democrática: evaluando nuevas formas de democracia participativa*. Ariel: Barcelona, 2013.

RAMIÓ, Carles i SALVADOR, Miquel. *El disseny institucional de l'àmbit de la participació ciutadana*

a les corporacions locals. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2007.

RHODES, Rod. *Understanding governance. Policy networks, governance, reflexivity and accountability*. Buckingham: Open University Press, 1997.

SUBIRATS, Joan. *Otra sociedad. ¿Otra política?* Barcelona: Icària, 2011.

SWYNGEDOUW, Erik. «Governance innovation and the citizen: the janus face of governance-beyond-the-State». *Urban Studies*, 2005, núm. 42 (11).

13 MOULAERT et al., *Social innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary research*.

Quan la societat civil s'oposa a la innovació social

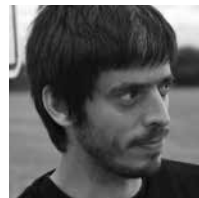
VISTA PRÈVIA

Amb major o menor mesura, totes les enquestes mostren una clara insatisfacció de la ciutadania amb la política. Però n'hi ha prou amb introduir canvis en el sistema polític per corregir aquesta dinàmica? Si la ciutadania en general i la societat civil en particular —des dels sindicats a les patronals, passant per les ONG i les entitats culturals de barri— no s'impregnen del canvi cultural associat a la innovació social, tota transformació de la política pot ser estèril i generar més frustració.

La idea que no n'hi ha prou amb canviar el sistema polític sinó que cal ser crítics amb tot allò que l'envolta és incontestable. La manca de jurisdicció del poder polític respecte a agrupacions d'interessos que no estan subjectes al veredict de les urnes deixa fora de dubtes que el sistema pateix dèficits democràtics seriosos. Un cop superada la transició, al postfranquisme, aquesta qüestió potser no havia estat mai tan evident com ara.

Són moltes les ocasions en què el poder polític es mostra lligat de mans i peus davant d'interessos institucionalitzats a través d'organitzacions i individus de la societat civil que fan valer voluntats particulars, oposades a les clares demandes de millora en la provisió de drets socials bàsics que representen a la majoria. Davant d'això, la crisi política que vivim en l'actualitat posa de relleu la necessitat de canvis no només en els sistemes de representació i control de l'acció política, sinó que també destaca la importància de transformació social en termes d'apoderament cultural de la ciutadania i mecanismes per promoure la democràcia econòmica.

El repte és el d'una reconquesta ciutadana de la política. La política entesa com a eina per a la construcció de la vida en comú. Aquesta reapropiació per part de la ciutadania del dret a decidir respecte a la vida en comú, entre d'altres coses, passa pel desplegament d'una ètica de la cura que entengui la innovació com un procés polièdric i crític que implica l'atenció a les ferides profundes de la nostra realitat compartida. Això vol dir entendre la innovació social, més enllà d'una moda empresarial, com l'amalgama de transformacions polítiques,

Santi Eizaguirre
Professor de Sociologia de la UB
santieizaguirre@ub.edu

» Sovint el poder polític es mostra lligat de mans i peus davant interessos institucionalitzats a través d'organitzacions i individus de la societat civil que fan valer voluntats particulars

econòmiques i culturals que fan possible l'emancipació ciutadana en forma d'unes relacions socials més justes, igualitàries i equitatives.¹ Així podem afirmar que la innovació social, vista des d'una perspectiva transdisciplinar aplicada a les organitzacions ciutadanes, implica la consideració de la seva intel·ligència per adaptar-se i alhora ser agents coproductors del canvi polític, cultural i econòmic dels nostres dies.

L'atenció a la desigualtat com a condició pel canvi

La definició d'innovació social que més fortuna està fent en sociologia política va més enllà d'un canvi en les relacions comunitàries o en la responsabilitat corporativa de les empreses i organitzacions. La innovació social entesa com a transformació o canvi social és possible quan es considera l'existència d'una interrelació directa entre les múltiples cares de la desigualtat d'oportunitats. De manera sintètica, la innovació social es pot caracteritzar com la consciència de la necessitat de fer front a l'increment de la desigualtat social d'una manera polièdrica tant en

l'àmbit econòmic, com en el cultural i el polític. L'atenció a la desigualtat social, en les seves diferents dimensions, processos i dinàmiques d'exclusió, implica una presa de postura per part de les organitzacions ciutadanes respecte al problema del canvi o la transformació social. Digues de quina manera et plantejges el tema de la desigualtat d'oportunitats i et diré quines perspectives de transformació social tens, seria una manera de parafrasejar aquesta idea amb una expressió pròpia del llenguatge col·loquial unida a dos conceptes clau per la política social com són la desigualtat i el canvi.

Des d'una perspectiva crítica compromesa amb la democràcia, atendre a la desigualtat econòmica implica considerar noves formes de distribució de béns, serveis i recursos, que aprovisionin a aquelles persones i grups que se'n veuen privats malgrat tenir-ne necessitat i malgrat haver-hi ja mecanismes provisoris que garanteixen, en teoria, aquesta provisió, com són l'acció de l'estat o el mercat. Així la innovació social des d'una perspectiva econòmica s'acostuma a relacionar amb la interacció del sector privat mercantil i la iniciativa pública garantista per a la satisfacció de necessitats no cobertes ni per l'un ni per l'altre. Des d'una perspectiva purament empresarial es fa referència a la innovació social —de manera molt sovint genèrica—

com a invencions en la combinatòria d'agents públics i privats, normalment a través de partenariats, per promoure canvis en la forma de producció i distribució de serveis i recursos.

Però és evident que no n'hi ha prou amb això. La transformació, el canvi o la innovació social, no es produeixen si no hi ha modificacions en les maneres de pensar, en els llenguatges que ens permeten entendre'ns i sobretot en l'autopercepció que tenim de nosaltres mateixes les persones que ens trobem en situació de desavantatge o carència, en les seves infinites manifestacions —des de la manca de conciliació familiar a la manca de reconeixement identitari, per posar exemples. Potser podem dir que és per això que la innovació social també és referida dins dels manuals de les Ciències Empresarials com a canvis en les maneres de fer de les organitzacions fent referència a la modificació dels processos de treball però també a la transformació de les cultures organitzacionals cap a l'oferiment de solucions a aquestes mancances.

Si anem una mica més enllà, podem dir que sense apoderament de les persones o grups que es veuen en situació de mancança —això vol dir en situació o perill d'exclusió social—, no hi ha transformació social. Considerant la necessitat d'un canvi cultural en les formes d'atenció a la desigualtat d'oportuni-

1 MOULAERT et al., *Social innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary research*.

El repte és el d'una reconquesta ciutadana de la política. <<

La política entesa com a eina per a la construcció de la vida en comú

tats, des d'una perspectiva democràtica, s'identifica en aquest sentit que la simple provisió de recursos als desafavorits és caritat —i cal més que això per promoure el canvi i la igualtat d'oportunitats. Més enllà de l'assistencialisme cal l'apoderament dels grups sotmesos a dinàmiques o processos d'exclusió per a què podem parlar d'innovació social en un sentit que compregui la transformació o el canvi social. L'apoderament cultural implica l'alliberament de la gramàtica de la dominació i l'activació dels subjectes en tant que actors capaços de construir la pròpia vida, considerant la vida en comú, intervenint segons els propis desitjos i necessitats d'una manera activa en el si tant de la societat com de les organitzacions que estructuren la participació ciutadana en aquesta. Ja sigui fent referència a persones o a grups humans que comparteixen una identificació cultural minoritzada —o no reconeguda políticament— com si ens referim a una situació de desavantatge socioeconòmic, sense un canvi en les maneres de pensar-nos en relació als demés, en tant que subjectes capaços de fer girar les coses, no és possible la transformació social. Aquesta transformació passa necessàriament per un procés de reconeixement del propi poder que tenim en qualitat d'actors socials amb una capacitat crítica i transformadora amb relació a la realitat social i

aquest és un procés que es juga a l'arena cultural, ja que depèn de la manera com definim la realitat, la comuniquem i ens situem davant de les seves possibles derivades.

Finalment, la transformació social —i aquí volem argumentar que també la innovació social entesa en un sentit radicalment democràtic— hauria d'impliar un canvi en les relacions de poder. Aquesta és la part del procés que fa referència a l'acció política. Una part que la majoria d'aproximacions al tema de la innovació social des d'una perspectiva purament empresarial tendeix a obviar. La política entesa com la capacitat de discutir a l'àgora pública els mecanismes que fan possible i garanteixen la salut de la vida en comú. La política entesa també com el pensament compartit, i l'acció acordada que se'n deriva, sobre les maneres de tractar la desigualtat d'oportunitats i les relacions de poder i dominació entre subjectes i grups socials. Podem dir doncs, que la innovació social, si ens la mirem des d'una perspectiva crítica, no es pot definir com un procés complet si no implica, a part de la dimensió econòmica o material i la dimensió cultural o expressiva, la institucionalització a través del poder polític —o sigui a través de l'acció del poder executiu i legislatiu— de polítiques públiques orientades a subvertir la desigualtat d'oportunitats

i a facilitar el canvi social democràtic. L'acció política orientada a la naturalització de les desigualtats socials, a l'acceptació de les relacions de poder i dominació com a inevitables, seria allò contrari a la innovació social. Tot això ho diem parlant des d'una perspectiva que vol ser democràtica essent conscients que la noció d'innovació social pot ser utilitzada amb fins totalment oposats als que aquí s'expressen.

La lenta institucionalització de les dinàmiques d'innovació social

Moviments socials constituents com és l'amalgama de reivindicacions que emergeixen del moviment del 15-M, o l'Assemblea Nacional Catalana mateixa, posen els partits polítics davant d'una subtil contradicció discursiva. Durant els anys 1990 i la primera dècada del segle XXI la participació ciutadana ha estat problematitzada d'una manera que no concorda amb el que s'està veient en l'actualitat. S'havia fet referència de manera interessada a la manca d'interès de la població per les qüestions referents al govern del bé comú. Des de l'esclat de la bombolla financera sembla que el context de crisi política i d'emergència social que estem vivint ha deixat el tema de la participació ciutadana en segon pla.

Entenem la innovació social com les transformacions polítiques, econòmiques i culturals que fan possible l'emancipació ciutadana en forma d'unes relacions socials més justes, igualitàries i equitatives

Deixar-se conquerir per les propostes que emergeixen de la ciutadania activa —o com a mínim considerar-les atentament— és una qüestió clau pels partits polítics si volen seguir tenint una funció social compromesa en un futur immediat. Una cosa similar els passa als sindicats. Però la manera com els moviments socials —així com les estratègies socialment creatives representades per l'associacionisme democratitzador—, influeixen en l'agenda política (i sindical) és molt subtil i difícil de visualitzar de manera lineal. Que un moviment social produeix canvi institucional és una qüestió bastant difícil d'evidenciar de manera seqüencial. També en termes de legitimitat democràtica, des d'una perspectiva institucionalista i a vegades un xic interessada, es tendeix a ressaltar la manca de legitimitat electoral de les propostes dels moviments socials. Per contra el poder de la ciutadania activa per la transformació social democràtica, per poc representada que estigui en els comicis electorals, té una força gens menyspreable en termes de reconeixement ciutadà. Aquesta ciutadania activa de les relacions socials té la virtut d'anticipar solucions possibles, viables i efectives, a problemes seriosos de la vida en comú.

Potser podríem dir que el canvi a l'esfera institucional és lent i sobretot,

que allò que es construeix històricament —com els drets de ciutadania— és reversible i també pot ser desconstruït per mitjans polítics, econòmics i culturals. El 2007, abans de l'inici de la crisi financera, quan es preguntava per la incidència de la banca ètica als mateixos responsables d'aquests tipus d'iniciatives de foment de l'economia solidària, la resposta era ponderada. La banca ètica representava aleshores un sector tan petit de la realitat financera que simplement despertava tendresa a les burgesies industrials i financeres. Ara, en un moment de crisi i recessió, les finances ètiques i l'economia social i solidària, malgrat que com a activitats econòmiques segueixen representant un pes molt simbòlic en el conjunt de l'activitat financera, són considerades per molta més gent que no pas l'estrictament vinculada als moviments socials o militant en el si de l'economia cooperativa. Això a qui sorprèn en primer lloc és als seus propis promotors.

En la mesura que els partits polítics, els sindicats i les altres agrupacions d'interessos i estructures d'organització de la participació ciutadana, acceptin deixar-se impregnar per les propostes que emergeixen de la ciutadania organitzada per a la transformació social podran recuperar el seu sentit per a la ciutadania en general en un futur immediat. Això en el cas dels partits i

els sindicats, per exemple, implica per suposat afrontar determinats debats sobre la seva naturalesa organitzativa que estan presents a l'esfera pública, com pot ser els efectes de la professionalització de la seva activitat o els mecanismes de finançament amb els que compten. També la necessitat d'establir mecanismes de control ciutadà pel que fa als beneficis i la utilitat de les pràctiques institucionals, o la idoneïtat de la renovació dels sistemes d'elecció, representació i avaluació dels càrrecs, són qüestions que —en tant que organitzacions que articulen acció social, i en molts sentits es reclamen com a garants d'un sistema d'organització política democràtic— formen part de l'agenda que tenen sobre la taula, encara que en determinats casos procurin ocultar-ho.

La transformació social del paper de l'empresa

Entitats com el Cercle d'Economia o Foment del Treball representen, amb diferents graus d'intensitat i en diferents àmbits d'actuació, els interessos de l'empresariat oligàrquic i autoritari. Precisament per això són institucions poderoses que estan disposades a refer el seu llenguatge per procurar una adaptació ni que sigui epidèrmica als

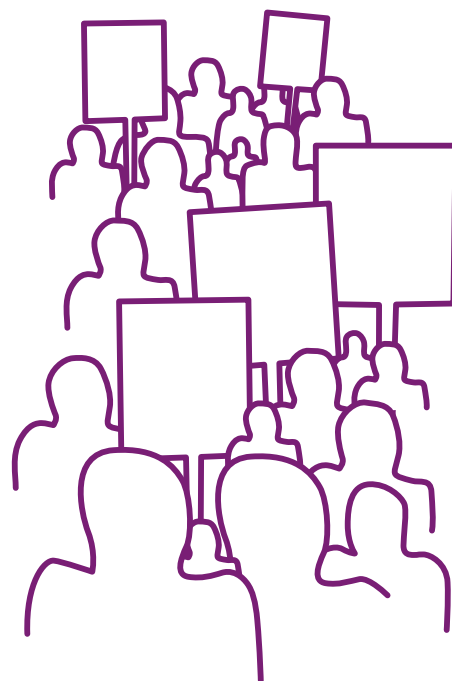
signes dels nous temps. El model d'empresa que representen, en l'actualitat, submergits en un context de crisi que pot definir un canvi d'època, es mostra en molts sentits com a obsolet i mancat de credibilitat. Això fa que siguin entitats com aquestes les que promouen la difusió d'expressions rellicoses o poc compromeses d'entrada com la noció *innovació social*. Que entitats que històricament s'han dedicat a representar els interessos de l'oligarquia hegemònica i conservadora estiguin disposades a pregonar als quatre vents la necessitat d'innovació social ens ha de fer reflexionar sobre el canvi que ja s'està produint a l'esfera de la producció, i per tant també en l'àmbit de l'empresa.

Com assenyalava Richard Sennett (1943) al ja clàssic *La corrosión del carácter*,² la concepció del treball ha canviat radicalment. La fragmentació i flexibilitat de les condicions de vida i treball pròpies del capitalisme postindustrial té una traducció directa al món de l'empresa. L'empresariat que segons el relat hegemònic a l'època industrial era un entusiasta generador de llocs de treball, és cada dia més escàs. L'autoocupació i l'emprenedoria s'està convertint en la sortida natural, o en

l'únic recurs normal, per molts aturats de diverses categories, durada i formació. També la creació d'empreses cooperatives acapara sovint l'atenció del discurs empresarial sobre innovació social en un context de crisi com l'actual. La manera com les organitzacions de productors, i també en bona mesura els sindicats, s'adeqüen a aquesta nova situació de les formes de treball és clau.

A casa nostra ja fa temps que hi ha estudis que s'han encarregat d'estudiar la resiliència de l'economia cooperativa en contextos de crisi.³ Davant d'això, una altra bona pregunta és plantejar-se quines són les entitats que encarnaran a mig termini la representació pública i l'agrupació d'interessos de les petites empreses, o sigui de la gran majoria de la iniciativa empresarial. L'empresa unipersonal, a part de les empreses cooperatives, són potser els principals actors amb els que col·legis professionals i les associacions de productors tenen el repte de coordinar-se, cooperant amb l'administració pública, els partits i els sindicats.

D'altra banda, hi ha el problema de la relació del mercat financer amb allò que els mitjans anomenen de manera lleugera com l'economia real. De la crisi financera iniciada el 2008 se'n desprèn

2 SENNETT, *La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*.

3 VIDAL, *El tercer sector i l'economia social a Barcelona*.

» L'acció política orientada a la naturalització de les desigualtats socials, a l'acceptació de les relacions de poder i dominació com a inevitables, és allò contrari a la innovació social

una manca de finançament provinent de la banca especulativa tradicional per a les petites i mitjanes empreses. La funció social de la banca es posa en entredit no només amb la socialització de les pèrdues causades per l'especulació privada sinó també per la manca de retorn al circuit del crèdit a les empreses del rescat financer promogut amb diners públics. L'esfondrament del model de caixes d'estalvi —i la seva teòrica funció social— es produeix alhora que es destapa l'acusació a càrrecs públics de presumptes trames de connivència amb el poder financer. Per contra a un altre nivell, potser més proper al que s'anomena de manera eufemística com a economia real, reapareixen formes de relació financera amb clars criteris de rendibilitat i responsabilitat social. És la funció social de la banca que fins fa relativament poc s'atribuïa teòricament a les caixes d'estalvi. Les cooperatives de crèdit amb criteris de funcionament ètics són formes de relació financera que no s'han vist escapçades per la crisi, ans al contrari. Tampoc seria apropiat dir que són noves perquè moltes són hereves del mutualisme obrerista del segle XIX. La banca ètica i les entitats que promouen l'economia social i solidària poden ser caracteritzades com a innovacions socials que venen de molt endarrere i tenen números per marcar tendència en un futur proper perquè

saben operar en xarxa. La innovació social doncs, pot ser també una manera de fer referència a una nova combinació d'elements preexistents.

La represa política de l'associacionisme transformador

Com assenyalava Josep Fontana (1943)⁴ cal tenir en ment que ens trobem en un context d'ofensiva neoliberal, de contrareforma conservadora amb l'objectiu premeditat del desmantellament de les polítiques de benestar. Allò que semblava assolit per la lluita de generacions està essent desmantellat sense contemplacions. Hi ha un moviment estratègic —per part de la societat civil organitzada contra la transformació de les relacions de poder— que es pot identificar sobretot a partir de la crisi financera iniciada el 2008 i s'explicita amb el finançament del deute públic conseqüent, però que té unes arrels històriques vinculades al sorgiment del neoliberalisme com a ideologia política que ha anat guanyant terreny des dels anys 1980.

Durant aquest temps, l'estat del benestar, amb les limitacions pròpies de la socialdemocràcia de mercat, ha tendit a l'enaltiment d'unes formes d'organit-

zació de l'acció social amb una identitat pública el més despolititzada possible, com són les organitzacions no governamentals i el sovint eufemístic i difícil de limitar tercer sector o sector social. La majoria de les entitats que s'ocupen de la lluita contra la pobresa i les diferents dinàmiques d'exclusió social s'han desenvolupat sobretot des de la segona meitat de la dècada de 1990, desenvolupant-se amb les dificultats derivades de l'enaltiment de la gestió privada i el no formar part del sector públic malgrat dependre'n de manera directa alhora de finançar-se. En tant que entitats ocupades de la gestió i aplicació de les polítiques socials de benestar s'han preocupat per mantenir certa neutralitat respecte a les postures ideològiques dels partits polítics, de cara a garantir certa estabilitat pel que fa a les perspectives de subvenció i concertació a través de les quals funcionaven. Mentre l'estat ha pogut garantir certa provisió financera de les polítiques de benestar, la despolitització del tercer sector s'ha portat sense masses problemes. No feia falta pressionar els representants públics, perquè aquests, fossin d'una banda o de l'altra, assumien el paper d'aquestes entitats en la gestió del conflicte social.

La dificultat sorgeix per aquestes entitats en el moment que es talla l'aireta del finançament públic. El primer

4 FONTANA, «Más allá de la crisis».

La ciutadania activa per la transformació social i democràtica de les relacions socials té la virtut d'anticipar solucions possibles, viables i efectives, a problemes seriosos de la vida en comú

que es troba el tercer sector davant la pèrdua de la capacitat provisorà de les polítiques públiques —ja sigui a través de concerts com de subvencions, però també a través de la venda de serveis al sector públic—, és l'imperatiu d'ha-ver de generar recursos propis. Amb una mirada superficial moltes de les entitats del tercer sector podem concloure ràpidament que abans que res són de caràcter privat. L'implícit que hi ha en això és que per tant ja s'ho faran, no són cosa de l'administració pública. Per contra si n'analitzem els mecanismes de supervivència, el funcionament i l'organització, podem afirmar que són entitats d'interès públic que depenen de manera directa del compromís social i polític amb la defensa del bé comú.

Per tant, de la mateixa manera que potser no és apropiat demanar al tercer sector que s'autoabasteixi com si fos un sector format per entitats privades amb ànim de lucre, potser cal considerar la necessitat que tenen aquestes entitats de comprometre's amb la defensa d'una determinada postura de l'Estat respecte a la regulació del mercat. Des de postures ideològicament condicionades per la preeminència del mercat com a mecanisme de regulació universal se'ls ha demanat alegrement que generin ingressos per fer front a la caiguda de la inversió pública en polítiques de ben-estar. Moltes d'elles en són incapaces

per la seva pròpia naturalesa d'entitats orientades al tractament i la transformació de les dinàmiques d'exclusió social. Fins i tot les entitats que no depenen de finançament públic a fons perdut —l'estereotip neoliberal del que és una subvenció— sinó que funcionen a través dels recursos propis que generen a través de la venda de serveis, depenen directament de la capacitat de les administracions públiques per contractar i pagar aquests serveis i recursos. La manera com aquestes entitats siguin capaces de plantejar la seva acció més enllà de l'assistencialisme social a les víctimes de la desigualtat d'oportunitats i la desregulació del mercat, cap a l'organització d'un apoderament culturalment crític amb la responsabilitat pública pel que fa tant a l'aplicació de polítiques de benestar com a la regulació del mercat, també serà clau en un futur immediat.

A mode d'epíleg

Caldria discutir sobre quins indicadors ens permetrien dir si el triangle entre el RACC, «la Caixa» i el Barça, amb El Corte Inglés a dins —que Joan Subirats i Jordi Borja identificaven a principis de 2007 al número 100 de la revista *La veu del carrer*⁵ com l'estructura de poder més

influent a la ciutat de Barcelona—, segueix donant-nos les coordenades en les quals es defineixen els consensos hegemònics imposats de dalt cap a baix a casa nostra. El que sí que és clar és que les forces conservadores en el si de la societat civil actuen en xarxa de manera dinàmica i coordinada i estan al dia de les tècniques de comunicació més efectives i les fórmules de moda dins la narrativa política de cada moment. Possiblement, es podria discutir si aquesta elit dominant es pot representar com un triangle o una piràmide amb els vèrtexs que dèiem, o es tracta més aviat d'una esfera que protegeix unes quatre-centes persones que, com diria Fèlix Millet, sempre són les mateixes.

Els poderosos són els primers en identificar que les diferents dimensions de l'acció social (política, econòmica i cultural) es manifesten imbricades les unes amb les altres. Són els primers a identificar aquesta idea i la posen en pràctica en les seves formes d'organització. Com molt bé assenyalen l'Ivan Miró i el David Fernández,⁶ venim d'una època en què per a la majoria de la ciutadania l'acció social estava fragmentada en àmbits d'acció molt diferenciats. La política la feien els

econòmic, polític i ciutadà».

6 MIRÓ i FERNÁNDEZ, «Els tres esgotaments del règim (o la necessitat d'institucions del comú)».

5 ANDREU i NAYA, «El desigual triangle del poder

» Si els partits i els sindicats s'impregnen de les propostes que emergeixen de la ciutadania organitzada per a la transformació social, podran recuperar el seu sentit per a la ciutadania en general

polítics, l'activitat econòmica era cosa de lloables esperits emprenedors, i la cultura, un subproducte d'actors, músics, publicistes i la resta de creatius de l'entreteniment. En l'actual crisi, però, s'està fent difícil dissimular que l'activitat econòmica, i en especial el poder financer representat per una elit molt minoritària amb un poder desmesurat, té una influència política descontrolada. El mateix passa amb la interrelació dels altres àmbits.

Com dèiem, la innovació social, entesa més enllà del discurs de l'externalització de les polítiques de benestar a l'àmbit privat, o el maquillatge de la responsabilitat social corporativa a nivell empresarial, pot implicar la consideració multidimensional dels processos de transformació social considerant el vincle entre polítiques públiques, sistemes de redistribució econòmica i llenguatges culturals crítics. Podem concloure doncs, que en la mesura que les organitzacions socials siguin capaces de ressituar-se davant d'aquest fet i buscar la complementarietat entre les diferents àrees en què es dirimeixen els processos de transformació social seran capaces de redescobrir-se com a vigents en el nou mapa de l'acció social del segle XXI. ◀

MÉS INFORMACIÓ

ANDREU, Marc i NAYA, Andrés. «El desigual triangle del poder econòmic, polític i ciutadà». *La veu del Carrer*, gener-febrer 2007, núm. 100.

FONTANA, Josep. «Mas allà de la crisi». *Rebelión*, 8 de febrer de 2012.

MOULAERT, Frank, MACCALLUM, Diana, MEHMOOD, Abid i HAMDOUCH, Abdel Illah. *Social innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary research*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2013.

MIRÓ, Ivan i FERNÁNDEZ, David. «Els tres esgotaments del règim (o la necessitat d'institucions del comú)» [en línia]. *Àmbits de Política i Societat*, 16 de setembre de 2013. Disponible a <<http://ambits-colpis.com>>.

SENNETT, Richard. *La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*. Barcelona: Anagrama, 2000.

VIDAL, Isabel. *El tercer sector i l'economia social a Barcelona*. Barcelona: Consell Econòmic i Social de Barcelona, 2002.

Exposició itinerant

1837 • 1977

EL VALENCIANISME REPUBLICÀ

Més informació
www.irla.cat/expovalencianisme

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

NAVEGADOR

La Primera Esmena de la Constitució dels Estats Units: la clau de volta de la política nord-americana

La democràcia nord-americana polaritza l'opinió pública europea. És capaç de recollir les lloances dels que hi veuen la màxima expressió de la llibertat i alhora, els atacs dels que l'entenen com l'exemple paradigmàtic de la submissió de la política al poder econòmic. Però com tot, si t'allunyes de posicions maniquees, en pots treure exemples de bones i males pràctiques per tal de fer excel·lir la democràcia.

El 1787 es va aprovar la Constitució dels Estats Units, aleshores constituïda per la Carta de Drets —la *Bill of Rights*— i deu esmenes. L'esmena més significativa és la Primera, la qual garanteix la llibertat d'expressió, la llibertat de premsa i la llibertat de reunió així com el dret de petició. Més tard, aquestes llibertats es van anar entrellaçant, tot determinant com els mitjans de comunicació, els lobbies econòmics i altres grups d'interessos, influeixen en el sistema polític nord-americà.

Els mitjans de comunicació

D'acord amb la llibertat de premsa garantida en la Primera Esmena, la informació dels mitjans de comunicació no pot estar controlada pels governs. Aquesta manca de restricció governamental en el món actual sembla un dret força obvi, però no ho és tant si atenem la intensa cobertura que els mitjans fan, no només de les eleccions presidencials, sinó també dels afers locals i nacionals. I és que els mitjans nord-americans determinen bona part de l'opinió que els votants es creen radiografiant la imatge dels candidats, els seus punts de vista, el seu caràcter i la seva vida privada, a part d'influir en quins assumptes haurien de ser d'interès públic i per tant quines accions s'haurien d'emprendre.

Entre 1933 i 1944, Franklin D. Roosevelt (1882-1945) va utilitzar la ràdio pels seus famosos «*Fire-side Chats*» —converses informals vora la llar de foc— per informar al poble americà de l'estat de la nació. A la dècada de 1960, l'arribada de la televisió

Leslie Charles
Polítloga
charlesleslie@hotmail.com

La Primera Esmena de la Constitució nord-americana garanteix la llibertat d'expressió, la llibertat de premsa i la llibertat de reunió

va dur les eleccions presidencials a un nou nivell, suscitant la curiositat entre el poble nord-americà sobre quin tipus de persona eren realment els candidats. I aquí, el famós debat entre Richard Nixon (1913-1994) i John F. Kennedy (1917-1963) per a les eleccions presidencials de 1960 és la fita clau que marca el canvi en la relació entre mitjans de comunicació i política. I és que el públic que va escoltar el debat presidencial per la ràdio va considerar que els dos candidats havien empatat, mentre que els espectadors televisius van creure de manera aclaparadora que Kennedy havia guanyat el debat, una percepció de victòria produïda principalment per la imatge del candidat demòcrata. Kennedy va aparèixer bronzejat, elegant, definit, posant les primeres llores al camí de la gran importància que ara es dona a la imatge dels polítics. Encara més, va mostrar als espectadors la seva innegable habilitat de presentar-se a ell mateix com un orador versemblant i amb talent, un tret que també caracteritza a Barack Obama (1961). Aquest encant i habilitat per persuadir no podia ser transmès per ràdio. Des de llavors, els debats són un moment clau de les campanyes electorals, ja que com hem vist, en depèn la imatge, versemblança i confiança del candidat.

També cal destacar la forta influència dels anuncis de publicitat a la

televisió. El 1952 Dwight Eisenhower (1890-1969) va fer el primer espot publicitari televisiu on se'l mostrava responnent preguntes. Avui en dia, es gasten milions de dòlars en anuncis publicitaris per a eleccions federals, estatals i locals. Inicialment aquest bombardeig d'anuncis servia per presentar el candidat d'una manera positiva, tanmateix, darrerament es concentra en calumniar el candidat oponent. Això és possible gràcies a la llibertat d'expressió que garanteix la Primera Esmena.

D'altra banda, els candidats també festegen els mitjans. Per exemple, Bill Clinton (1946) va fer servir els mitjans de manera gratuïta anant a tertúlies o tocant el saxo a la MTV, fet, aquest darrer, que el va ajudar a mostrar-se com un nord-americà més. Aquesta tendència també l'ha seguida Obama. Però són els programes d'entrevistes més agressius, els que es fan amb un periodista, de tu a tu, a casa dels candidats per exemple, els que realment ensenyen al públic qui són els candidats. S'aventuren en terrenys personals, preguntats per qüestions polítiques, però també íntimes. I és que els mitjans funcionen presentant notícies sensacionals que atrauen els espectadors i mantenen els índex d'audiència, creixent així l'estabilitat financera de l'empresa de comunicació. Per tant, els mitjans poden deter-

Els mitjans juguen un paper clau a l'hora de determinar quins candidats han de ser tinguts en compte a l'hora de decidir el vot i quins assumptes són d'interès públic

minar el futur d'un polític involucrat en qualsevol tipus d'escàndol.

Aquest tipus de pressió mediàtica va ser el que es va viure en el cas Clinton-Lewinski, pel qual els mitjans van explotar la notícia provocant fins i tot el distanciament del vicepresident Al Gore (1948) respecte Clinton. Els efectes posteriors van deixar una marca sobre Hillary Clinton (1947) que encara la perseguiria si decidís entrar de nou a la cursa per a la presidència dels Estats Units.

Tenint en compte tot això, és fàcil veure que els mitjans de comunicació nord-americans juguen un paper clau a l'hora de determinar quins candidats han de ser tinguts en compte a l'hora de decidir el vot.

D'altra banda, com apuntàvem, els mitjans de comunicació tenen una forta influència en determinar quins assumptes són d'interès dels votants nord-americans. La intensa cobertura d'un tema crea un alt nivell de coneixement i interès, empenyent d'aquesta manera a que els polítics sentin la necessitat de tractar aquest assumpte. En canvi, sense la intensa cobertura mediàtica i l'efecte dòmino que té com a resultat, el públic nord-americà no tindria un interès sobre un particular assumpte.

La cobertura mediàtica d'un assumpte pot ser tan gran que pot arribar a empenyer a un president cap a una

guerra o fer que el govern emprengui determinades accions. Aquest va ser el cas del seguiment fet per la CNN sobre la fam dels infants de Somàlia, que va provocar l'enviament de tropes militars i ajuda humanitària al país africà. Des d'aleshores, la mobilització governamental generada per la cobertura d'una notícia es coneix com «l'efecte CNN».

El finançament de les campanyes

Les contribucions financeres a l'espectre polític nord-americà van des de l'ajuda econòmica al candidat presidencial a col·laborar amb un grup d'interès especial. Fins el 2012, era habitual que les sumes de diners generades en una campanya presidencial s'obtinguessin de les campanyes de base —les «grass root», ajudes de persones o d'organitzacions sense ànim de lucre— on la quantia que podia ser donada estava restringida. Aquest sistema afavoria que els candidats busquessin obtenir petites donacions arreu del país, fomentant la interacció amb el votant individual, i demostrant així que tenien un suport ampli. Però la sentència del Tribunal Suprem del cas conegut com «Citizens United» va provocar el gran canvi. Des de llavors, les grans corporacions nord-americanes i els milionaris individuals han passat a

Les grans corporacions i els multimilionaris juguen un paper central en el finançament electoral gràcies a una sentència del Tribunal Suprem que permet aportacions il·limitades

jugar el paper principal en el finançament de les campanyes, ja que permet gastar quantitats il·limitades de diners en una campanya o assumpte polític. La sentència del Tribunal Suprem es basa en el dret a la llibertat d'expressió que garanteix la Primera Esmena de la Constitució i és que es considera que l'ajuda econòmica a un projecte polític no deixa de ser una forma de llibertat d'expressió. D'aquesta manera, només en les eleccions presidencials de 2012 es van gastar 6.000 milions de dòlars sent, fins el moment, la campanya més cara de la història nord-americana.

De la mateixa manera, la sentència de «Citizens United» afavoreix l'aparició dels «Super Pacs», uns comitès d'acció política que esdevenen organitzacions privades integrades per individus rics des d'on s'organitzen les campanyes de desprestigi contra els adversaris. D'aquesta manera, ara els bilionaris i milionaris es troben involucrats en política i en els esdeveniments socials que els acompanyen. I de retruc, candidats menys coneguts o amb menys capacitat d'articular un grup econòmic de suport potent, tenen moltes menys possibilitats de participar en la cursa electoral. En canvi, Newt Gingrich (1943) va poder prendre part de la cursa republicana per escollir qui s'enfrontaria el 2012 a Obama gràcies als deu milions de dòlars que va rebre. Si

no els hagués rebut, la manca de suport l'hagués mantingut fora de la cursa.

Malgrat això, estudis recents indiquen que no hi ha una correlació real entre qui té més diners i qui guanya les eleccions. Històricament, els Republicans han estat econòmicament més competitius amb les campanyes dels candidats. Però les maneres de finançar-se també són diferents. I és que mentre Mitt Romney (1947) tenia grans inversors darrere seu, Obama va impulsar una campanya de recaptació de fons de base en lloc de cercar l'ajuda de les grans indústries, fet que va contribuir a guanyar-se la simpatia dels mitjans de comunicació.

Grups d'interès i llobbistes

El suport polític econòmic als partits també ve de grups d'interès, els quals contribueixen amb centenars de milers de dòlars pels candidats a nivell federal, estatal i local. Només el 2008 els grups d'interès van contribuir amb 6,2 milions de dòlars per anuncis de campanyes de televisió. Els grups d'interès són entitats organitzades d'individus que comparteixen els mateixos objectius i intenten influir sobre el públic i els polítics. Hi ha grups d'interès per quasi tots els temes i organitzacions, com per exemple empresaris, sindicats, asso-

ciacions de professionals, juntament amb grups d'interès públic que s'arregleren entre ells per causes com ara la prevenció d'abusos a infants o els drets dels homosexuals, per esmentar-ne algunes. Els grups d'interès també estan recolzats pels drets de la Primera Esmena de la Constitució, ja que la garantia de la llibertat d'expressió, de premsa i de reunió, permet qualsevol punt de vista que un grup d'interès pugui tenir, sense tenir en compte si és més o menys radical.

D'altra banda, el sistema governamental dels Estats Units permet més pressió i influència d'aquests grups que no pas d'altres sistemes, en ser un sistema presidencial on la Presidència i el Congrés —integrat per la Cambra de Representants i el Senat— s'escullen en eleccions diferents. Des de la Segona Guerra Mundial, generalment, el partit que ostenta la Presidència perd les eleccions al Congrés, generant una espècie de contrapoder que permet als grups d'interès portar les seves idees al capdavant del front polític malgrat pugui oposar-se a les creences del partit de govern. En canvi, el sistema parlamentari britànic, per exemple, permet que el Primer Ministre tingui sota control l'acció de govern sempre que tingui el suport de la majoria del Parlament.

Els grups d'interès treballen des de tots els nivells polítics, des del muni-

cipal al federal, i sovint busquen influir en els mitjans de comunicació per tal d'afavorir les seves iniciatives. Tots ells compten amb personal remunerat, els llobbistes, els quals es troben amb freqüència amb polítics i càrrecs electes per tal de garantir la influència del grup que representen. Actualment, només a Washington DC, hi ha més de 12.000 llobbistes contractats per actuar en representació d'un grup d'interès. Com els mitjans de comunicació, les contribucions econòmiques als partits polítics i els grups d'interès, els llobbistes tenen una indústria regulada i estan completament protegits per la Primera Esmena de la Constitució.

La feina d'un llobbista va més enllà de la persuasió i la pressió als congressistes amb relació a una qüestió particular. Un llobbista també fa recerca i analitza la legislació en representació del seu grup d'interès, assisteix a audiències congressuals i assessora a funcionaris sobre determinats assumptes. En certa manera, treballen com advocats de les causes que representen.

Els llobbistes han estat actius d'una manera o d'una altra des de fa més de 200 anys. El terme ve del president Ulysses S. Grant (1822-1885) qui el va encunyar durant la dècada de 1870 per referir-se a la gent que se li aproximava constantment al vestíbul —el lobby— d'un hotel a Washington DC

per tal de discutir amb ell assumptes personals. Des d'aquell moment, la idea d'apropar-se al president en el vestíbul d'un hotel va créixer fins a esdevenir una indústria professional que disposa d'una forta posició respecte el Govern nord-americà influint en quines qüestions polítiques i lleis haurien o no de ser tractades i aprovades o no i per què. Com en el cas dels grups d'interès, l'espai entre el Senat, la Cambra de Representants i el president dona joc als llobbistes per tal de fer-se escoltar i intentar persuadir els representants polítics al seu favor. Així mateix, els mitjans de comunicació també esdevenen una eina que acaba condicionant molt la feina dels llobbistes, per la qual cosa, intentaran influir sobre ells.

Epileg

La Constitució nord-americana ha protegit els ciutadans dels Estats Units durant més de 200 anys però alhora, aquesta benintencionada Constitució també ha matat milers i milers d'inno-cents amb la Segona Esmena, la qual permet la tinença d'armes. Aquesta esmena va ser incorporada en un temps en què les armes eren necessàries per protegir al país i a un mateix. Però actualment, les circumstàncies han canviat molt, malgrat que el poderós grup

d'interès de la National Rifle Association, continuï defensant la vigència de l'esmena. I és que la National Rifle Association actua amb el seu dret constitucional de reunir-se i de fer sentir la seva veu, de contractar un llobbista i d'utilitzar els mitjans de comunicació al seu favor per assegurar el dret dels nord-americans a dur armes malgrat els milions de vides que es perden a causa dels trets imprudents en un país que està fundat sobre la llibertat. ◀

FÒRUM

Moderador **Arnau Albert**

Ferran Requejo

«Les assemblees són bones per deliberar, però dolentes per decidir»

Una conversa amb Anna Simó

No és freqüent asseure un catedràtic de Ciència Política de reconegut prestigi i una política de primera línia per parlar, no de «política», sinó de la «Política» en majúscules: l'art de treballar pel bé comú amb gent que pensa diferent. I això és el que hem demanat a Ferran Requejo (Barcelona, 1951) i a Anna Simó (Els Alamús, 1968). Requejo com un investigador de referència internacional en l'anàlisi del sistema democràtic que ha estat escollit per la Generalitat membre del Consell Assessor per a la Transició Nacional. I Simó, més enllà de la seva trajectòria institucional —regidora de l'Hospital, consellera de Benestar i Família o ara vicepresidenta del Parlament—, com exemple de compromís militant. L'objectiu: copsar el punt de vista de la teoria i de la pràctica per posar en valor la política.

Arnau Albert: Els últims anys hi ha hagut un creixement de la desconfiança de la ciutadania en la política donant lloc a fenòmens com la desafecció, la baixa participació electoral... Com avalua aquesta situació?

Ferran Requejo: A Europa, totes les enquestes, fins i tot d'abans de la crisi econòmica, detecten dues coses: la majoria de ciutadans donen suport al sistema democràtic —sobretot quan se'l compara amb altres sistemes— i alhora, hi ha una creixent desvinculació respecte a la classe política. La valoració de la classe política, a tot Europa, ha baixat bastants punts. Hi ha dos tipus de causes: en primer lloc, la percepció que als polítics se'ls hi exigeix coses que no poden donar. És a dir, la globalització és la globalització d'algunes coses, però no de tot. És globalització econòmica, és globalització financera, és globalització tecnològica... En canvi, la política segueix sent local, regional, estatal, com a màxim europea, però Europa, en el món actual, també és petita. Hi ha una percepció que els grans pro-

blemes necessitarien grans solucions a escala global, però paradoxalment, no hi ha política global. Això és un dèficit objectiu, estructural. I en segon lloc, hi ha el dèficit que els polítics no donen solucions, la imatge que la política està molt partiditzada, que hi ha molta partitocràcia. Això està alimentat pels poders mediàtics que busquen el titular fàcil però que en canvi fan poc periodisme d'investigació. Els casos de corrupció, la manca de transparència, la percepció que hi ha frau fiscal, la percepció que no es corregeixen les desigualtats o que les bosses de pobresa van augmentant... Hi ha la percepció que des de la política hi ha poca capacitat de sortida. A vegades aquesta percepció és justa i d'altres injusta, perquè la política és una professió difícil i dura. Estàs tot el dia sota el focus de les càmeres, exigeix molt i compensa poc, per exemple, econòmicament. Els polítics executius estan mal pagats en comparació a altres professions d'elit.

Anna Simó: A la gent li interessa la política, però recela, no li agrada, descon-

Simó: Abans o eres un rendista, un metge, un advocat amb despatx consolidat... o no podies fer política i ara els fills de les classes populars en podem fer perquè és remunerada

fia o directament blasma, en general, de la gent que fem política. Això no és nou. Sí que és veritat, i crec que això és bo, que abans hi havia poders intocables. Això es veia molt en els pobles. El capellà, el guàrdia civil, l'alcalde, el metge i el mestre eren absolutament reverenciats, en excés. Ara potser en el cas de mestres i metges s'ha anat a l'altre extrem... Què és el què ha canviat aquests anys? Les desigualtats hi continuen sent, i la crisi les ha aguditzat, però l'accés a la formació de cada cop més persones ha generat un sentiment més iconoclasta, si vols dir-ho d'aquesta manera, i crític que qüestiona el perquè de la reverència cap a figures intocables. Això també passa amb la política des del moment que hi hem pogut accedir els fills i filles de les classes populars. Perquè abans o eres un rendista, un metge, un advocat amb despatx consolidat... o no podies fer política i ara els fills de les classes populars podem fer política perquè aquesta és remunerada. Política institucional, vull dir, perquè de política també se'n fa i molta des de fora de les institucions. D'altra banda, potser se'ns ha exigit massa, com deies. Però segurament, això és producte d'una manera de fer política marcada pel prometre-ho tot, absolutament tot,

allò que estava al nostre abast i el que no. I això és lamentable. Això ha anat canviant i ha d'anar canviant encara molt més per explicar les coses honestament en funció de les teves possibilitats sense que això sembli que t'estàs parapetant amb les excuses per no fer la feina que et pertoca. Poder explicar com estan les coses i poder oferir les teves solucions i no dir allò que creus que es vol sentir. Honestetat i humilitat. És imprescindible. El que hem d'explicar a la gent, i la gent ha de ser conscient, és que farem tot el possible per resoldre situacions que no funcionen i que si no ens en sortim, explicarem el perquè no ens n'hem sortit. Però que a tothom li quedi clar que allò que s'ha fet és allò que tocava. Que s'ha fet amb la intel·ligència política pertinent. Amb el realisme i l'honestetat pertinent. La gent demana solucions, però també demana que si aquella solució no s'ha pogut dur a la pràctica no ha estat perquè t'ho hagis posat a l'esquena o perquè no hi has posat els coneixements, el temps o el que calgués, sinó perquè a vegades hi ha imponderables que a tots se'ns poden escapar. D'altra banda, un polític ha d'estar constantment en tensió i a l'aguait per captar qualsevol inquietud i començar a moure d'immediat la solució al problema, o evitar

problemes. Aquesta tensió permanent implica un desgast personal pels que ens dediquem a la política. La vocació de servei públic implica estar a totes. Potser per això, la carrera política, no dic que s'hagi d'acotar per llei —segurament, l'executiva sí—, però sí que els que ens dediquem a la política, si la fem com jo l'entenc, per força ha de tenir una limitació temporal. Perquè desgasta, i perquè si et desgasta deixaràs de ser una eina útil per a l'interès general i cal un relleu. Ara i per concloure, reitero que la política, la política representativa, la política amb tots els controls —populars i no populars—, és la millor eina per tal de canviar les coses.

Ferran Requejo: Les democràcies liberals actuals tenen problemes. Les democràcies són democràcies dels estats o de les regions. Però no hi ha democràcia global. De fet, jo crec que no pot haver-n'hi. En tot cas, sí que pot haver-hi institucions globals. Potser no democràtiques, però sí liberals. Per exemple tribunals. És a dir, la separació de poders a nivell internacional. I que conflictes entre estats —com el recent cas d'espionatge nord-americà—, o problemes que ara no tenen procediments de resolució i tot queda com abans, es puguin resoldre. La demo-

Requejo: La democràcia s'ha construït des dels estats. Els problemes que superen aquest marc provoquen desconcert

cràcia s'ha construït i s'ha pensat des dels estats. I quan es plantegen problemes que superen aquest marc, provoquen desconcert i decepció. No es tenen respostes. L'altre problema és la llista de coses que les democràcies, per la manera com s'han construït, no han pensat bé o no tenen els recursos per atendre. Per exemple, les migracions transnacionals. Les democràcies no estan pensades per això. Estan pensades per societats homogènies. Per un nivell de pluralisme lingüístic i cultural baix, amb un percentatge d'immigració petit que s'acabarà assimilant. O el propi pluralisme nacional, que no estava en el guió de les teories clàssiques de la democràcia. Quan parlem de democràcia a vegades ens manca la perspectiva d'entendre des d'on s'ha pensat i construït. Actualment, hi ha problemes que no estaven a l'agenda inicial. Per tant, no és fàcil esbrinar quina resposta donen les democràcies a problemes nous com per exemple el pluralisme religiós actual. L'Estat laic serveix? Hi ha qui està parlant de models postseculars. Això què vol dir? És correcte que totes les religions ocupin l'espai públic? Hem de posar més èmfasi en la reclusió en el món privat i no en el social? És correcte que envaeixin l'esfera pública? Això passa a tot arreu. Aquesta és la perspectiva vista des de dalt. Però des del punt de vista del ciutadà, és a dir, la democràcia vista des de baix, hi ha la sensació que potser la política no atén massa a allò que el preocupa. La percepció és de distància. I és curiós, perquè el polític, teòricament, està molt a prop del ciutadà —en una mateixa regió, en un mateix estat—, però la percepció és que hi ha una gran distància, que els polítics van a la seva i que només parlen de les seves coses, que es protegeixen entre ells, que es critiquen però com si fos un teatre...

Anna Simó: Que no surten a trepitjar carrer...

Simó: Si se'ns exigeix massa és producte d'una manera de fer política marcada pel prometre-ho tot, absolutament tot, allò que està al nostre abast i el que no

Ferran Requejo: Exacte... Bona part d'aquesta percepció és explicable, però és injusta. Perquè el món és molt complicat i el polític ha d'atendre molts fronts alhora. El dia del polític hauria de tenir cent hores per poder atendre totes les pressions econòmiques, socials, mediàtiques, internacionals, del propi partit.... que rep al cap del dia. En aquest sentit, com deies, potser s'hauria de limitar el temps d'exercici de responsabilitats de govern. De la mateixa manera, també em sembla bé que es dediquin a la política gent que professionalment no són polítics professionals. Bons professionals que tenen vocació pública i que durant un temps estan disposats a desenvolupar tasques de govern per després tornar al món privat. La gent que fa política i només política perquè ha entrat en un partit i fa carrera en el partit i aspira a ocupar una cadira si aquest partit té èxit és un desastre. Això no prima l'excel·lència professional. Això que diuen els nord-americans de la porta giratòria entre el món privat i el món públic... Hi ha molta gent que treballa bé en el món privat i té vocació de dedicació pública. Això no s'acaba d'aprofitar. I en canvi els partits, potser primem massa l'endogàmia. La carrera dins del propi partit. En alguns casos això és inevitable. Perquè el partit ne-

cessita unes estructures permanents que li donin continuïtat. Però això és diferent en el món del govern. Una cosa és el partit i l'altre el govern. Però sovint això està massa barrejat. Per exemple, molts secretaris del Govern nord-americà no són del partit sinó que provenen del món econòmic o del món cultural, de la justícia... Això seria convenient i donaria més aire a aquesta percepció del ciutadà que la política és una caixa tancada. A vegades es parla de «classe política», un concepte de principis del segle XX, que desgasta molt.

Anna Simó: O «casta», que encara és pitjor.

Ferran Requejo: Sí. Es veu com una corporació que defensa els interessos dels polítics amb independència del seu color ideològic.

Anna Simó: En un moment com aquest, que un professional —amb carnet de partit o no— vulgui acceptar una proposta de qualsevol formació política per accedir a un govern o a unes llistes per presentar-se a unes eleccions és més complicat de fer que no pas de dir. Perquè per un professional de qualsevol àmbit és difícil aturar la carrera professional durant un temps per després

Requejo: Estic per augmentar els procediments participatius amb límits. Sempre hi ha d'haver responsables de les decisions que es prenen

reprendre-la, o pel mateix descrèdit de la pràctica política partidària. I per altra banda, hi ha persones que ja els sembla bé que se les etiqueti un determinat projecte polític fins i tot si no en són militants, perquè un projecte polític no deixa de ser un instrument per dur a terme uns objectius, però en canvi també hi ha gent que li costa molt prendre aquest compromís. I s'ha de respectar, i entendre, però es perden oportunitats de fer equips més complexos i rics. Per altra banda, la porta giratòria és bona quan és d'entrada en política, però és molt blasmada quan és de sortida, sobretot, d'aquells que porten anys fent política. La imatge de polítics sèniors que estan a empreses que havien estat públiques i s'han privatitzat, les quals, a més, normalment tenen relació amb l'àmbit que havia desenvolupat responsabilitats polítiques, reforça la sensació de corporativisme polític que en té la ciutadania.

Ferran Requejo: La porta giratòria només funciona si la dedicació a la política és de poc temps. Els casos que plantejes és de gent que busca una jubilació amb un bon sou. Una societat potent però que tingui unes estructures polítiques mediocres acaba sent una societat mediocre. Cal trobar

incentius per prestigiar la política i la millor manera de prestigiar-la és tenir bons polítics.

Anna Simó: I l'autoexigència dels partits i de les persones que ens dediquem a la política. I aquí, les persones que no han practicat militància política i fan un desitjable pas per la política en pro de la seva vocació pública sovint xoquen amb les especificitats de la tasca política que comentaves: la pressió dels mitjans, la pressió social.... Hi ha excel·lents professionals en els seus camps que no encaixen dintre d'un sistema que des de fora pot semblar una cosa però un cop ets a dintre t'implica o t'exigeix molts canvis de mentalitat i de manera de fer respecte de la teva professió. Algun acadèmic especialitzat en Ciències Polítiques o un periodista ho té més fàcil que una persona que ve de l'àmbit sanitari, per exemple. La capacitat de socialització, d'empatia... Saber que les pressions que tindràs són diferents a les que tens en la teva professió. Això també fa que persones que tothom els augurava una bona carrera política, doncs no hagin acabat de reeixir. Un exemple, sense voler posar el dit a l'ull a ningú, quan algú de l'entorn d'Artur Mas va encunyar l'expressió el «Govern dels Millors» per la legislatura 2010-

Requejo: Els mitjans tenen una part de responsabilitat en l'objectiu d'aixecar el nivell del sistema polític. El que fan no és neutre en la percepció ciutadana sobre el sistema

2012, molta gent tenia la sensació que no era ben bé el govern dels millors sinó dels possibles. Això també forma part del que dèiem de la necessària humilitat i que a la pràctica, els «millors» no es volen complicar la vida entrant en política. També perquè des de fora s'ha deshonrat la política, però també perquè des de dins la política, volent erosionar l'adversari —i per tant de corporativisme res— tot s'hi ha valgut. Cada vegada serà més complicat trobar gent disposada a fer el salt a la política institucional. Dins de la mateixa política massa vegades tot s'hi val contra l'adversari malgrat saber que tu també pots estar fent mal amb determinades pràctiques a la pròpia política. I això, és una qüestió que amb els anys, i ara fa deu anys que vaig entrar en política institucional, cada vegada em cansa més i em tira més enrere. Que no tot s'hi val. Que hi ha maneres de fer política que tots plegats ens les podríem estalviar i que s'hauria de ser molt més centrat, rigorós, humil, empàtic i primar l'interès general. Massa vegades s'entra massa en el joc del partidisme barat.

Arnau Albert: Molt sovint es parla de la participació ciutadana com l'antídota a la desafecció. Però quins són els límits de la participació?

Ferran Requejo: La participació ciutadana és una eina en bona part per explorar. Hi ha participació electoral, en vagues, en manifestacions... però no hi ha participació d'incidència directa en el món institucional, en el món de la presa de decisions. Dit això, a vegades tinc la sensació que la participació està sobrevalorada. A vegades la participació és pren com una finalitat en si mateixa, en lloc de prendre-la com un mitjà més que tenen a la seva disposició les democràcies liberals per tal de procurar canalitzar les demandes públiques i refinar més les decisions micro, sobretot a nivell local. La gestió de les ciutats, dels pobles, però també de les escoles, els hospitals... De tot allò que té contacte directe amb la ciutadania. Clàssicament, sempre s'ha dit que la participació ciutadana en les constitucions vol dir dues coses: que s'utilitzin els referèndums per qüestions molt concretes —com fan, per exemple, els Estats Units i Suïssa— i que hi hagi iniciatives legislatives populars. En el nostre sistema, aquestes dues formes s'han regulat de forma molt restrictiva. Per tant, pensant en possibles futurs, la participació ciutadana és un aspecte a reforçar. Ara, la participació ciutadana també s'ha de limitar, perquè sinó obres la porta a dos perills que té la democrà-

cia: el populisme i la maximització dels interessos privats.

Anna Simó: La individualització de la política o el clientelisme.

Ferran Requejo: Exacte. És a dir, per la via participativa, sovint, no preval l'interès públic —una visió romàntica que alguns tenen al cap però que no és realista— i d'altra banda, és una participació amb un discurs fàcil, que transita ràpidament a una crítica de les institucions públiques i que les coses s'han de decidir per assemblees. Els clàssics grecs, quan criticaven la democràcia grega —que la criticaven pràcticament tots els intel·lectuals de l'època— deien que les assemblees són bones per deliberar, però dolentes per decidir. Les decisions, moltes vegades, tenen un component tècnic —que no tecnocràtic— de saber avaluar els costos i beneficis, els pros i els contres de cada alternativa quan hi ha per resoldre una problemàtica. I això no està a l'abast de tothom. Perquè no tothom té la formació i la informació que cada problema demana. No estic a favor de la democràcia participativa com una alternativa a la democràcia liberal. Estic per augmentar els procediments participatius amb límits dins de les regles del joc de les democràcies liberals. Perquè

SEP IRLA

» Simó: La política, la política representativa, la política amb tots els controls, és la millor eina per tal de canviar les coses

al final, sempre hi ha d'haver responsables de les decisions. Una altra crítica que sempre es feia a la democràcia clàssica és que quan les coses anaven malament, ningú se'n feia responsable.

Anna Simó: Això continua sent així. La culpa no té pares ni mares.

Ferran Requejo: No! Només l'èxit! En això el món anglosaxó és molt millor. Se sap que una decisió està presa i que un s'ha d'arriscar. Això pot tenir èxit o no. I això és bo que se sàpiga. Una de les coses que allunya la gent, no és tant que no puguin participar, sinó que hi ha una teatralització verbal previsible. Molts polítics són poc interessants perquè ja saps què diran. Són molt previsibles. No surten del guió establert. En canvi, hi ha un tipus de polítics que desperten interès.

Anna Simó: Que dius «què dirà ara»...

Ferran Requejo: Quan surt en Pujol, té interès. «Què hi diu en Pujol d'això?». Quan sortia en Maragall, tenia interès. Crec que ara, quan surt en Junqueras, té interès saber què diu. Quan surt en Mas, té interès saber què diu. Però aquest interès desapareix quan surten polítics que més aviat són buròcrates de partit que podries substituir per un altre i no passaria res perquè es limita a repetir el què ha dit fa una setmana el secretari general. No fan cap proposta, sinó que es limiten a criticar per criticar el que fa el govern o al revés, desautoritzar per sistema a l'oposició. Aquesta mena de teatre, on tothom té un paper assignat, la gent el capta. La crítica a l'adversari per la crítica a l'adversari. No sé per què des de l'oposició costa tant reconèixer que un govern ha pres una decisió encertada. Això dóna més credibilitat quan

crítiques altres accions. I tres quartes parts del mateix pel govern. Tot plegat degrada una de les professions que crec que és una de les més importants que hi ha.

Anna Simó: Una dedicació diguem-ne, més que professió. No tot s'hi val. I aquest és un dels aspectes en el qual hem de fer autocrítica. Aquesta manca de creativitat i de propositivitat. També és veritat, i ho dic des de l'experiència de fer rodes de premsa, que massa vegades has ofert el punt de vista del partit sobre determinada qüestió —i aquí segur que s'hi troben totes les formacions— en una roda de premsa de vint o vint-i-cinc minuts i el tall que se t'agafa és el titular de la contradeclaració de la declaració. No dic que la culpa sigui dels mitjans, perquè has de saber quina és la mecànica, però sí que s'ha entrat en una manera de fer molt pautaada que és el contrari del que crec que hauria de ser la democràcia: un cos viu que no canvia d'un dia per l'altre però sí que evoluciona per posar-se al dia de les demandes del seu temps. Sinó encara tindríem la democràcia grega. Per tant, tenim l'obligació d'anar modificant coses. I des de la meva experiència, sí que es donen dos actors o ingredients imprescindibles en els canvis necessaris que s'haurien de prendre: un és una

pressió social coherent, més o menys sòlida, més o menys transversal, no basada en els interessos particulars de cadascú o determinats nuclis o grups d'interès, per qüestions més o menys raonables —per exemple, tot el procés independentista d'ara, el qual ha passat per sobre de programes i compromisos de partits polítics—, que fan moure fitxa i prendre posicions; i en segon lloc, la corretja de transmissió política. Que hi sigui, que atengui, que ho vegi i que prengui decisions. La democràcia participativa per la democràcia participativa, sense saber per fer què, pot tenir les perversions d'interessos particulars o fins i tot molt particulars, amanits amb un discurs populista que pot arribar a fer molt mal. El que cal és argumentar i contraargumentar amb propostes. Recordo un debat amb gent del 15-M on em demanaven que donés la meva opinió sobre diferents propostes, i una era que els polítics havien de cobrar el mateix que cobraven en la seva professió anterior. I dic: «home, ho trobo injust. Hi hauria gent que per fer la mateixa feina cobraria diferent. I això en la vida privada no passa —si no és en les diferències retributives encara per sexe, per exemple—». O com per exemple, les llistes obertes, on en determinats aspectes hi veig molts perills. Des d'estar abonats al populisme a afavorir als que

tenen els diners per sufragar-se la campanya o la nul·la efectivitat en territoris o universos electorals grans.

Però pensar els pros i els contres de cada situació i proposta i defensar-los genera el perill de ser vistos com una elit, com una casta, perquè al final hi ha algú que acaba dirimint, prenent una decisió, algú que decideix, el qual, per molt que l'hagin escollit democràticament, pot ser vist com a arbitrari i contrari als interessos d'una part perquè els interessos no siguin coincidents.

Ferran Requejo: Això és inevitable. I seria dolent que no passés, paradoxalment, perquè això voldria dir que estaríem en un decisionisme popular. Si no hi ha distància malament. La distància hi ha de ser. El tema fonamental no és que no hi hagi distància, sinó com els distanciats de sota veuen els que prenen decisions i això és el que és francament millorable.

Anna Simó: Per tal d'evitar això, calen focus, llum, transparència, rendiment de comptes... Organisme independents, amb una vinculació mínima amb les institucions que mirin, revisin i assegurin la transparència. Els mitjans de comunicació també hi juguen un paper. Però no hem d'oblidar que són empreses amb interessos també polítics, no

Simó: Dins de la mateixa política massa vegades tot s'hi val contra l'adversari malgrat saber que tu també pots estar fent mal amb determinades pràctiques a la pròpia política

són objectius com haurien de ser els organismes independents que comento.

Ferran Requejo: La creació de comissions d'independents que controlin l'esfera pública és un concepte anglosaxó. I és un element positiu. Respecte als mitjans de comunicació, també seria una mica crític. Els mitjans no són iguals a tots els països. I aquí, malgrat hi ha excepcions, i en part a Catalunya estem millor que a Espanya, hi ha una comunicació política fàcil, molt basada en buscar titulars del que ha dit un i el que ha rebutjat l'altre. Es fixen més en el llenguatge que no en les accions o el contingut. I això és un periodisme de molt baix nivell. Els diaris haurien de ser els primers a fer bons informes sobre temes d'actualitat. I que investiguin una mica. Hi ha mitjans del món que ho fan. I aquí incentiven aquest pim-pam-pum entre dirigents polítics que augmenta la distància i la frustració entre l'electorat mitjà que veu la televisió i llegeix els diaris. És a dir, els mitjans de comunicació també tenen una part de responsabilitat en aixecar el nivell del sistema polític, perquè el que fan ells no és neutre en el resultat de la percepció ciutadana sobre el sistema polític.

Anna Simó: Tota una altra qüestió és les condicions o els mitjans amb què treba-

llen els propis mitjans de comunicació. No critico la tasca dels mitjans, més enllà de demanar que facin més periodisme d'investigació i posar en compromís al polític que tens davant en una roda de premsa o en una entrevista amb preguntes «complicades». Això ajudaria a la pròpia autoexigència dels polítics. Però crec que si tothom sap de quin peu calça cada mitjà, i la cosa és transparent, cadascú ha de ser capaç de discernir què és el que es busca amb cada titular o editorial. Una altra cosa és que no hi hagi suficient pluralitat de mitjans, tot i que a Catalunya n'hi ha més que a fora de Catalunya. El paper dels mitjans és necessari, però la praxi —perquè els mitjans, com tota activitat humana, també fan política— hauria de ser molt més autoexigent. Perquè al cap i a la fi, els periodistes, directors de diaris, empresaris de la comunicació, com els polítics, fan una tasca d'interès públic.

Arnau Albert: Segurament, podem entendre la política com el poder més democràtic que intervé en tot sistema de governança. Però n'hi ha d'altres, com per exemple, el poder financer i econòmic. Quin paper creieu que juga en l'actual context de desprestigi de la política? Quina relació hi hauria d'haver entre poder econòmic i poder polític?

Ferran Requejo: Els poders financers s'han fet d'or. Són els causants de la crisi i són els que no l'han acabat patint. Però això és internacional. I això entronca amb el que dèiem al principi. És molt difícil intervenir-hi políticament si no tens les institucions i procediments per controlar-ho. Els estats són petits. Encara que sigui Alemanya, encara que sigui França, encara que sigui el Regne Unit. Són massa petits. Per exemple, en política europea, s'estan perdent unes grans oportunitats de fer regulacions a nivell financer, a nivell fiscal, de fer més Europa. Els estats europeus no estan liderats per europeistes. Europa està segrestada pels seus propis dirigents estatals. Hi ha molta retòrica, hi ha molt bla-bla-bla, però no hi ha una lògica europea. Molts actes i grans paraules que basteixen una retòrica buida. Però en canvi, allò que sí que podria fer polis europea, és a dir, col·lectivitat política europea, ho frenen els propis dirigents. La Comissió no té massa prestigi. No hi ha lideratge. No hi ha projecte. Llavors, el poder financer i el poder econòmic fan el que volen. Són molt lliures. El poder polític no està regulant. I això és una qüestió de voluntat política de construcció institucional com a mínim a nivell europeu. Però fins i tot aquí, Europa és petita. Idealment, el segle XXI

FUNDACIÓ

JOSEP

Simó: Si no som completament intransigents amb la corrupció, estarem fent un flac favor a la política i a la democràcia

hauria de ser el segle de la internacionalització de les institucions europees.

Anna Simó: Ara bé, que això no serveixi per no focalitzar també en la responsabilitat d'estats i regions i dels seus governs respecte a la regulació del poder econòmic i financer. Perquè tu pots prendre decisions sobre el rescat de la banca d'una manera determinada o d'una altra. Ho pots carregar als pressupostos generals de l'Estat de tal manera que ho acabem pagant tots, o ho pots fer pagar als propis bancs responsables de la situació. Per no parlar de la pressió de determinats lobbies i grups d'interès sobre els polítics. Perquè això és així. Econòmics i no econòmics. Perquè de grups d'interès n'hi ha de molts tipus. Cada persona que en nom d'una col·lectivitat et demana una visita al Parlament, en part també és un lobby. Evidentment hi ha gradacions importantíssimes. Començant pels que tenen un interès lucratiu i els que no. Però cal regular la relació amb qualsevol grup de pressió i donar-li transparència. Aquest debat s'ha de fer. Perquè la gent ha de poder veure si determinades esmenes a lleis, sigui al Congrés dels Diputats o al Parlament de Catalunya, porten nom i cognoms de determinat grup d'interès. I aquí entrariem després en la corrupció i la desviació de fons públics,

d'adjudicació d'obra pública o de serveis públics, cap a partits o cap a polítics en particular. Sortosament, això surt cada cop més a la llum pública. I tant de bo cada vegada estigui més a la llum pública, no perquè n'hi hagi més, sinó perquè surtin tots els casos que hi hagi. Això ho hem de combatre tots, perquè si no som completament intransigents amb la corrupció, estarem fent un flac favor a la política i a la democràcia. El poder econòmic donant contraprestacions per poder sortir-se amb els seus interessos s'ha vist que ha passat i passa, i no hauria de passar de cap de les maneres. Una altra cosa és que es faci una legítima pressió de forma transparent, amb llum i taquígrafs.

Ferran Requejo: Hi ha un tema que a mi em preocupa. El moment polític que viu el país és molt especial. I hi ha molta expectativa. Contràriament a la desafecció que comentàvem al principi, el procés que hem engegat com a país genera il·lusió. És l'únic projecte que a dia d'avui genera expectativa a nivell europeu. Hi ha pocs països que a dia d'avui puguin organitzar una acció com la Via Catalana. La meva preocupació és si els representants polítics estaran a l'alçada. I això afecta a tots els partits. I n'hi ha que em preocupen molt. Perquè tinc

la sensació que no estan mirant la dimensió històrica del moment. Encara tenen mentalitat de fa deu anys.

Anna Simó: O fins i tot cinc.

Ferran Requejo: Com si estiguéssim parlant de l'Estatut. Sempre l'interès del partit. Manca alçada de mires en partits d'esquerra com el PSC. Sembla que a vegades prioritzin més com queden en la foto amb els seus que no pas un projecte de posar les bases d'una alternativa tan radical com la construcció d'un estat nou. Això va més enllà de ser de dretes i d'esquerres. Això són actituds...

Anna Simó: Conservadores...

Ferran Requejo: Sí, conservadores. És un gran repte el que té la classe política catalana actual: mantenir el país unit i engrescat cap a un projecte. I que aquest projecte el sàpiga gestionar amb diàleg, i previsiblement, ruptura. Això no és fàcil. Però crec que això és el que la majoria del país està esperant. I aquí el que cal és lideratge polític. La gent ja sortirà al carrer, com ja ha fet, quan faci falta. I el lideratge polític no és d'una persona, sinó transversal entre tots els partits que donen suport al projecte. Si una majoria dels partits que

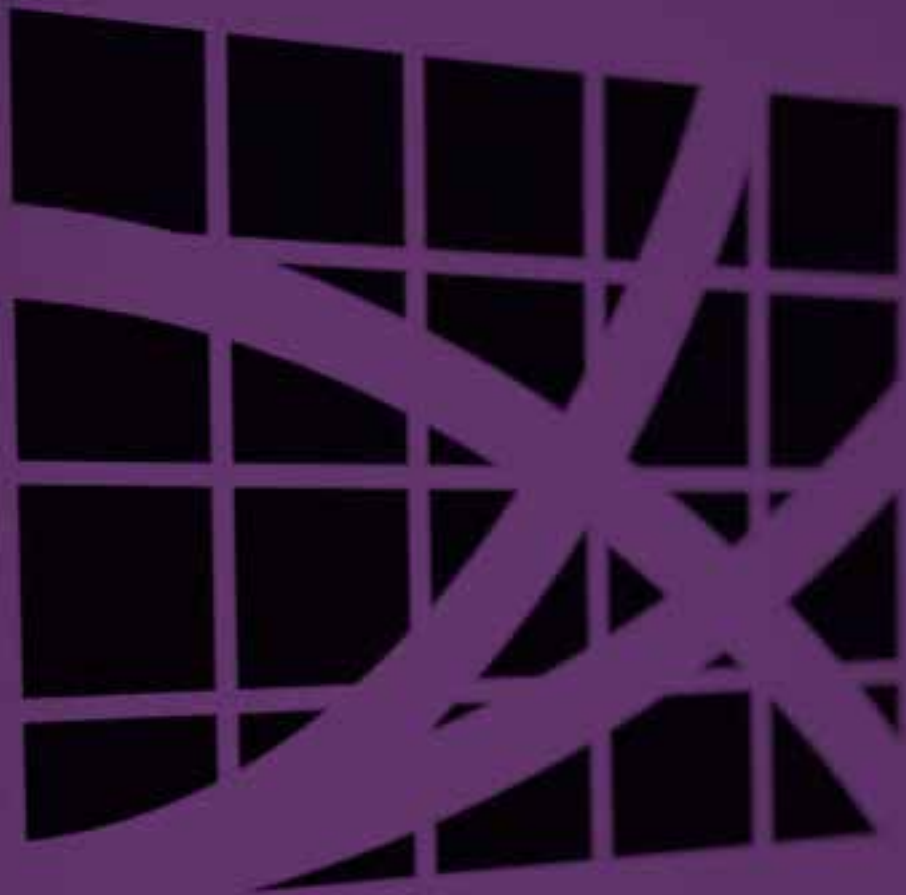
Requejo: El procés que hem engegat com a país il·lusiona. És l'únic projecte que genera expectativa a nivell europeu <<

s'han presentat a les últimes eleccions han guanyat amb la proposta de fer la consulta, i si finalment la consulta no es pot fer, el que no pot passar és que simplement hi hagi una degradació dels objectius. S'han de trobar canals i camins per canalitzar aquesta expectativa.

Anna Simó: Els diferents actors hem de ser capaços d'aportar una visió d'interès general i no estrictament partidista. L'exemple més clar és el cas del procés cap a la independència, però també la situació financera de la Generalitat, les retallades que s'estan fent i com estan afectant els serveis públics. Més enllà dels interessos partidistes. S'ha criticat el PSC per la seva actitud des del punt de vista del catalanisme, però també podríem fer-ho des de el vessant social. Perquè òbviament que cal criticar les retallades de caràcter ideològic, però també s'ha de ser conscient que n'hi ha que es fan perquè no hi ha prou alternatives d'increment d'ingressos i de liquiditat en el sistema actual, perquè és injust i ens llasta com a país, i això no ho diuen. Tots plegats hem d'intentar sortir dels dogmes i aportar una mirada més àmplia. Amb relació al procés d'independència, la ciutadania ha de ser conscient que si hem arribat fins aquí és perquè hi ha hagut un percentatge amplíssim de voluntat popular explícita que ha fet canviar rumbos de legislatura, ha avançat eleccions i ha fet canviar programes electorals. Per tant, la millor seguretat perquè els partits estiguin a l'alçada és la vigilància estricta i la voluntat de la ciutadania de mantenir-se en aquesta demanda. La pressió social i popular és clau perquè els partits vagin per la via necessària.

Ferran Requejo: Ens cal mentalitat estadista de futur. Hem de deixar de fer política de país i passar a fer política d'estat. I alguns partits, encara tenen vocació autonòmica. ◀

VARIABLES

Constitucions: pedres rígides o material flexible?

VISTA PRÈVIA

La majoria d'estudis demoscòpics constaten que una clara majoria de la població catalana creu que la democràcia espanyola no ha arribat al nivell de les democràcies europees. Una percepció majoritària entre la població que, per una qüestió d'edat, no va poder participar en el referèndum constitucional de 1978, però també dins de la generació que va protagonitzar la Transició. En paral·lel, una clara majoria dels catalans demanen que la Constitució reconegui el dret a la independència de territoris com Catalunya, mentre que des de la resta de l'Estat, hi ha una clara majoria partidària de reformar la Carta Magna, però en sentit contrari. Un fet que constata que el mantra del «consens constitucional» de la Transició, ha desaparegut.

Deia el prestigiós jurista francès Guy Carcassonne (1951-2013) que una constitució no pot, per si mateixa, fer feliç a un poble i que, en canvi, una constitució dolenta sí que pot portar a la infelicitat. Les cartes mages han estat, són i seran un instrument essencial per a la regulació de la vida en comú dels ciutadans i ciutadanes de qualsevol estat. Des que la Pau de Westfàlia (1648) va consolidar els estats tal com els coneixem actualment, les constitucions s'han erigit com una de les pedres angulars de la vida moderna. Més enllà del Regne Unit, han estat escassos els casos en els quals no s'ha disposat d'un text que, més llarg o més curt, més ampli o més superficial, reguli la vida en comunitat de les persones.

Si establim l'inici de les constitucions modernes al 1789 amb la promulgació de la Constitució nord-americana i observem l'evolució del constitucionalisme contemporani, constatarem que les cartes mages omplen una paleta cromàtica àmplia i complexa. La producció històrica de textos posa en evidència la necessitat de cada constitució d'adaptar-se a l'entorn que intenten regular.

Més enllà de si està escrita o no, una constitució pot classificar-se de formes diverses, segons si és monàrquica o republicana, unitària o federal, subordinada o suprema i, finalment, rígida o flexible. Tanmateix, el tipus de constitució només ens descriu de quina mena de text estem parlant en perspectiva comparada i no de l'adaptació d'una constitució a un entorn concret. Hi ha constitucions que funcionen molt bé en determinats països, però tenen efectes molt negatius en d'altres. Com

Toni Rodon
Investigador en Ciència Política a la UPF
toni.rodon@upf.edu

» Una constitució no pot, per si mateixa, fer feliç a un poble. En canvi, una constitució dolenta sí que pot portar a la infelicitat

deia una cèlebre reflexió del polítolleg anglès David Beetham (1939),¹ una constitució necessita tres elements perquè funcioni: conformitat amb les regles que s'estableixen, consolidació de drets i ideals compartits i, finalment, el consentiment tàcit dels subordinats, és a dir, dels ciutadans.

Amb l'objectiu d'adaptar-se a les noves realitats i demandes socials, les constitucions han evolucionat segons ho feia el mateix concepte de democràcia.² Les primeres constitucions, sorgides a remolc de les revolucions liberals que es van produir a diverses parts del món a finals del segle XVIII i primera meitat del XIX, es limitaven a regular els aspectes «mínims» de funcionament d'una democràcia, la qual, en l'època, s'entenia com la regulació del funcionament institucional, amb l'establiment d'un cert grau de compe-

titivitat entre elits polítiques i d'alguns contrapesos entre institucions. La garantia de certs drets individuals —la propietat privada o llibertat econòmica, per exemple— complementava uns textos constitucionals de prisma essencialment individualista i inspirades en el liberalisme primigeni.

El sufragi universal i el dret d'associació van marcar el transit de l'Estat liberal de dret a l'Estat democràtic —o liberal-democràtic— de dret. Fins la segona meitat del segle XIX i primeres dècades del XX la pressió social a favor de mesures democràtiques no va aconseguir victòries institucionals i legislatives significatives. Com a conseqüència d'aquesta pressió, exercida per part dels ciutadans o per nous actors polítics significatius, s'aconseguirà que els sistemes —i, per tant, les constitucions— guanyin en representativitat.

A mesura que van passar els anys, i en molts casos a remolc de les revolucions socials, socialistes i de les protestes populars, les democràcies liberals van evolucionar en un sentit més social, sobretot després de la Segona Guerra Mundial. Així, els textos constitucionals van començar a contemplar tota una gamma de drets, basats en els valors d'igualtat i de seguretat socioeconòmica. D'aquesta manera, les constitucions han consolidat sistemes liberal-democràtics i socials que han

apuntalat, amb més o menys èxit, les demandes de la ciutadania.

Tanmateix, els textos constitucionals actuals —com les democràcies— continuen sotmesos a multituds de reptes i tensions que, com en dècades passades, obliguen a donar una resposta concreta, constitucional o política. Com han indicat estudis previs,³ un dels principals reptes amb els quals s'enfronten els sistemes actuals és la capacitat per donar resposta al pluralisme intern. En l'actualitat, les democràcies liberals que contenen cert grau de plurinacionalitat interna s'enfronten a un nou element emancipador de caire cultural i nacional. En els últims anys s'ha anat consolidant la idea que, si es desitja que les democràcies actuals avancin cap a una major qualitat moral i institucional, els valors de llibertat, igualtat i de pluralisme polític també haurien de considerar-se des del punt de vista de les diferències culturals i nacionals. Així, mentre alguns estats —i, per tant, algunes constitucions— han solucionat amb més o menys èxit la regulació del pluralisme nacional intern —vegi's per exemple el cas de Suïssa o el Regne Unit—, d'altres pateixen tensions evidents i malden per aconseguir una solució satisfactòria per a totes les parts.

A ningú se li escapa que a l'Estat

1 BEETHAM, *The legitimization of power*.

2 REQUEJO, *Las democracias*.

Les constitucions no només es promulguen en contextos democràtics. De fet, la majoria de règims autocràtics acostumen a redactar un text constitucional que consolidi i articuli el seu poder. L'article que teniu a les mans només es refereix, en tot moment, als països democràticament reconeguts com a tals en diversos indicadors. Les constitucions aprovades en règims autocràtics segueixen una lògica molt diferent a la que en aquest text es desenvolupa. Veure ALBERTUS i MENALDO, «Dictators as Founding Fathers? The Role of Constitutions Under Autocracy».

3 REQUEJO, *Las democracias*.

Per funcionar, una constitució necessita conformitat amb les regles que s'estableixen, consolidació de drets i ideals compartits i el consentiment tàcit dels ciutadans

espanyol l'encaix del seu pluralisme intern no s'ha solucionat satisfactòriament. Ni Catalunya ni l'Estat espanyol han aconseguit crear un sistema que, per dir-ho en termes gazieliens,⁴ solucionés el secular «empat» sobre l'acomodació catalana a l'Estat.

Arribats al 2014, convé preguntar-se si l'actual sistema constitucional és, a ulls de la majoria de ciutadans de Catalunya, un sistema legítim. Abans d'entrar en el cas català però, és necessari fer-nos les preguntes següents: quan podem afirmar que una constitució és legítima? Fins a quin punt és legítim un sistema constitucional concret i per tant les institucions que se'n deriven?

La legitimitat no és un concepte unívoc: té diverses cares; més d'una interpretació. Va molt més enllà del fet que la seva aprovació generi un ampli consens ciutadà i polític. Des d'un punt de vista teòric s'acostuma a considerar que la legitimitat d'una constitució —i la d'un sistema polític en general— es pot enfocar des de tres maneres:

Legitimitat procedimental

Segons aquesta visió, emparentada amb la versió «mínima» de democràcia,

un sistema és legítim quan estableix una sèrie de regles formals i clares que permetin escollir i fer fora als representants democràticament escollits. Per dir-ho en paraules del politòleg nord-americà Adam Przeworski (1940), «la democràcia és aquell sistema en el qual hi ha eleccions i l'oposició pot derrotar el govern i governar».⁵ Així, la legitimitat, segons aquesta visió, vindria donada per la capacitat del sistema d'adaptar-se a les preferències ciutadanes, la qual cosa només es podria aconseguir a partir de l'establiment d'unes regles concretes.

Legitimitat de resultats

Segons aquesta visió teòrica, qualsevol sistema —i per tant la constitució que l'estableix— és legítim quan els resultats que produeix atorguen un cert grau de satisfacció als ciutadans, la vida dels quals intenta regular. Així, aquesta interpretació ens diria que la legitimitat va molt més enllà d'unes regles formals concretes. Estableix que els sistemes polítics, tot i disposar d'aquestes regles, poden esdevenir il·legítics si no garanteixen una sèrie de mínims. Per exemple, és legítim un sistema que estableix unes pulcres regles formals per escollir

els representants però que no permet que el país tingui unes condicions de vida dignes? Si la legitimitat la definim en funció dels resultats, la resposta és negativa.

Legitimitat social

Si no existeix un nivell mínim de cohesió i d'identitat compartida dins d'una comunitat política, qualsevol decisió que suposi un cost important per a certs grups no serà possible implementar-la o es farà en un context social poc cohesionat. Per tant, sota aquesta perspectiva, un sistema, i la constitució que el regula, esdevé legítim si els ciutadans comparteixen uns mateixos valors fonamentals i lleialtats; una identitat col·lectiva.⁶ En cas que existeixi aquesta identitat, malgrat els canvis i les situacions diverses que es poden experimentar, s'assumeix que les accions polítiques crearan discrepància, però no s'actuarà en contra dels interessos comuns. En absència d'aquestes identitats comunes, qualsevol constitució que es redacti seria il·legítima en tant que establiria un sistema que aniria en contra d'un dels *demos*, és a dir, d'una de les identitats col·lectives. Aquest es tracta d'un argument emprat, per exemple, pel politòleg Robert Dahl (1915),⁷ quan es mostra es-

4 «Gaziel» és el pseudònim d'Agustí Calvet (1887-1964), periodista i escriptor català que arribà a dirigir *La Vanguardia* entre 1920 i 1936. El 1940 va ser depurat pel franquisme per les seves idees catalanistes i republicanes.

5 PRZEWORSKI, *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*.

6 LÓPEZ, «Democràcia i nació al segle XXI».

7 DAHL, *On democracy*.

Amb l'objectiu d'adaptar-se a les noves realitats i demandes socials, les constitucions han evolucionat segons ho feia el mateix concepte de democràcia

cèptic amb relació a la possibilitat que organitzacions transnacionals democràtiques com la UE puguin assolir una legitimitat plena.

L'aplicació d'aquestes tres dimensions de legitimitat al cas català permet escatir si la legitimació de la Constitució espanyola és, a ulls de la població catalana, robusta o, per contra, té llacunes importants.

Amb relació a la primera dimensió de legitimitat, la legitimitat formal, és cert que la Constitució ha rebut força crítiques recents per a la seva incapacitat de recollir un sistema electoral més «just» o per no regular certs aspectes partidistes o institucionals. No obstant això, en termes comparats la Constitució espanyola ofereix un sistema de contrapesos efectiu, un sistema garantista i un entramat legal i polític per a garantir l'alternança, la competitivitat i el rendiment de comptes, entre d'altres. No només això, sinó que moltes de les crítiques que se li adjudiquen —com la del sistema electoral— no depenen totalment del text constitucional, sinó que molts aspectes es poden regular a través del legislatiu espanyol.⁸

Quant a la legitimitat per resultats, forces aspectes problemàtics s'han subratllat, des de les creixents desigualtats econòmiques al model productiu que s'ha desenvolupat en els darrers anys i que ens ha portat a la situació econòmica actual. Tanmateix, de nou, fins a quin punt els «resultats» del sistema depenen de la Constitució o del joc polític posterior és un aspecte difícil d'analitzar.

En canvi, un dels aspectes més controvertits s'ubica precisament en la dimensió de la legitimitat social. És indubtable que la qüestió de la identitat comuna és un dels elements que més cruix perquè el sistema tingui legitimitat absoluta, sobretot en el cas català o el basc.⁹ Es podria donar el cas, no obstant això, que les identitats no coincidissin i que, tot i així, hi hagués un suport tàcit al text constitucional. O bé que les reformes que des de la societat

votació al Congrés per majoria absoluta —a excepció d'una modificació de les províncies com a districtes o de la proporcionalitat del sistema, aspectes que requeririen una reforma constitucional.

9 A la revista *Eines* aquest aspecte ha estat analitzat àmpliament en diverses ocasions, per exemple per SERRANO, «La complexitat dels espais sociopolítics a Catalunya: els tres cercles del sobiranisme». També cal destacar l'estudi de MUÑOZ i GUINJOAN, «Accounting for internal variation in nationalist mobilization: unofficial referendums for independence in Catalonia (2009–11)».

es volen dur a terme fossin estètiques i no essencials. És així?

La Constitució espanyola, un producte solidificat

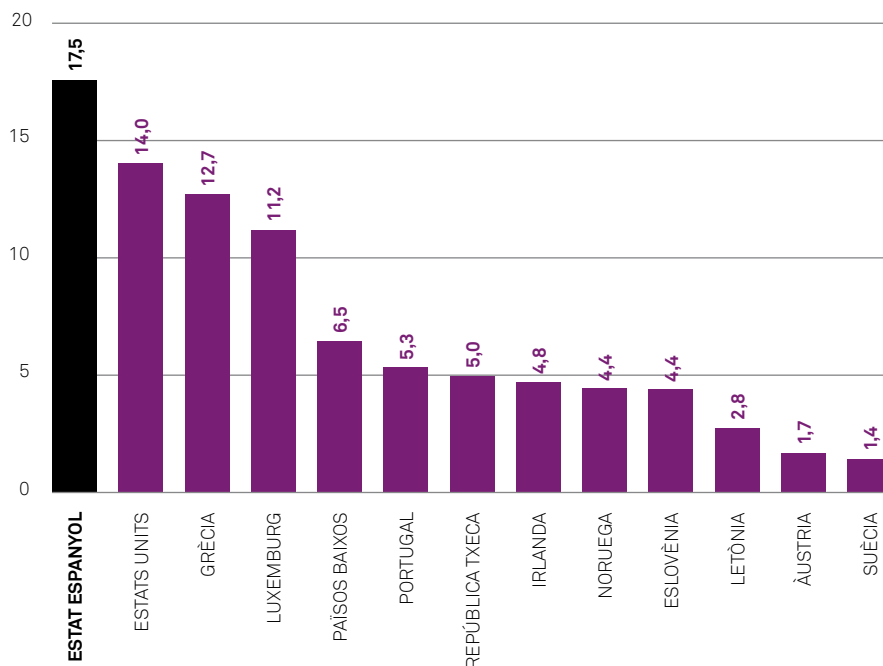
Un dels primers aspectes que convé valorar és si els textos constitucionals es modifiquen sovint o, per contra, la seva redacció original és gairebé permanent. La Constitució dels Estats Units (1789), la qual se situa sovint com un cas a seguir, ha introduït 27 esmenes. O bé Noruega, amb una Constitució vigent des del 1814, ha efectuat 45 reformes. Alguns podrien argüir que es tracta de dos casos amb constitucions llunyanes i, per tant, amb necessitat d'adaptació a circumstàncies modernes. Es tractaria d'una afirmació parcialment certa: constitucions més recents, com la dels Països Baixos (1948) o de Letònia (1991) han sofert nombrosos canvis —10 i 8, respectivament. El gràfic 1 mostra quants anys, de mitjana, cal esperar perquè un país reformi la constitució. En el gràfic s'observa que l'Estat espanyol és el país que tarda més en fer-ho: reforma la constitució, de mitjana, cada disset anys i mig.¹⁰ Una xifra elevada si

10 A més, les reformes de la Constitució espanyola han estat més aviat de curta volada: la primera fou el 1992 —va consistir en afegir l'expressió «i passiu» en l'article 13.2 per ator-

« L'Estat espanyol reforma la Constitució, de mitjana, cada disset anys i mig. Una xifra elevada si ho comparem, per exemple, amb Portugal (cada 5,3 anys) o amb Àustria (cada 1,7 anys)

Gràfic 01

Mitjana d'anys en els quals es reforma la Constitució

Font: Comparative Constitutions Project.

ho comparem, per exemple, amb Portugal, que ho fa cada 5,3 o amb Àustria, que l'esmena cada 1,7 anys.

La rigidesa constitucional espanyola és, per tant, notòria. No obstant això, hom podria argumentar que la Constitució, tot i no tocar-se, gaudeix d'un suport social tàcit. Aquest suport tàcit es pot mesurar de dues formes: En primer lloc, sabent quin és el bloc de persones que van donar suport en el seu moment a la Constitució i que encara són presents entre nosaltres. En segon lloc, esbrinar si l'opinió pública està a favor de l'actual marc constitucional i, en cas de no estar-ne, calibrar les possibles reformes proposades, la possibilitat que aquestes tirin endavant i, consegüentment, que el sistema torni a tenir legitimitat.

La primera tasca és, per tant, conèixer el «bloc» de persones que van votar la Constitució —i ho van fer afirmativament— i que encara viuen. Lògicament, amb aquest supòsit no estem assumint que les persones que van votar a favor avui també ho farien. Tampoc es preten donar la idea que aquells que no la van votar —o aquells que han nascut després i s'han incorporat al cos polític— estiguin en contra de l'actual

gar l'exercici del dret de sufragi als estrangers en les eleccions municipals— i la segona fou el 2011 —es va reformar l'article 135 per garantir el principi d'estabilitat pressupostària.

Constitució. En la majoria de països no es planteja la necessitat de votar una constitució cada certs anys pel simple fet que nous grups de població no la van aprovar o encara no havien nascut. Fer-ho introduiria inestabilitat en uns textos que, per definició, han de ser força estables i que permetin un cert

joc polític amb diverses interpretacions. Tanmateix, quan les constitucions es reformen molt poc —com és el cas de l'Estat espanyol—, el grup sòlid dels «Sís» es va empentint, la qual cosa pot tenir efectes col·laterals en el suport a la Constitució: en definitiva, és aquest grup el que va discutir i votar la Cons-

» Avui en dia menys de 3 de cada 10 electors catalans van votar afirmativament el 6 de desembre de 1978

titució de forma directa i el que pot calibrar millor els contrastos de legitimitats democràtiques entre els anys de l'aprovació i l'actualitat.

De quin grup parlem? Quantes persones hi ha actualment que van votar a favor de la Constitució espanyola? En el referèndum de la Constitució de 1978, el «Sí» es va imposar a Catalunya amb el 90,46% dels vots. En valors absoluts això va significar que 2.701.870 persones —el 61,43% del cens— van donar suport al text. El 2012¹¹ Catalunya tenia un cens electoral de 5.413.868 persones. D'aquestes, quantes en queden que haguessin pogut votar afirmativament la Carta Magna? Un simple càlcul ens permet deduir que, el 2012, aproximadament el 27,5% del cens va votar «Sí» a la Constitució espanyola —un 19% de la població catalana actual. En conclusió, amb dades del 2012, menys

de 3 de cada 10 electors catalans van votar afirmativament el 6 de desembre de 1978.

Vist, per tant, que la mida del grup és més aviat petit, la segona tasca consisteix en esbrinar el suport social de l'actual redactat. Com s'esmentava, és possible que quedin pocs votants de la Constitució, però que les generacions que no l'han poguda votar li ofereixin un suport ampli. Aquesta situació no s'ha produït. Segons dades del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) del 2012, la Constitució actual no desperta un consens unànim.¹² A Catalunya més del 75% dels ciutadans creuen que cal reformar-la, un percentatge similar al de la resta de l'Estat —veure el gràfic 2.

Vistes les dades, hom podria plantejar-se que la reforma desperta consens i que, per tant, és qüestió de dies la seva actualització. Ara bé, quan focalitzem l'interès en allò que reformarien els ciutadans, la imatge resultant és una altra. Catalunya centraria les seves reformes en l'aspecte territorial i la justícia, men-

tre que a la resta de l'Estat es posa més èmfasi en aquesta última qüestió, així com en la monarquia i la llei electoral —veure el gràfic 3.¹³

Per tant, quan es desgrana el «què», s'observa que la reforma constitucional és un cas clar de preferències contraposades. Mentre Catalunya pensa que el model territorial és l'aspecte més rellevant a tenir en compte, la resta de l'Estat se centra en d'altres aspectes.¹⁴ Nogensmenys, fins i tot en l'aspecte territorial les preferències es troben clarament contraposades. Segons l'últim Baròmetre Autonòmic del CIS,¹⁵ també del 2012, les preferències territorials a Catalunya i a l'Estat espanyol són absolutament contradictòries —veure el gràfic 4. A Catalunya la primera preferència és la d'aconseguir un sistema que reconegui la possibilitat que les

11 Els càlculs prenen com a referència el 2012 atès que és l'última xifra disponible que es pot consultar a l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat). D'altra banda, els càlculs que aquí es realitzen s'han repetit amb diversos escenaris de natalitat, mortalitat, emigració i immigració, la qual cosa no ha afectat massa els resultats finals. Finalment, és bo indicar que els càlculs assumeixen que el percentatge de «Sí» al referèndum eren homogenis segons l'edat de la persona. Tenint en compte que el «Sí» va ser inferior entre els joves, els quals ara són ja adults i que han reemplaçat bona part de la població amb més edat, el percentatge calculat és possible que sigui inferior.

12 No ha estat sempre així. Arreu de l'Estat —i a excepció de Catalunya i el País Basc— la Constitució despertava satisfacció entre la majoria de la població. A finals del 2010 però, la tendència es reverteix i pugen considerablement els ciutadans que es manifesten «poc» o «gens» satisfets. Segons del CIS, al novembre del 2012 ja representaven més del 50% del total. CIS, *Estudio 2930. Congruencia ideológica entre electores y representantes políticos*.

13 Quan el CIS va preguntar als ciutadans sobre el contingut de la reforma constitucional, l'opinió pública va estar dominada per diferents casos judicials polèmics que van posar la justícia en el punt de mira. Aquest és el motiu principal pel qual la reforma de la justícia és la qüestió més esmentada. D'altra banda, els percentatges no sumen cent perquè hi ha d'altres categories esmentades de caràcter residual. El gràfic només mostra les més citades. CIS, *Estudio 2930. Congruencia ideológica entre electores y representantes políticos*.

14 GUINJOAN i RODON, «Beyond Identities: Political Determinants of Support for Decentralization in Contemporary Spain».

15 CIS, *Estudio 2956. Barómetro autonómico III*.

Un 75% dels ciutadans de Catalunya creuen que cal reformar la Constitució, un percentatge similar al de la resta de l'Estat <<

Comunitats Autònomes puguin declarar-se independents. Per contra, a la resta de l'Estat són majoria aquells que pensen que caldria treure poder a les Comunitats Autònomes o, simplement, eliminar-les.¹⁶

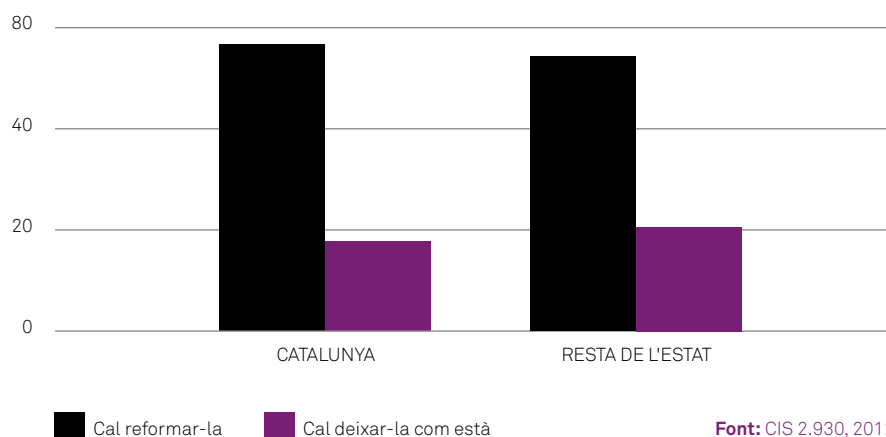
Una Constitució amb un futur incert

Les constitucions s'expliquen i s'entenen en els seus contextos socials. Deia l'historiador grec Polibi (c. 205 aC – c. 120 aC) que la constitució formal havia d'estar sempre en sintonia amb la constitució material. És a dir, que les preferències ciutadanes, la manera de ser de la societat —constitució material— havia de reflectir-se en la manera com la constitució estava redactada —constitució formal. Quan la dimensió formal no encaixava amb la dimensió material, el sistema polític resultant estava tensat i patia el risc del col·lapse. En d'altres paraules, les cartes

¹⁶ Notarà el lector que el percentatge de persones que volen un «Estat en el qual es reconegui a les Comunitats Autònomes la possibilitat de convertir-se en estats independents» és inferior a d'altres xifres del propi CIS, del CEO o d'altres enquestes. Això es deu, en primer lloc, a les diverses opcions que es formulen en la pregunta i, en segon lloc, a l'«estranya» opció sobre la independència, la qual no pregunta directament sobre la qüestió. És bo indicar que la pregunta fa referència a preferències territorials i no al suport explícit sobre la independència.

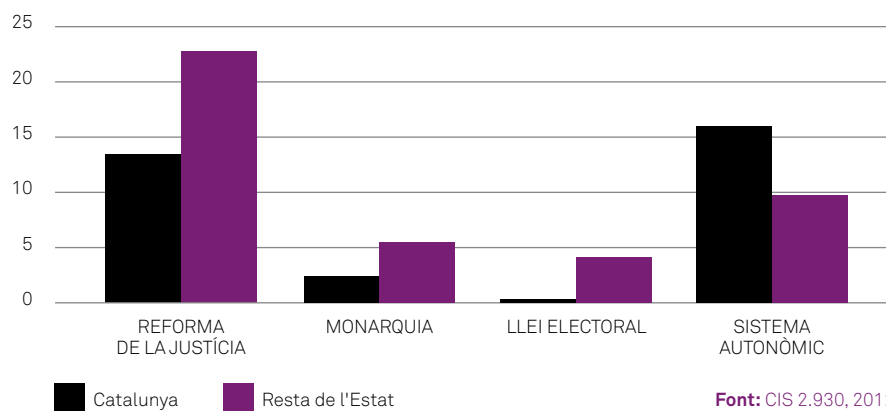
Gràfic 02

És vostè dels que creu que la Constitució cal reformar-la o dels que creu que cal deixar-la com està?

Gràfic 03

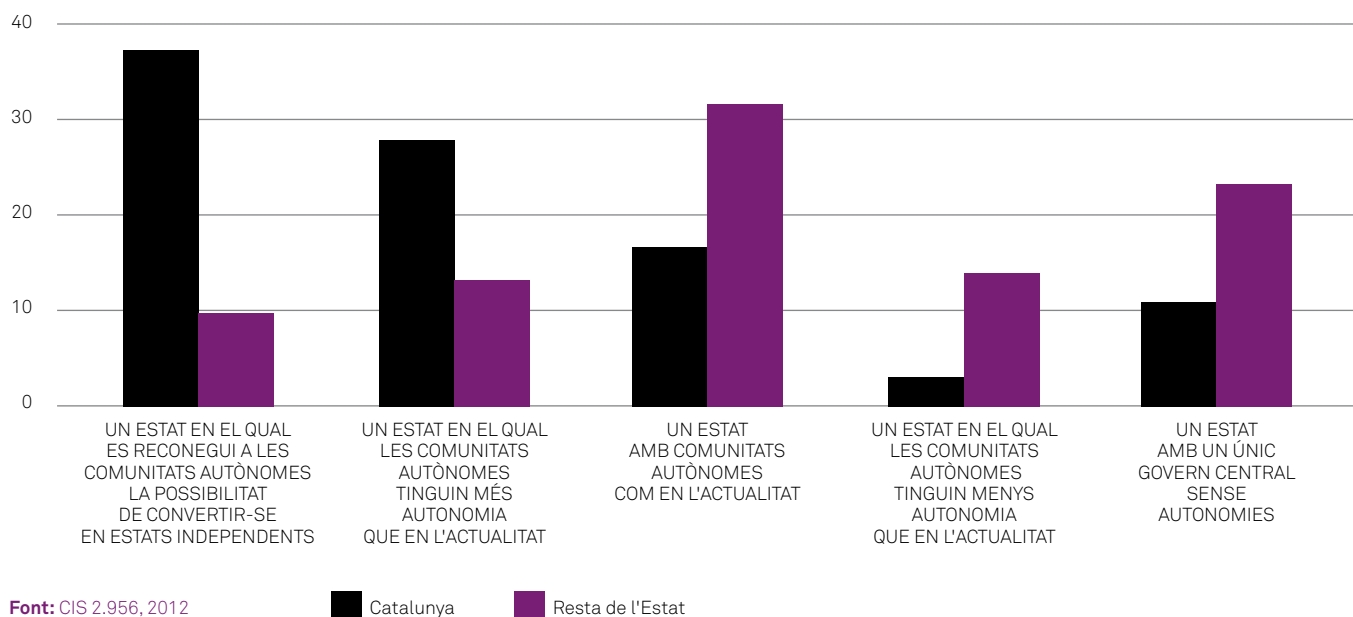
Quin creu vostè que és el principal aspecte de la Constitució que caldria reformar?

» Catalunya centraria la reforma constitucional en l'aspecte territorial i la justícia, mentre que a la resta de l'Estat es posa més èmfasi en aquesta última qüestió, la monarquia i la llei electoral

Gràfic 04

Li presentaré algunes fórmules alternatives sobre l'organització de l'Estat a Espanya. Quina prefereix?

magnes perduren si són capaces de satisfer la coneguda com a «voluntat general», concepte que es relaciona amb el suport explícit o tàcit que una majoria de ciutadans i ciutadanes donen a l'entramat constitucional. L'exemple arquetípic és la «Constitució» anglesa, no escrita i capaç d'adaptar-se constantment; o l'americana, escrita fa segles en un context molt diferent però esmena-

da i adaptada als nous temps. Ambdues han perdurat gràcies a la seva capacitat de respectar uns principis bàsics que eviten el sorgiment de sàtrapes indesitjables o de sistemes polítics il·liberals.

Les constitucions, quan són reeixides, ofereixen flexibilitat i estabilitat a parts iguals: d'una banda, eviten que es reformin de forma àgil i fàcil seguint els possibles desitjos dels governants; de

l'altra, estableixen mecanismes per a què la reforma es pugui produir i s'evitin així moments d'esclerosi institucional. En termes racionals, els «bons» textos constitucionals permeten que els governants puguin desenvolupar el poder que ostenten sense que tinguin incentius per canviar les regles de joc i fer-les al seu gust. Aquest requeriment teòric s'ha plasmat, en realitat, en mül-

Mentre des de Catalunya es defensa que la Constitució reconegui el dret a la secessió, a la resta de l'Estat són majoria els que optarien per treure poder o fins i tot eliminar les autonomies

tiples textos constitucionals diferents, alguns dels quals han perdurat des de fa segles.

A l'Estat espanyol, en canvi, la Constitució del 1978 s'ha reformat només dues vegades, la qual cosa significa una reforma cada 17 anys i mig. En els últims anys la reforma constitucional desperta un consens ciutadà més ampli: es considera un producte caduc que convé actualitzar. No obstant això, com hem vist, les preferències sobre el contingut de la reforma es troben absolutament contraposades, sobretot a nivell territorial. A excepció de Catalunya i el País Basc, la preferència principal és la de reduir el poder de les Comunitats Autònomes o, simplement, eliminar-les. Catalunya, en canvi, ja fa temps que ha iniciat un altre camí, en gran part com a resultat de la concepció de la constitució que ha tingut l'elit política espanyola: el camí de votar i decidir el seu futur. Si la Constitució s'adaptarà a aquesta demanda és, de moment, incert i improbable. Tot indica però que la Carta Magna seguirà sent considerada una pedra rígida difícil de trencar.

Curiositats constitucionals

A tall d'epíleg, hem considerat interessant llistar un seguit de «curiositats

constitucionals», dades agregades de les diferents constitucions existents que ens permet copsar la diversitat de cartes mages que hi ha:

La constitució més llarga del món és la de l'Índia (146.385 paraules). La més curta la de Jordània (2.270 paraules).

Segons la base de dades *Comparative Constitutions Project*,¹⁷ des del 1789 hi ha hagut un total de 15.513 «Constitucions». Gairebé un 5,6% dels textos rep el nom de Llei Fonamental o Llei Bàsica, entre d'altres.

Només un 2,3% dels textos constitucionals escrits al llarg de la història fan referència a un text aprovat pel mateix país en el passat, la qual cosa indica la necessitat de «fer net» quan s'aprova un nou text.

Un 85% de les constitucions aprovades fan referència a la «democràcia», la qual cosa no sempre coincideix amb el règim que estableix la mateixa constitució.

Un 10% de les constitucions fan referència a un règim socialista o al socialisme i un 15% al lliure mercat o al capitalisme. Només Xina, Cuba, Croàcia, la Guaiana francesa i el Vietnam esmenten ambdós conceptes. La resta de països simplement no en diuen res.

Més de la meitat de les constitucions

aprovades al llarg de la història recent esmenten «Déu» o d'altres divinitats.

Aproximadament 1 de cada 10 constitucions esmenta un filòsof, un polític rellevant o un teòric.

S'han aprovat 857 constitucions atorgant el dret als ciutadans de desfer-se del seu govern sota qualsevol circumstància.

President, Canceller, *Premier*... però el nom més comú per al cap de l'Executiu és el de Primer Ministre (50% dels casos).

Les constitucions que limiten el nombre de mandats són poques. Han estat molts però, els països que posteriorment ho han establert per llei.

Totes les constitucions aprovades des del 1978 han establert un Parlament, malgrat que en la meitat dels casos només se li han atribuït poders consultius.

Un 15% de les constitucions estableixen algun tipus de quota al Parlament. La més comuna és per gènere (4,46% dels casos), grups ètnics (5,49%), grups religiosos (2,2%) i l'obligació que algunes classes socials hi siguin representades (1,13%).

Però més enllà d'aquestes d'aquestes «curiositats», per l'actualitat catalana, el que ens interessa saber és que només un 13,25% de les constitucions que s'han aprovat des de el 1789 són

¹⁷ Veure www.comparativeconstitutionsproject.org

Les cartes magnes perduren si són capaces de satisfer la «voluntat general», concepte que es relaciona amb el suport explícit o tàcit de la majoria de ciutadans i ciutadanes

federals. De fet, les constitucions unitàries han estat més comunes (24,24%). Així mateix, només un 1,41% de textos han establert un sistema territorial confederal.

La majoria de constitucions no han establert cap tipus de procediment per a què es produeixi la secessió d'una de les parts del territori. La situació més comuna és l'absència de qualsevol aspecte relacionat amb la secessió: 8 de cada 10 textos constitucionals no en fan referència. Això no vol dir, però, que la secessió estigui prohibida o perseguida, sinó que en el moment de la redacció de la constitució la qüestió no hi era present i, en cas de ser-hi, es va intentar amagar d'alguna manera. En aquest sentit, el cas del Canadà és paradigmàtic: la secessió no es contempla constitucionalment, però d'ençà de la *Clarity Act* del 2000, el Quebec —i qualsevol altra província— es poden separar sempre i quan una majoria clara, amb una pregunta clara, hi voti favorablement. O també hi podríem incloure el cas del Regne Unit: la secessió no era quelcom previst en les seves «constitucions», però el govern anglès i escocès van desencallar-ho a través d'un pacte entre governs.

Així, al llarg de la història recent, 292 constitucions han contemplat algun tipus de precepte constitucional que permet la secessió d'aquelles parts del

territori que, d'alguna manera o altra, han constituït colònies o unitats territorials vinculades amb la metròpoli. 434 textos constitucionals han permès la secessió, tot i que sense especificar quina de les parts tenia iniciativa per a dur-la a terme. D'entre aquests països, n'hi ha de ben coneguts, com el cas iugoslau o el senegalès. També s'hi inclouen altres països com el Txad, la República Central Africana o Burundi.

Actualment, quan es parla de preceptes constitucionals que permeten la secessió, s'acostuma a fer referència a les illes Sant Kitts i Nevis, ubicades a l'Atlàntic —Nevis té dret a l'autodeterminació i ho ha intentat al llarg de la història diverses vegades. Un altre cas arquetípic és el d'Etiòpia, que inclou la possibilitat que una part del seu territori pugui separar-se i formar un nou estat com va fer Eritrea el 1993. Finalment, convé destacar el cas del Sudan, estat en el qual la secessió també era possible constitucionalment i que va ser aprofitada per a la creació del Sud Sudan. En canvi, les constitucions de la República Dominicana, Paraguai, Luxemburg, Eslovènia, Xipre o Lituània ho prohibeixen explícitament. ◀

MÉS INFORMACIÓ

ALBERTUS, Michael i MENALDO, Victor A. «Dictators as Founding Fathers? The Role of Constitutions Under Autocracy». *Economics & Politics*, 2012, 24(3): 279-306.

BEETHAM, David. *The legitimization of power*. Londres: Macmillan, 1991.

CIS. *Estudio 2.930. Congruencia ideológica entre electores y representantes políticos*. Madrid, 2012.

CIS, *Estudio 2.956. Barómetro autonómico III*. Madrid, 2012.

DAHL, Robert. *On democracy*. New Haven: Yale University Press, 2000.

GUINJOAN, Marc i RODON, Toni. «Beyond Identities: Political Determinants of Support for Decentralization in Contemporary Spain» [en línia]. *Regional and Federal Studies*, 2013. Disponible a <www.tandfonline.com>.

LÓPEZ, Jaume. «Democràcia i nació al segle XXI» [en línia]. *Àmbits de Política i Societat*, 15 de febrer de 2013. Disponible a <<http://ambitscolpis.com>>.

MUÑOZ, Jordi i GUINJOAN, Marc. «Accounting for internal variation in nationalist mobilization: unofficial referendums for independence in Catalonia (2009–11)». *Nations and Nationalism*, 2012, núm. 19(1), pàg. 44-67.

PRZEWORSKI, Adam. *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Nova York: Cambridge University Press, 1991.

REQUEJO, Ferran. *Las democracias*, Barcelona: Ariel, 2008.

SERRANO, Ivan. «La complexitat dels espais sociopolítics a Catalunya: els tres cercles del sobiranisme». *Eines*, 2010, núm. 11, pàg. 33- 47.

FULL DE CÀLCUL

L'economia política de la secessió a la Unió Europea

VISTA PRÈVIA

Seria irresponsable dir que la independència no portarà dificultats en l'àmbit econòmic que caldrà superar. De ben segur que no tot serà de color de rosa. Però si fem un balanç de guanys i pèrdues, els beneficis superen clarament els números vermells. I això no ho diu cap còmplice de la causa independentista. Ho afirma un dels assessors del Ministeri d'Economia i Tecnologia del govern alemany d'Angela Merkel.

Aquest article tracta sobre el plantejament del dret de secessió en les democràcies occidentals. Suggerixo que els guanyadors hi guanyen més del que els perdedors hi poden perdre. Efectivament, els efectes externs de la secessió poden ser molt positius, però l'economia política de la secessió és molt problemàtica. Des d'un punt de vista ideal, les normes en matèria de secessió s'haurien d'establir a escala internacional, però les organitzacions internacionals no tenen cap interès a fomentar casos de secessió; resulta més senzill establir el dret de secessió a escala nacional. L'opinió de les institucions de la UE que Catalunya i Escòcia, un cop independitzades, haurien de tornar a ser estats candidats a formar part de la UE no té cap base als tractats europeus. I aquesta qüestió tampoc no s'ha establert en cap acord de les Nacions Unides ni a la Convenció de Viena. Només hi ha pràctiques, que varien d'una institució internacional a una altra. Aquest article també tracta la manera com es podria implementar la secessió d'estats membres de la UE i la sortida de la UE d'estats membres.

Introducció

Una secessió, a l'hora de fer-ne un balanç final, pot tenir conseqüències positives o negatives. Això és així fins i tot si la majoria de persones d'una regió en procés de secessió hi ha votat a favor. Si la població d'aquesta regió secessionista està a favor de la secessió de manera aclaparadora i si la població de les altres regions de l'estat en qüestió

Roland Vaubel
Professor d'Economia a la Universitat Mannheim
vaubel@rumms.uni-mannheim.de

L'opinió de les institucions de la UE que Catalunya i Escòcia, un cop independitzades, haurien de tornar a ser estats candidats a formar part de la UE no té cap base als tractats europeus

gairebé no noten la diferència, hi ha moltes probabilitats que les conseqüències globals siguin positives. Si, per contra, la regió secessionista té una gran minoria ètnica, racial o religiosa que serà oprimida sense pietat, o si l'estat secessionista té la intenció d'encetar guerres cruentes contra els seus veïns, la secessió molt probablement tindrà conseqüències negatives. Per tant, no és correcte rebutjar o aplaudir totes les secessions.¹ Que un cas de secessió sigui recomanable o no depèn de les circumstàncies.

Llavors, hi ha motius per a un «dret de secessió»? Si la resposta s'ha de basar en algun tipus d'anàlisi de cost-benefici ètica o econòmica conseqüencialista, el dret de secessió es pot justificar de dues maneres. Es pot fer d'acord amb determinades condicions, però això hi afegiria la complicada qüestió de qui ha de decidir si es compleixen les condicions. O bé el dret de secessió es pot restringir a un grup de països —com ara les democràcies occidentals o la UE— en què hi ha moltes probabilitats que les condicions es compleixin. El dret de secessió es basaria en l'argument pel qual és més important disposar d'una norma legal de funcionament que permeti la secessió que insistir en

cada cas particular a haver de demostrar que la secessió no implicarà inconvenients.

En aquest article començo explicant com es pot justificar el dret de secessió. A continuació plantejo objeccions al dret de secessió, per tractar, posteriorment, l'economia política de la secessió. En aquest context, critico la pràctica actual de les Nacions Unides i la postura legal de la UE. Per últim, explico com es pot implementar la secessió d'un estat membre de la UE i la sortida de la UE d'un estat membre. Més concretament, considera la possible secessió d'Escòcia i de Catalunya, i la possible sortida del Regne Unit de la UE.

Justificació del dret de secessió

Els filòsofs polítics deriven el dret de secessió bé del dret a l'autodeterminació, bé del dret a la resistència a la injustícia. L'elecció que es faci entre aquestes dues justificacions marca una gran diferència. Si bé el dret a l'autodeterminació pot justificar un dret de secessió incondicional, el dret a la resistència pressuposa que el govern ha incomplert les seves obligacions legals. Allen Buchanan (1948),² per exemple,

accepta el dret de secessió només com a «dret corrector»: «Un grup pot tenir dret a reclamar de manera vàlida un territori: a) si reclamen un territori sobre el qual tenien sobirania però que se'ls va prendre injustament —com en el cas de la secessió de les repúbliques bàltiques de la URSS el 1991; o b) si reclamen la sobirania sobre un territori com a darrer recurs contra injustícies greus i persistents, enteses com a violacions dels drets humans bàsics».³

La derivació del dret a la resistència no és satisfactori perquè exclou com a justificació de la secessió les diferències fonamentals en matèria de preferències. La derivació del dret a l'autodeterminació tampoc no és convincent perquè la decisió de separar-se gairebé mai no serà unànime. Normalment la prendrà una majoria contra els desitjos d'una minoria a la qual li negaran el dret a l'autodeterminació. El dret a l'autodeterminació clàssic és un dret individual, no el dret d'una majoria, i només estableix un dret de secessió individual.

El dret a l'autodeterminació no és suficient, però sí necessari, per justificar

1 LOCKWOOD, «Voting, Lobbying and the Decentralization Theorem».

2 BUCHANAN, *The Morality of Political Divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec*.

BUCHANAN, «Theories of Secession».
BUCHANAN, «Democracy and Secession».
BUCHANAN, «A Principled Legal Response to Demands for National Self-Determination».

3 BUCHANAN, «A Principled Legal Response to Demands for National Self-Determination», pàg. 140.

És més important disposar d'una norma internacional que permeti la secessió que insistir en cada cas particular a haver de demostrar que la secessió no implicarà inconvenients

el dret de secessió. S'hi han d'afegir assumpcions simplificadores. Si de manera preliminar s'assumeix que en una regió secessionista cada partidari es beneficia de la secessió en la mateixa mesura que hi perd l'oponent a la secessió, i si la població de les altres regions no pateix efectes negatius a causa de la secessió, la secessió provoca un guany pel que fa a benestar. Aquest fet seria cert fins i tot si la majoria és més petita a la regió secessionista que a l'estat predecessor. Si al país predecessor visquessin, per exemple, deu milions de persones, amb un milió a la regió secessionista, i si en aquesta regió hi hagués 600.000 a favor de la secessió i 400.000 en contra, la secessió reduiria en 200.000 el nombre de persones que no estan d'acord amb la seva situació [= 600.000 menys 400.000].

Com que no hi ha cap manera científica de comparar de forma concloent allò que és més important per als diferents individus, és important preguntar-se si les secessions poden suposar millores en l'anomenat òptim de Pareto.⁴ Atès que, a la pràctica, la decisió de separar-se gairebé mai no serà unànime, la resposta ha de ser negativa. I això planteja la qüestió de si un *dret de se-*

cessió es podria acordar unànimement a escala constitucional. En un escenari realista,⁵ probablement aquest acord requeriria compensacions col·laterals: l'eventual minoria secessionista hauria de compensar l'eventual majoria. I això pressuposa que el dret de secessió constitucional té més valor per a les minories que podrien estar a favor de la secessió que el que s'espera que costi a l'eventual majoria. No es pot saber si es compleix aquesta condició sense una anàlisi de cost-benefici. Naturalment, tenint en compte l'assumpte que ens ocupa, una anàlisi d'aquest tipus no més pot ser qualitativa, i requeriria una valoració de les objeccions que s'han presentat contra el dret de secessió.

Objeccions a la secessió

1. La supressió de minories a l'estat secessionista

Un segle i mig després de la Guerra Civil dels Estats Units, la supressió de les minories a l'estat secessionista conti-

nua essent l'objecció principal que els antiseccionistes americans tendeixen a utilitzar.⁶ Abraham Lincoln (1809-1865) va dir el 1861 que emprava la força militar no per abolir l'esclavisme al sud, sinó per mantenir «la unitat de la Unió». Probablement només era un pretext legal o un intent d'afeblir la resistència al sud. Però la unitat de la UE no era una finalitat que motivés gaires americans del nord, atès que la república americana mateixa s'havia creat a partir de la seva secessió de la mare pàtria britànica.⁷

En els debats contemporanis sobre el dret de secessió, l'esclavisme no és un tema central i sens dubte s'hagués abolit tard o d'hora fins i tot si mai no s'hagués produït la Guerra Civil; ni tan sols l'*apartheid* de Sud-àfrica podria haver persistit. No hi ha cap raó per assumir que la majoria de les persones de la regió secessionista tendiran

6 BOLLICK, *Grassroots Tyranny: The Limits of Federalism*, però també CRÉMER i PALFREY, «In or out? Centralization by Majority Vote»; ELLINGSEN, «Externalities vs. Internalities: A Model of Political Integration»; i BJORVATN i CAPPELEN, *Decentralization and the Fate of Minorities*.

7 La Guerra Civil nord-americana també va ser una lluita per la política comercial i d'aranzels. Al sud la regulació del comerç es considerava opressiva i va provocar que se sospités sobre l'abús federal creixent dels poders reservats dels estats. Després de la Guerra Civil es va avançar cap a la centralització.

4 Des d'un punt de vista econòmic, es diu que una situació és òptim de Pareto quan no és possible que ningú hi obtingui un guany superior sense que hi perdi algú altre.

5 Com ha emfatitzat James Buchanan, no té sentit assumir una situació contractual que és necessàriament fictícia, com fa, per exemple John Rawls. Les assumpcions que són necessàriament fictícies no poden tenir poder legitimador. BUCHANAN, *The Limits of Liberty* i RAWLS, *A Theory of Justice*.

La Constitució espanyola prohibeix la secessió i declara que la unitat de l'Estat és «indissoluble». Però no exclou un referèndum sobre la secessió que provoqui una modificació constitucional

a ser menys tolerants que la majoria de l'estat predecessor. Al contrari: com que l'estat secessionista és més petit que l'estat predecessor, les minories de l'estat secessionista troben més senzill marxar i tenen més probabilitat de ser tractades amb més tolerància que les minories a l'estat predecessor.

Si la minoria a l'estat secessionista està concentrada geogràficament i té el poder sobre una majoria local, el dret de secessió també els permet separar-se'n. D'aquesta manera, el procés de secessió pot continuar a un nivell més baix, com ara a Kosovo. Els bastions locals, fins i tot en cas que no siguin contigus, poden col·laborar en la formació d'un estat nou i comú.

La protecció de les minories a l'estat secessionista és un problema encara més insignificant si l'estat predecessor i l'estat secessionista pertanyen a una organització internacional que obliga els seus estats membres a respectar els drets humans. La UE, per exemple, ha adoptat una Carta dels Drets Fonamentals, i el Tribunal de Justícia de la UE ha decidit, de manera força arbitrària, que aquests drets no estan limitats a l'aplicació de la llei comunitària, sinó que són vàlids a tot el domini subjecte a la legislació de la UE.⁸ D'acord amb l'article 7 del Tractat de la Unió Europea

(TUE), el Consell Europeu podrà «decidir que se suspenguin determinats drets [...], incloent-hi els drets de vot del representant del govern» si «determina l'existència d'una violació greu i persistent per part d'un estat membre dels valors enunciats a l'article 2», com ara «el respecte de la dignitat humana, la llibertat, la democràcia, la igualtat, l'estat de dret i el respecte dels drets humans, incloent-hi els drets de les persones que pertanyen a minories». A més a més, tots els estats membres de la UE han adoptat el Conveni Europeu per a la Salvaguarda dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals sota els auspicis del Consell d'Europa. D'aquesta manera, no hi hauria problemes de drets humans si Escòcia, Catalunya, el País Basc, Galícia, Flandes, Còrsega, el Tirol del Sud o la Macedònia grega s'independitzessin. L'article 2 del TUE protegiria les minories amb més eficàcia si obligués els estats membres a garantir el dret de secessió a aquelles regions de la mateixa manera que l'article 50 del TUE garanteix als estats membres el seu dret de sortir de la UE. A l'Estat espanyol, per exemple, l'article 2 de la Constitució prohibeix la secessió i declara que la unitat de l'estat és «indissoluble». Però no exclou la celebració d'un referèndum sobre la secessió que provoqui una modificació constitucional.

Finalment, cal dir que molts països europeus formats després de processos de secessió respecten els drets de les minories: Suïssa (1291), Suècia (1523), els Països Baixos (1579), Grècia (1827), Bèlgica (1831), Noruega (1905), Finlàndia (1917), Irlanda (1921/1944), Islàndia (1944), Estònia (1991), Letònia (1991), Lituània (1991), Eslovènia (1991), Croàcia (1991), Macedònia (1991), Bòsnia i Hercegovina (1992) i Montenegro (2006).⁹ Fins i tot hi ha l'exemple de la part d'una província que s'ha separat d'aquesta província i s'ha establert com a província nova a part: el 1979 les parts francòfones i catòliques del cantó suís de Berna van decidir abandonar el cantó i establir el seu propi «Cantó de Jura».¹⁰ Totes dues parts del cantó original de Berna van acordar la separació

⁹ El cas de Suècia és especial en el fet que la secessió va posar fi a una unió personal amb Dinamarca i Noruega.

La separació de la República Txeca i Eslovàquia el 1992 no s'acostuma a classificar com a secessió perquè el primer ministre txec Václav Klaus (1941) va acceptar de bon grat la proposta de separació del primer ministre eslovac Vladimír Mečiar (1942). És cert que Bielorrússia i Ucraïna, des que es van independitzar de la URSS, no han respectat els drets humans, però tampoc ho va fer la URSS ni ho fa ara Rússia.

¹⁰ THÜRER, *Das Selbstbestimmungsrecht der Völker mit einem Exkurs zur Jura-Frage i DOMINICÉ, «The Secession of the Canton Jura in Switzerland».*

⁸ C-617/10, 26 de febrer de 2013.

La secessió millora la sort dels membres de la minoria que es queden enrere, ja que els ofereix l'oportunitat d'emigrar a un estat proper on la majoria comparteix les seves preferències

mitjançant la figura del referèndum, i la constitució suïssa obliga tots els cantons a respectar els drets humans.

2. Efectes negatius indirectes de l'estat secessionista envers la resta de l'estat o tercers

Els efectes externs que no s'«internalitzen» mitjançant negociacions poden provocar ineficiències.¹¹ Aquests factors externs susceptibles del principi de Pareto s'han de distingir dels efectes redistributius indirectes que no afecten l'eficiència. Un procés de secessió pot causar efectes negatius indirectes susceptibles del principi de Pareto i efectes redistributius indirectes. La bibliografia disponible n'ha suggerit diversos exemples.

2.1. Abandonament dels membres indefensos de la minoria en el que queda de l'estat

David Miller (1946)¹² reivindica que si una minoria se separa, normalment deixa enrere part dels seus membres en el que queda del país i que llavors aquestes persones queden exposades a una repressió encara més temerària

¹¹ No provoquen ineficàcies si són «intramarginals». Així, l'oportunisme podria no ser ineficaç.

¹² MILLER, David. «Secession and the Principle of Nationality», pàg. 70.

» A les democràcies occidentals el valor esperat de la secessió és positiu i els riscos no són gaire grans

per part de la majoria. D'una manera implícita assumeix que una minoria petita pateix una repressió més intensa que una minoria gran. És possible, però el contrari també pot ser una realitat perquè una minoria petita es considera menys amenaçadora. Sigui com sigui, la secessió millora la sort dels membres de la minoria que es queden enrere, ja que els ofereix l'oportunitat d'emigrar a un estat proper on la majoria comparteix les seves preferències. Si es tracta de contribuents nets, la disponibilitat d'una alternativa atractiva millora la seva posició negociadora en el que queda de l'estat. Per a ells, l'efecte extern de la secessió sí que pot ser positiu.¹³

2.2. Béns públics interregionals

Si l'estat predecessor ha produït béns públics interregionals, la secessió d'una regió pot provocar efectes externs negatius en altres indrets. Per exemple, la regió secessionista i les altres regions poden utilitzar conjuntament un llac o un riu i controlar-ne la contaminació. Així, el control de la contaminació és un bé públic interregional. En la restricció de la contaminació, cada regió genera efectes externs positius per als altres. Si se separa, podria preferir augmentar

el marge de contaminació, més d'allò que és eficient. Això no obstant, com ha indicat Christoph Lüllesmann¹⁴ d'acord amb el teorema de Coase,¹⁵ l'estat secessionista i el que queda de l'estat poden iniciar negociacions bilaterals i acordar que es mantingui el nivell eficient de control de contaminació.¹⁶

2.3. Economies interregionals d'escala

En la mesura que l'estat predecessor ha produït béns i serveis subjectes a economies d'escala, la secessió eleva el cost mitjà i la càrrega fiscal per capita en el que queda de l'estat en qüestió; això també és un efecte negatiu directe. Tanmateix, l'estat secessionista també en pateix les conseqüències negatives. Tots dos estats, per tant, tenen

un incentiu important per continuar la producció i l'ús conjunt de béns i serveis.¹⁷ La secessió no ha de cobrir totes les funcions del govern. La cooperació entre jurisdiccions es pot diferenciar a les línies funcionals.¹⁸

Normalment una minoria decideix independitzar-se de la majoria. A continuació, l'estat secessionista perd més economies d'escala que l'estat restant. Els costos mitjans i la càrrega fiscal per capita augmenten més a la regió que se separa que a la resta del país. Si fins i tot sabent això la minoria decideix separar-se'n, significa que el descontentament ha de ser ben intens —aquest grup se sent insatisfet perquè s'ha quedat en minoria moltes vegades. Com emfatitzen James Buchanan (1919-2013) i Gordon Tullock (1922),¹⁹ perdre implica patir un factor extern negatiu. Així, la secessió pot no causar únicament factors externs negatius, sinó que també n'elimina, argument que molts

13 Veure el model de ANESI i DE DONDER, *Voting under the Threat of Secession: Accommodation versus Repression*.

14 LÜLFESMANN, «Central Governance or Subsidiarity? A Property Rights Approach to Federalism».

15 El teorema de Coase planteja que en un mercat on els costos de transacció són baixos o inexistents, i que els drets de propietat establerts en les sentències judicials no permetin una solució econòmica suficient, necessàriament es produirà una reassignació d'aquests drets cap a aquells que els valorin més, malgrat que els tribunals fallin en contra d'aquests.

16 Tot i que el cost de la transacció serà baix, hi poden haver problemes estratègics tret que se segueixi el principi en virtut del qual la part contaminadora paga. D'aquesta manera, les normes internacionals en matèria de secessió haurien d'incloure aquest principi.

17 En l'estudi LAPOINTE, *An Empirical Analysis of Secession: Evidence from the 2004 Municipal Referenda in Quebec* les economies d'escala no afecten la voluntat de secessió en l'àmbit municipal.

18 FREY i EICHENBERGER, *The New Democratic Federalism for Europe — Functional, Overlapping and Competing Jurisdictions*.

19 BUCHANAN i TULLOCK, *The Calculus of Consent*.

autors passen per alt.²⁰ No sabem quin dels dos factors externs negatius és més gran.

El ja citat Allen Buchanan²¹ es queixa que la secessió redueix la qualitat del discurs polític a la resta del país i fa ús de l'argument d'Albert O. Hirschman (1915-2012),²² segons el qual la «veu» pot ser més eficaç que la «sortida». Aquest argument també seria un efecte negatiu indirecte provocat per una pèrdua d'economies d'escala. Les diseconomies tenen més a veure amb la qualitat que no pas amb els costos. Tanmateix, els efectes negatius indirectes acostumen a ser petits. El que tendeix a desaparèixer és el debat sobre els problemes en què la majoria i la minoria tenen opinions diferents. Si la minoria s'independitza, aquests debats ja no són gaire necessaris.

Les economies d'escala també estan en joc si l'estat secessionista restringeix el comerç i els moviments de capital amb l'estat restant. És més, en introduir la seva pròpia moneda i les seves pròpies regulacions internes, l'estat secessionista pot incrementar el cost de la informació i les transaccions

en negocis transfronterers.²³ Un cop més, aquestes diseconomies no només afecten l'estat restant, sinó també l'estat que se'n separa. Així doncs, han de tenir en compte aquests aspectes negatius, i tots dos estats tenen un incentiu ferm per evitar-los si ho fan amb eficàcia. Novament, els estats petits tenen més interès en el comerç lliure, els moviments de capital, les taxes d'intercanvi previsibles i l'aproximació de les legislacions que els estats més grans. Un país petit depèn més de les importacions i, com que no pot intervenir en els preus del mercat mundial, l'«aranzel òptim» és zero. A tall d'exemple, el comerç i els moviments de capital gaudeixen de més llibertat a Singapur que a Malàisia, de la qual es va separar el 1965. Tot i que el manteniment del lliure comerç i dels moviments de capital és sens dubte eficaç, una moneda i unes regulacions comunes podrien no ser-ho perquè les preferències poden diferir. Aquestes diferències podrien ser precisament la causa i la justificació de la secessió.

2.4. Efectes indirectes en la distribució

En la majoria dels casos, les regions que s'independitzen tenen uns ingressos per capita més alts que no pas la resta de l'estat. No és pas cap coincidència. Les regions més pròsperes són contribuents nets; subvencionen les altres regions amb el sistema d'impostos i transferències. S'hi desenvolupa, per tant, un gran interès en la secessió.²⁴ Per exemple, el trencament de Iugoslàvia va començar amb la secessió d'Eslovènia i de Croàcia, mentre que a l'Europa occidental, Flandes i Catalunya en són un bon exemple. I el moviment d'independència d'Escòcia va rebre un fort suport popular just quan es van descobrir grans reserves de petroli i de gas en aigües escoceses. Paul Collier (1949) i Anke Hoeffler²⁵ indiquen que, en una mostra de 47 guerres civils del període entre 1960 i 1999, la probabilitat d'una guerra de secessió era significativament més alta si el petroli i altres

20 L'excepció més notable és TULLOCK, «Federalism: Problems of Scale».

21 BUCHANAN, «Theories of Secession», pàg. 48.

22 HIRSCHMAN, *Exit, Voice and Loyalty*.

23 Veure els models de CASELLA, «On Markets and Clubs: Economic and Political Integration of Regions with Unequal Productivity»; ALESINA i SPOLAORE, «On the Number and Size of Nations»; ALESINA i SPOLAORE, *On the Size of Nations*; i CASELLA i FEINSTEIN, «Public Goods in Trade: On the Formation of Markets and Political Institutions».

24 Veure els models de BUCHANAN i FAITH, «Secession and the Limits of Taxation: Toward a Theory of Internal Exit»; FEINSTEIN, «Public-Good Provision and Political Stability in Europe»; BOLTON i ROLAND, «The Breakup of Nations: A Political Economy Analysis»; i LÜLFESMANN, «Central Governance or Subsidiarity? A Property Rights Approach to Federalism».

25 COLLIER i HÖFFLER, «The Political Economy of Secession».

» El marc internacional ha d'incloure l'obligació de l'estat secessionista de respectar les minories i mantenir el lliure comerç i els moviments de capital

recursos naturals representaven una part important de les exportacions del país i si la població era elevada.²⁶ Això no obstant, Simon Lapointe²⁷ creu que, en els referèndums municipals sobre la secessió del Quebec el 2004, les grans diferències pel que fa a ingressos entre les diverses zones van fer augmentar la voluntat d'independència també a les zones d'ingressos més reduïts.

Si la regió més pròspera s'independitza, la resta del país en pateix els efectes negatius perquè rep una quantitat de transferències menor. Com que la renda mitjana a l'estat restant és més baixa que la renda mitjana a l'estat que s'independitza, la secessió altera l'estatus distributiu de la classe mitjana de l'estat restant, que passa de ser receptora neta a contribuent neta.

Molts autors creuen que la reducció de les transferències interregionals que la secessió sembla que implica és lamentable. Amb tot, el dret de secessió no atura la redistribució interregional; tan sols la limita. No s'invocarà el

dret de secessió tret que les transferències interregionals superin els beneficis que s'obtenen pel fet de pertànyer a l'estat en qüestió. Així doncs, el dret de secessió simplement limita la redistribució interregional als beneficis que s'obtenen de la cooperació. Potser no és raonable, això?

En la mesura que les transferències interregionals siguin voluntàries, és possible que persisteixin en forma d'ajuda al desenvolupament.

Si la secessió és motivada per diferències ètniques, els estats successors són més homogenis des d'un punt de vista ètnic que el que ho havia estat l'estat predecessor.²⁸ La migració —és a dir, l'autoselecció— contribuirà a l'homogeneïtat ètnica.²⁹ En una població més homogènia, els vincles de solidaritat són més forts i la gent està més disposada a aportar i ajudar. Una anàlisi multivariant transversal de 22 països membres de l'OCDE en el període 1990-1997 ha demostrat que la despesa social com a part del PIB es veu influenciada positivament per l'homogeneïtat ètnico-lingüística.³⁰ L'efecte és signifi-

catiu al nivell del 10%. La secessió pot permetre una major redistribució.

David Miller³¹ tem que l'estat secessionista podria beneficiar-se de les infraestructures públiques finançades en gran part pels contribuents de l'estat restant. Tanmateix, com que la regió separatista tendeix a ser més pròspera, hi ha més probabilitat que hagi finançat infraestructures de la resta del país. De manera alternativa, Miller adverteix que l'estat restant corre el risc de no poder sobreviure. En quin país industrialitzat occidental podria la secessió d'una regió causar fam a les altres?

2.5. Efectes polítics indirectes

La història ens explica, sens dubte, que els estats federals tendeixen cap al centralisme.³² Una de les causes

26 Tal com indica SORENS, «Regionalists against Secession: The Political Economy of Territory in Advanced Democracies» les dimensions de la població de l'estat predecessor també tenen un efecte molt positiu en la votació dels partits separatistes.

27 LAPOINTE, *An Empirical Analysis of Secession: Evidence from the 2004 Municipal Referenda in Quebec*.

28 LAPOINTE, *An Empirical Analysis of Secession: Evidence from the 2004 Municipal Referenda in Quebec*, assenyala que aquest fet també és cert a escala municipal.

29 TIEBOUT, «A Pure Theory of Local Expenditures».

30 Veure taula 4 de VAUBEL, «Internationaler

Politischer Wettbewerb: Eine europäische Wettbewerbsaufsicht für Regierungen und die empirische Evidenz».

31 MILLER, «Secession and the Principle of Nationality», pàg. 74.

32 Per conèixer-ne les proves empíriques, veure POPITZ, «Finanzwirtschaft der Öffentlichen Körperschaften»; POMMERHNE, «Quantitative Aspects of Federalism»; KRANE, «The Evolutionary Pattern of Federal States»; VAUBEL, «Constitutional Safeguards against Centralization in Federal States: An International Cross-Section Analysis»; i VAUBEL, «Constitutional Courts as Promoters of Political Centralization». L'economia política de la centralització és el tema de VAUBEL, «Constitutional Courts as Promoters of Politi-

principals d'aquesta tendència és que els polítics i els buròcrates aspiren a augmentar el seu poder establint càrrecs fiscals i reguladors. A més a més, els buròcrates i els grups d'interès organitzats miren d'evitar l'atenció dels votants canviant la presa de decisions polítiques de l'àmbit local o provincial cap al govern central o a organismes internacionals. Actualment, pel que fa als estats federals, l'índex més baix de despesa d'un govern central en el total de despesa del govern correspon al Canadà, atès que el Quebec té prou poder per evitar la centralització. D'aquesta manera, el Quebec atorga un benefici extern als ciutadans de les altres províncies canadenques. Si el Quebec s'independitza, provocaria efectes negatius indirectes.

El Regne Unit és el Quebec europeu. Si marxés de la UE, s'acceleraria la dinàmica d'una unió encara més estreta. Però l'experiència europea recent demostra que, si un o més membres s'oposen a la centralització i no es poden aïllar en minoria, els altres ho poden fer per la seva banda. L'euro, el Mecanisme Europeu d'Estabilitat, la Unió Bancària, l'Impost sobre les Transaccions Financieres i l'Acord de Schengen en són bons exemples. En aquest sentit, la sortida del Regne Unit de la UE no marcaria

cal Centralization».

cap diferència pel que fa a la integració política de la resta dels països que formen la UE.

Cada procés de secessió potencia la competència entre governs. Si posem els polítics i els buròcrates de diferents països sota pressió competitiva, la secessió millora el seu rendiment. Atorguen més llibertat als ciutadans i són més eficaços i innovadors, la qual cosa ens remet a David Hume (1711-1776), Montesquieu (1689-1755) i Immanuel Kant (1724-1804).³³ Quant a la democràcia i a la protecció de les minories, però, Lord Acton (1834-1902)³⁴ va defensar aquest tema més convincentment: «Si la distribució del poder entre les diverses parts de l'estat constitueix la limitació més eficient a la monarquia, la distribució del poder *entre diversos estats*³⁵ és el millor control sobre la democràcia [...]. Aquest és el protectorat de les minories i la consagració de l'autogovern [...]. És dolent ser oprimat per una minoria, però pitjor encara ser oprimat per una majoria».

La competència entre governs democràtics limita la càrrega en matèria

33 Per conèixer la història del pensament sobre la competència intergovernamental, veure VAUBEL, «A History of Thought on Institutional Competition».

34 ACTON, «The History of Freedom in Antiquity», pàg. 21.

35 Cursiva afegida per l'autor.

fiscal i de regulacions perquè la població té més alternatives («sortida») i més marge per fer comparacions («competència segons criteris»). Una anàlisi de 125 guerres civils duta a terme per Nicolas Sambanis³⁶ demostra que l'índex de democràcia «Polity 98»³⁷ millora significativament després de processos de secessió i particions.

D'aquestes consideracions teòriques i de les proves empíriques arribo a la conclusió que els efectes negatius indirectes de la secessió en terceres parts són més aviat positius que no pas negatius. A les democràcies occidentals el valor esperat de la secessió és positiu i els riscos no són gaire grans. Si el dret de secessió és recomanable, com es pot aplicar? Aquesta pregunta planteja molts problemes relacionats amb l'economia política.

L'economia política de la secessió

El Tribunal Suprem del Canadà va ratificar, el 1998, el dret d'una província a independitzar-se, però només amb la condició que totes les altres pro-

36 Veure taula 6 de SAMBANIS, «Partition as a Solution to Ethnic War».

37 Projecte dirigit per Monty G. Marshall de la George Mason University que analitza les característiques dels diferents règims polítics. Veure www.systemicpeace.org.

La Convenció de Viena no prescriu que els estats secessionistes s'hagin d'excloure automàticament de les organitzacions internacionals de les quals els estats predecessors eren membres

víncies hi estiguessin d'acord. Tal com passa en un divorci, totes dues parts han d'arribar a un acord sobre com es compartiran les responsabilitats i els béns comuns. Des d'un punt de vista d'elecció pública, però, aquest no és un procediment eficaç. L'acord necessari no hauria de fer referència a cada secessió específica, sinó al dret constitucional de secessió unilateral. Perquè és més fàcil arribar a un acord sobre les normes a escala constitucional, en un ambient d'incertesa sobre la manera com afectarà cada persona, que en cada cas específic d'intent de secessió.

En el marc d'un divorci marit i muller negocien a l'ombra de la llei. Si no arriben a un acord, un àrbitre imparcial —el jutge— s'encarrega de prendre la decisió. Es pot trobar cap procediment similar per a les secessions com a alternativa al dret constitucional de secessió unilateral?

Les lleis sobre secessions es poden acordar i aplicar a escala internacional.³⁸ Un marc internacional ha d'incloure la condició d'obligació de l'estat o la província secessionista de respectar les minories i mantenir el lliure comerç i els moviments de capital.³⁹ També ha

de contenir lleis sobre com s'han de dividir els béns i les responsabilitats del país. Però hi ha una diferència crucial: en el cas de la secessió, no hi ha cap àrbitre imparcial perquè les organitzacions internacionals estan interessades en la centralització. Estan esbiaixades contra la secessió.

Hi ha dues raons que ho expliquen. En primer lloc, els buròcrates de les organitzacions internacionals amplien el seu poder i prestigi predicant les virtuts de la centralització política. I en segon lloc, els representants dels estats membres són representants de les majories dels seus països. Michael Hechter⁴⁰ ho argumenta: «Gairebé tots els països s'enfronten a moviments potencials de secessionisme. No és difícil concloure que donar suport a moviments secessionistes d'arreu pot ajudar a despertar problemes no desitjats a casa. Per això els líders d'estats tenen un incentiu per actuar en connivència universalment per descoratjar les secessions. En segon lloc, el suport a un moviment secessionista implica necessàriament un cost en les relacions amb l'estat que el pateix».

Les Nacions Unides no reconeixen el dret de secessió. Normalment un estat secessionista deixa de ser-ne membre i ha de presentar una sol·licitud si vol tornar a formar-ne part com a membre.

El TUE (a l'article 50) esmenta explícitament la possibilitat d'abandonar la UE després d'un període de notificació de dos anys, però les institucions comunitàries fan tots els possibles per descoratjar la secessió no només d'estats membres sinó en el si d'estats membres.

A Escòcia i a Catalunya, els referèndums per la independència se celebraran abans del final de 2014. En resposta a aquests plans, José Manuel Durão Barroso (1956), president de la Comissió de la UE, va declarar el novembre de 2012 que «una regió que s'independitza d'un estat membre deixa automàticament de formar part de la UE».⁴¹ Va repetir aquest missatge en una carta adreçada a la Cambra dels Lords el desembre de 2012.⁴² El predecessor de Barroso en el càrrec de president de la Comissió, Romano Prodi (1939), havia dit el mateix en resposta a una pregunta formulada per un eurodiputat el

38 Suggestit per BUCHHEIT, *Secession: The Legitimacy of Self-Determination*, pàg. 245.

39 Veure, per exemple, BOYKIN, «The Ethics of Secession», pàg. 66: «Els secessionistes han

de ser capaços, en primer lloc, d'establir un ordre polític viable i, en segon lloc, protegir la propietat privada i el mercat».

40 HECHTER, «The Dynamics of Secession», pàg. 278.

41 DIE PRESSE. «Barroso: Unabhängiges Katalonien muss aus EU austreten».

42 BARROSO, Carta de José Manuel Barroso, president de la Comissió Europea, al Lord Tugendhat [en línia].

març de 2004: «Quan una part del territori d'un estat membre deixa de ser part d'aquell estat, per exemple perquè el territori esdevé un estat independent, els tractats es deixaran d'aplicar en aquest territori».⁴³

Viviane Reding (1951), comissària de Justícia i vicepresidenta de la Comissió, va escriure una carta al govern espanyol en què va insistir que «Catalunya, si s'independitzés d'Espanya, no podria continuar a la UE com a membre independent».⁴⁴

D'acord amb els tractats (articles 49 i 50 del TUE), la Comissió de la UE no ha emès cap opinió sobre qui deixa de ser-ne membre o qui se'n fa;⁴⁵ aquesta qüestió la deixa al Consell i al Parlament. Cap d'aquestes institucions ha votat sobre l'assumpte, però els seus representants també es mostren negatius. Herman van Rompuy (1947), president del Consell Europeu, va dir en relació amb Escòcia: «Ningú no té res a guanyar amb el separatisme en el món actual [...]. Com pot ajudar el separatisme? La paraula del futur és «unió» [...].

Escòcia haurà de sol·licitar de nou l'entrada a la UE».⁴⁶

Martin Schulz (1955), president del Parlament Europeu, també va expressar la seva preocupació: «Estic molt amoïnat per les tendències de divisió a causa dels moviments separatistes als estats membres, especialment en temps de crisi».⁴⁷

Finalment, Elmar Brok (1946), president de la Comissió d'Afers Estrangers del Parlament Europeu, va anomenar la desintegració regional «el verí d'Europa».⁴⁸

La postura jurídica que adopten Barroso, Reding i Van Rompuy⁴⁹ no té fonaments en el marc dels tractats europeus. I tampoc no hi ha cap precedent a la llei comunitària.⁵⁰ La Carta de les Nacions Unides tampoc no preveu disposicions respecte de la secessió. I la Convenció de Viena sobre la successió

d'Estat en matèria de tractats, adoptada per la Conferència de les Nacions Unides sobre la successió d'Estat de 1978, tampoc no prescriu que els estats secessionistes s'hagin d'excloure automàticament de les organitzacions internacionals de les quals els estats predecessors eren membres.⁵¹ No són més que pràctiques i varien en funció de les organitzacions internacionals.⁵²

51 L'article 34 (1) de la Convenció de Viena sobre la successió d'estats en matèria de tractats estipula que quan una part d'un estat se separa per formar un altre estat, qualsevol tractat en vigor en aquell moment continua vigent per a tots dos estats. Tanmateix, d'acord amb l'article 4, això es produeix «sense perjudici de les normes relatives a l'adquisició de la qualitat de membre» en una organització internacional. Per tant, l'estat secessionista no reivindica continuar sent membre de l'organització internacional. És l'organització internacional qui decideix si els estats secessionistes romanen automàticament o s'exclouen automàticament, o si això és un assumpte objecte de negociació. D'acord amb l'article 34 (2), la secció 1 també és inaplicable si «fos incompatible amb l'objecte i la finalitat del tractat o canviés radicalment les condicions de la seva execució». James Crawford i Alan Boyle suggereixen que aquest podria ser el cas si Escòcia s'escindís del Regne Unit. Però no proven aquest extrem sorprenent. La Convenció de Viena és vigent des del 1996, però ni el Regne Unit ni Espanya l'han ratificat. CRAWFORD i BOYLE, «Opinion: Referendum on the Independence of Scotland — International Law Aspects», pàg. 93.

52 L'obra MATAS, *L'ampliació interna de la Unió Europea* també emfatitza la diversitat de la pràctica.

43 PRODI, «Answer Given by Mr Prodi on Behalf of the Commission».

44 EL PAÍS. «La Comisión Europea asume las tesis de Rajoy sobre una Cataluña fuera de la UE».

45 En cas de (re)adhesió, normalment el Consell sol·licita a la Comissió que dirigeixi les negociacions i formuli recomanacions, però no és res més que una convenció.

46 BOFFEY, «European Chief Pours Scorn on Scottish Independence».

47 CAPODICI, «Das Gespenst des Separatismus geht um in Europa».

48 CAPODICI, «Das Gespenst des Separatismus geht um in Europa».

49 Al final de febrer de 2013 cinc estats membres de la UE, entre ells el Regne Unit, havien declarat el seu suport a aquesta situació legal.

50 La secessió d'Algèria de França i de Grenlàndia de Dinamarca no poden servir de precedents perquè Algèria i Grenlàndia van declarar que volien sortir de la UE.

» Els estats actuals d'Europa són el resultat de segles i mil·lennis de normes arbitràries i coercitives. La majoria de fronteres són accidents de successió dinàstica i conquestes militars

Les Nacions Unides gairebé sempre exigeixen a l'estat secessionista que sol·liciti de nou l'entrada.⁵³ No obstant, hi ha una excepció: quan Síria es va independitzar de la República Àrab Unida —la unió amb Egipte— el 1961, tant Egipte com Síria es van comptabilitzar de manera automàtica com a membres de les Nacions Unides. Però de vegades, com en el cas de Sèrbia i Montenegro, ni tan sols l'estat restant es va reconèixer automàticament com a membre.

El Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial van mantenir els estats iugoslaus successors, la República Txeca i Eslovàquia com a membres amb certes condicions, que de fet van complir.⁵⁴ L'Organització Meteorològica Mundial, la Unió Postal Universal i l'Organització Internacional de l'Energia Atòmica les van mantenir sense cap condició.⁵⁵

L'Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual va sol·licitar a les anti-

gues repúbliques soviètiques de Geòrgia, Kazakhstan, Kirguizistan, Moldàvia, Tadjikistan, Turkmenistan i Uzbekistan que confirmessin la seva condició de membres.⁵⁶

La postura legal de la Comissió de la UE ha estat rebutada per un grup d'experts legals catalans⁵⁷ i per Sir David Edward (1934),⁵⁸ exjutge del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees. El grup català reivindica que l'exclusió automàtica seria incompatible amb els valors de la UE —respecte de la democràcia, les regions, la diversitat cultural i els drets de les persones que pertanyen a minories. Per acabar, defensen que la notificació de secessió ha d'anar seguida de negociacions en el si de la UE i, en darrera instància, per modificacions del tractat. Edward arriba a una conclusió semblant, però la seva línia d'argumentació és diferent: «Tenint en compte la presumpta intenció dels autors dels tractats, no crec raonable que hagin volgut introduir l'obligació de fer negociacions prèvies en cas de retirada [article 50 del TUE] però cap en cas de separació. No poden haver buscat les conseqüències legals paradoxals de l'exclusió automàtica. [...] Les instituci-

ons de la UE i tots els estats membres (incloent-hi el Regne Unit tal com és ara) estarien obligats a iniciar negociacions, *abans que la separació entrés en vigor*, per determinar la relació futura en el si de la UE de les parts separades de l'antic Regne Unit i dels altres estats membres».

Tanmateix, els tractats també són coherents amb la successió automàtica tant de l'estat secessionista com de l'estat restant.

Per què Barroso, Reding i Van Rompuy prefereixen l'exclusió i la readhesió d'Escòcia? Un estudi recent suggereix⁵⁹ que les institucions de la UE volen renegociar les condicions de l'estatus de membre d'Escòcia: es demanaria que Escòcia s'adherís a l'euro⁶⁰ i a l'Acord de Schengen, i hauria de renunciar a la seva part del «xec britànic».

53 Veure, per exemple, ZIMMERMANN, *Staaten-nachfolge in völkerrechtliche Verträge*; BÜHLER, *State Succession and Membership in International Organizations*; i CRAWFORD i BOYLE, «Opinion: Referendum on the Independence of Scotland — International Law Aspects».

54 BÜHLER, *State Succession and Membership in International Organizations*, pàg. 205; i ZIMMERMANN, *Staatenachfolge in völkerrechtliche Verträge*, pàg. 632-635.

55 BÜHLER, *State Succession and Membership in International Organizations*, pàg. 208.

56 BÜHLER, *State Succession and Membership in International Organizations*, pàg. 180.

57 MATAS, *L'ampliació interna de la Unió Europea*.

58 EDWARD, «Scotland and the European Union».

59 MCLEAN, GALLAGHER i LODGE, *Scotland's Choices: The Referendum and What Happens Afterwards*, pàg. 28.

60 Els «criteris de Copenhaguen» d'accés inclouen un compromís amb la unió monetària. Així, Escòcia perdria la seva part de l'opció britànica de no pertinença a l'euro. Tanmateix, Suècia i molts estats d'Europa de l'est s'han negat a adoptar l'euro encara que no tenen exempció.

Implementació de la secessió

1. La secessió d'un estat membre

Quan una part d'un estat se separa unilateralment de la resta, o si les parts d'un estat acorden separar-se, hi ha dues solucions coherents internament pel que fa a la successió: o bé cap de les parts assumeix els drets i les obligacions internacionals de l'estat predecessor perquè la població de cada part difereix de la població de l'estat predecessor, o bé cadascuna de les parts assumeix la successió en l'interès de mantenir l'estabilitat i la previsibilitat. Posteriorment, és clar, cada estat successor té la llibertat de retirar-se'n. La pràctica de les Nacions Unides de reconèixer normalment una de les parts —la més gran— no és satisfactòria des d'un punt de vista legal i econòmic. L'explicació és probablement política: els membres de l'Assemblea i el Consell de Seguretat de l'ONU representen la majoria de les persones dels seus països d'origen.⁶¹

⁶¹ L'estudi MCLEAN, GALLAGHER i LODGE, *Scotland's Choices: The Referendum and What Happens Afterwards* sosté que la primera solució (cap estat succeeix automàticament) —fins i tot més que la segona (tots dos estats succeeixen automàticament)— «té poques possibilitats de rebre el vistiplau de les institucions europees, o efectivament dels altres estats membres».

Per bones raons, l'article 34 de la Convenció de Viena sobre la successió d'Estats en matèria de tractats opta per la segona solució: els tractats en vigor en el moment de la secessió mantenen la vigència en tots els estats successors.⁶² Com funcionaria aquesta segona solució si la pertinença a les organitzacions internacionals no quedés exclosa (per l'article 4) d'aquest principi? Si, posem per cas, Escòcia s'independitzés del Regne Unit o Catalunya de l'Estat espanyol, tots dos continuarien sent membres de la UE. L'estat secessionista i l'estat restant haurien de negociar un acord sobre com voldrien compartir els béns i les obligacions de l'estat predecessor. Si no complissin les seves obligacions conjuntes, totes dues parts podrien acabar compareixent davant del Tribunal de Justícia. Si no arribessin a un acord pel que fa a la manera de compartir els seus drets —per exemple, com els agradaria ser representats a les institucions europees, possiblement en rotació—, serien incapaços d'exercir els seus drets. Posteriorment, és clar, tindrien total llibertat per renegociar els seus drets i obligacions amb la resta d'estats membres. Com que tot això és raonable i viable, tots els estats membres de la UE (incloent-hi el Regne Unit i l'Estat espa-

⁶² Veure nota 51.

nyol) haurien de ratificar la Convenció de Viena. La UE mateixa no la pot ratificar perquè no és un estat, sinó una organització internacional.

Per totes les finalitats pràctiques, la secessió d'una part d'un estat només es pot legitimar a través de referèndum. Així, les constitucions dels estats membres haurien de garantir la celebració d'aquests referèndums i fer possibles les iniciatives populars que els exigissin. Idealment hi hauria dos referèndums. El primer preguntaria a la població si la seva circumscripció s'hauria de separar, mentre que el segon, quan ja se sabés quines circumscripcions se separarien, preguntaria a la gent si la seva circumscripció s'hauria de separar conjuntament amb les altres circumscripcions en què una majoria vol la secessió. Aquest procediment de dos passos té dos avantatges. En primer lloc, en el vot final, cada ciutadà sabria com quedaria la regió secessionista. I en segon lloc, el referèndum doble garantiria que la preferència per la secessió és estable i ben considerada.

A la majoria de les democràcies occidentals, aquesta votació doble a favor de la secessió sembla suficient per convèncer el govern central i les altres províncies que han d'acceptar la secessió. Vist d'aquesta manera, el dictamen del Tribunal Suprem del Ca-

» Cal una norma internacional que permeti la secessió i no que cada cas particular hagi de demostrar que la secessió no implicarà inconvenients

nadà de 1998⁶³ conforme el Quebec té dret de celebrar un referèndum sobre la secessió, però que la secessió mateixa s'ha de negociar, és més savi del que pot semblar a primera vista.

Les negociacions amb la part secessionista les haurien de dirigir les altres províncies, no el govern central, ja que el biaix antisecessió és més pronunciat entre els polítics nacionals, que perdrien poder, que entre els altres polítics regionals que potser també voldrien separar-se'n, si calgués. Per les mateixes raons, el parlament nacional o unitari no hauria de participar en el procés. Va ser un error atorgar al Parlament Europeu el dret de veto de qualsevol negociació per a la sortida de la UE o la readhesió (articles 49 i 50 del TUE).

Els estats actuals d'Europa són el resultat de segles i mil·lennis de normes arbitràries i coercitives. Allò que ha donat forma a la majoria de les fronteres actuals són accidents de successió dinàstica i conquestes militars brutals. El dret de secessió és necessari per fer que les unitats polítiques reflecteixin allò que volen els ciutadans.

2. Sortida de la UE d'un estat membre

El 23 de gener de 2013 David Cameron (1966), primer ministre britànic, va anunciar que, si era reelegit, celebraria un referèndum sobre la continuïtat del Regne Unit a la UE en la primera meitat del seu mandat.⁶⁴ D'acord amb l'article 50 del TUE: «qualsevol estat membre podrà decidir, de conformitat amb les seves normes constitucionals, sortir de la UE. L'estat membre que decideixi sortir-ne haurà de notificar la seva intenció al Consell Europeu. Ateses les orientacions del Consell Europeu, la UE negociarà i celebrarà amb aquest estat un acord que establirà la forma de la sortida, tenint en compte el marc de les seves relacions futures amb la UE. Aquest acord [...] el celebrarà el Consell, en nom de la UE per majoria qualificada, amb l'aprovació prèvia del Parlament Europeu».

De la mateixa manera, l'article 50 del TUE es refereix al procediment de l'article 218 (3) del Tractat de Funcionament de la UE: «La Comissió [...] presentarà recomanacions al Consell, que adoptarà una decisió que autoritzi l'obertura de negociacions i designi, en funció de la matèria de l'acord previst, el negociador o al cap de l'equip de negociació de la UE».

Així, doncs, el govern britànic no negociaria amb la Comissió de la UE, sinó amb un representant o un equip de negociació del Consell, és a dir, en darrera instància amb la resta de governs. Com ja s'ha explicat, els altres governs serien menys esbiaixats contra la secessió que la Comissió. Tanmateix, l'acord requeriria el consentiment del Parlament Europeu, organisme que tendeix a compartir les opinions de la Comissió,⁶⁵ la qual cosa constituïria l'escull principal.

Si el Consell i el Parlament o el Regne Unit i la UE no arribessin a un acord, seria d'aplicació l'article 50 (3) del TUE: «Els tractats deixaran d'aplicar-se a l'estat en qüestió a partir de la data d'entrada en vigor de l'acord de sortida o, si no, al cap de dos anys de la notificació [...], tret que el Consell Europeu, d'acord amb l'estat esmentat, decideixi per unanimitat prorrogar aquest termini».

D'aquesta manera, cada part podria aturar les negociacions al cap de dos anys o més endavant.⁶⁶ Si una de les

63 TRIBUNAL SUPREM DEL CANADÀ, *Reference re Secession of Quebec*.

64 CAMERON, *Discurs de la UE a Bloomberg*.

65 Veure l'anàlisi quantitativa de NAPEL i WID-GRÉN, «The European Commission — Appointment, Preferences and Institutional Relations».

66 El termini de notificació de dos anys el va introduir el Tractat de Lisboa (2009). Els tractats europeus anteriors no incloïen cap termini de notificació i ni tan sols s'hi esmentava la possibilitat de sortir de la UE. Això no obstant, l'article 62 de la Convenció de Viena sobre el dret dels tractats internacionals (1969) reconeix el dret de retirada unilateral d'un

dues parts o totes dues ho fessin, la separació seria efectiva.

Cameron va deixar clar que sotmetria el resultat de les negociacions a un altre referèndum. Efectivament, en el transcurs de les negociacions, podria celebrar tants referèndums de consulta com volgués, que podrien consolidar la seva posició negociadora, especialment durant els dos primers anys quan la UE no pogués aturar les negociacions.

Tindria dret el Regne Unit a retirar la seva notificació de sortida si l'oferta de la UE resultés poc atractiva? No. L'única manera d'evitar que la retirada entrés en vigor al cap de dos anys és que el Regne Unit i el Consell Europeu acordessin continuar les negociacions. El Consell no podria acceptar que el Regne Unit retirés la notificació, però les negociacions es podrien perllongar de manera indefinida com si la notificació s'hagués retirat sempre que cap estat membre no volgués fer caure el Regne Unit de la UE. Això no obstant, si els britànics canviessin d'idea i finalment preferissin quedar-se a la UE, la seva posició negociadora seria més feble

que abans de la notificació perquè ara el Regne Unit podria ser expulsat per un sol estat membre —potser França?— en qualsevol moment.

L'article 50 del TUE és deficient perquè no garanteix la llibertat de comerç ni els moviments de capital entre la UE i l'estat que se'n retira. Comparem això amb el tractat constitucional proposat pel Grup Constitucional Europeu⁶⁷: «[...] la UE i l'estat secessionista mantindran vigent el lliure intercanvi de béns, serveis i capital, i el lliure moviment de persones, tret que l'estat secessionista introdueixi una política contra les quatre llibertats».

Tanmateix, vuit rondes de negociació sobre la liberalització comercial d'acord amb el General Agreement on Tariffs and Trade han reduït els aranzels externs a la UE per als productes no agrícoles a una mitjana del 3%, i l'Acord de Lliure Comerç de l'Atlàntic Nord, que s'està negociant actualment entre els Estats Units i la UE, els eliminarà completament. La política antidúmping altament proteccionista de la UE no s'ha dirigit mai contra països no membres de l'Europa occidental. Des de la fi satisfactòria de la ronda d'Uruguai de negociacions multilaterals de comerç el 1993, el conjunt de les

polítiques agrícoles comunes de la UE ha passat del suport als preus i gravàmens variables sobre les importacions a subsidis directes. Totes aquestes reformes liberalitzadores han potenciat, i potenciaran en el futur, la posició negociadora de qualsevol país que es pugui plantejar sortir de la UE. ◀

tractat que no tingui clàusula de sortida si es produeix un «canvi fonamental de les circumstàncies» que «constituís una base essencial del consentiment de les parts a obligar-se per un tractat». L'estat ha de notificar la seva intenció de retirada amb una antelació mínima de 12 mesos.

67 GRUP CONSTITUCIONAL EUROPEU, *A Proposal for a Revised European Treaty*.

MÉS INFORMACIÓ

ACTON, Lord. «The History of Freedom in Anti-quity». A FEARS, J. Rufus (ed.). *Selected Writings of Lord Acton*, vol. 1: *Essays in the History of Liberty*. Indianapolis: Liberty Fund, 1985 [1877].

ALESINA, Alberto i SPOLAORE, Enrico. «On the Number and Size of Nations». *Quarterly Journal of Economics*, 1997, vol. 112, pàg. 1027-1056.

ALESINA, Alberto i SPOLAORE, Enrico. *On the Size of Nations*. Cambridge, MA: MIT Press, 2003.

ANESI, Vicent i DE DONDER, Philippe. *Voting under the Threat of Secession: Accommodation versus Repression*. Document de treball Cesifo núm. 3458. Munic: CESifo Group, 2011.

BACKHAUS, Jurgen i DOERING, Detmar (eds). *The Political Economy of Secession*. Zurich: Neue Zürcher Zeitung Publishing, 2004.

BARROSO, José Manuel Durão. Carta de José Manuel Barroso, president de la Comissió Europea, al Lord Tugendhat [en línia]. 10 de desembre 2012. Disponible a: <www.parliament.uk>.

BJORVATN, Kjetil i CAPPELEN, Alexander W. *Decentralization and the Fate of Minorities*. Document de treball Cesifo núm. 1032. Munic: CESifo Group, 2003.

BOFFEY, Daniel. «European Chief Pours Scorn on Scottish Independence». *The Observer*, de 4 de novembre de 2012.

BOLLIICK, Clint. *Grassroots Tyranny: The Limits of Federalism*. Washington, DC: Cato Institute, 1993.

BOLTON, Patrick i ROLAND, Gerard. «The Breakup of Nations: A Political Economy Analysis». *Quarterly Journal of Economics*, 1997, vol. 112, pàg. 1057-90.

BOYKIN, Scott. «The Ethics of Secession». A GORDON David (ed.). *Secession, State and Liberty*. New Brunswick, Londres: Transaction Publishers, 1998.

BUCHANAN, Allen. *The Morality of Political Divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec*. Boulder, CO: Westview Press, 1991.

BUCHANAN, Allen. «Theories of Secession». *Philosophy and Public Affairs*, 1997, vol. 26, pàg. 31-61.

BUCHANAN, Allen. «Democracy and Secession». A MOORE, Margaret (ed.). *National Self-Determination and Secession*. Oxford: Oxford University Press, 1998.

BUCHANAN, Allen. «A Principled Legal Response to Demands for National Self-Determination». A PRIMORATZ, Igor i PAVKOVIĆ, Aleksandar (eds). *Identity, Self-Determination and Secession*. Aldershot and Burlington: Ashgate, 2006.

BUCHANAN, James M. *The Limits of Liberty*. Chicago, IL: Chicago University Press, 1975.

BUCHANAN, James M. i FAITH, Roger L. «Secession and the Limits of Taxation: Toward a Theory of Internal Exit». *American Economic Review*, 1987, vol. 77, pàg. 1023-31.

BUCHANAN, James M. i TULLOCK, Gordon. *The Calculus of Consent*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1962.

BUCHHEIT, Lee. C. *Secession: The Legitimacy of Self-Determination*. New Haven - Londres: Yale University Press, 1978.

BÜHLER, Konrad G. *State Succession and Membership in International Organizations*. L'Hai: Kluwer, 2001.

CAMERON, David. Discurs de la UE a Bloomberg, de 23 de gener de 2012. Disponible a: <www.gov.uk>

CAPODICI, Vincenzo. «Das Gespenst des Separatismus geht um in Europa». *Basler Zeitung*, 18 d'octubre de 2012.

CASELLA, Alessandra. «On Markets and Clubs: Economic and Political Integration of Regions with Unequal Productivity». *American Economic Review: Papers and Proceedings*, 1992, vol. 82, 115-21.

CASELLA, Alessandra i FEINSTEIN, Jonathan S. «Public Goods in Trade: On the Formation of Markets and Political Institutions». *International Economic Review*, 2002, vol. 43, pàg. 437-62.

COLLIER, Paul i HOFFLER, Anke. «The Political Economy of Secession». A HANNUM, Hurst i BABBITT, Eileen (eds). *Negotiating Self-Determination*. Lanham, MD: Lexington Books, 2006.

CRAWFORD, Jaumes i BOYLE, Alan. «Opinion: Referendum on the Independence of Scotland — International Law Aspects». *HM Government*, 2013.

CRÉMER, Jacques i PALFREY, Thomas. «In or out? Centralization by Majority Vote». *European Economic Review*, 1996, vol. 40, pàg. 43-60.

DIE PRESSE. «Barroso: Unabhängiges Katalonien muss aus EU austreten», 17 de novembre, 2012.

DOMINICÉ, Christian. «The Secession of the Canton Jura in Switzerland». A KOHEN, Marcelo G. (ed.). *Secession: International Law Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

EDWARD, David. «Scotland and the European Union» [en línia]. Scottish Constitutional Futures Forum, de 17 de desembre de 2012. Disponible a: <www.scottishconstitutionalfutures.org>.

EL PAÍS. «La Comisión Europea asume las tesis de Rajoy sobre una Cataluña fuera de la UE», de 30 d'octubre de 2012.

- ELLINGSEN, Tore. «Externalities vs. Internalities: A Model of Political Integration». *Journal of Public Economics*, 1998, vol. 69, pàg. 251-68.
- FEINSTEIN, Jonathan S. «Public-Good Provision and Political Stability in Europe». *American Economic Review: Papers and Proceedings*, 1992, vol. 82, pàg. 323-329.
- FREY, Bruno S. i EICHENBERGER, Reiner. *The New Democratic Federalism for Europe — Functional, Overlapping and Competing Jurisdictions*. Cheltenham and Northampton, MA: Edward Elgar, 1999.
- GRUP CONSTITUCIONAL EUROPEU. *A Proposal for a Revised European Treaty* [en línia], d'abril de 2006. Disponible a <www.vwl.uni-mannheim.de>.
- HECHTER, Michael. «The Dynamics of Secession». *Acta Sociologica*, 1992, vol. 35, pàg. 267-83.
- HM GOVERNMENT. *Scotland Analysis: Devolution and the Implications of Scottish Independence*. Norwich: The Stationery Office, 2013.
- HIRSCHMAN, Albert O. *Exit, Voice and Loyalty*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1970.
- KRANE, Dale A. «The Evolutionary Pattern of Federal States». A BROWN-JOHN, Lloyd (ed.). *Centralizing and Decentralizing Trends in Federal States*. Lanham, MD: University Press of America, 1988.
- LAPOINTE, Simon. *An Empirical Analysis of Secession: Evidence from the 2004 Municipal Referenda in Quebec*. Mimeo, Université de Fribourg: Friburg, 2013.
- LOCKWOOD, Ben. «Voting, Lobbying and the Decentralization Theorem». *Economics and Politics*, 2008, vol. 20, pàg. 416-31.
- LÜLFESMANN, Cristoph. «Central Governance or Subsidiarity? A Property Rights Approach to Federalism». *European Economic Review*, 2002, vol. 46, pàg. 1379-97.
- MATAS, Jordi (coord.). *L'ampliació interna de la Unió Europea*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2011.
- MCLEAN, Iain, GALLAGHER, Jim i LODGE, Guy. *Scotland's Choices: The Referendum and What Happens Afterwards*. Edimburg: Edinburgh University Press, 2013.
- MILLER, David. «Secession and the Principle of Nationality». A MOORE, Margaret (ed.). *National Self-Determination and Secession*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- NAPOL, Stefan i WIDGRÉN, Mika. «The European Commission — Appointment, Preferences and Institutional Relations». *Public Choice*, 2008, vol. 137, pàg. 21-41.
- POMMERHNE, Werner W. «Quantitative Aspects of Federalism». A OATES, Wallace E. *The Political Economy of Fiscal Federalism*. Lexington KY i Toronto: Lexington Books, 1977.
- POPITZ, Johannes. «Finanzwirtschaft der Öffentlichen Körperschaften». A GERLOFF, Wilhelm i MEISEL, Franz (eds). *Handbuch der Finanzwissenschaft*, 2. Tübingen: Mohr, 1927.
- PRODI, Romano. «Answer Given by Mr Prodi on Behalf of the Commission». *Diari Oficial de la Unió Europea*, 2004, C 84/E, p. 422.
- RAWLS, John. *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1971.
- SAMBANIS, Nicolas. «Partition as a Solution to Ethnic War». *World Politics*, 2000, vol. 52, pàg. 437-83.
- SORENS, Jason. «Regionalists against Secession: The Political Economy of Territory in Advanced Democracies». *Nationalism and Ethnic Politics*, 2008, vol. 14, pàg. 325-60.
- THÜRER, Daniel. *Das Selbstbestimmungsrecht der Völker mit einem Exkurs zur Jura-Frage*. Berna: Stämpfli, 1976.
- TIEBOUT, Charles M. «A Pure Theory of Local Expenditures». *Journal of Political Economy*, 1956, vol. 64, pàg. 416-424.
- TRIBUNAL SUPREM DEL CANADÀ. *Reference re Secession of Quebec*, 2 S.C.R. 217, 20 d'agost de 1998.
- TULLOCK, Gordon. «Federalism: Problems of Scale». *Public Choice*, 1969, vol. 6, pàg. 19-29.
- VAUBEL, Roland. «The Political Economy of Centralization and the European Community». *Public Choice*, 1994, vol. 81, pàg. 151-90.
- VAUBEL, Roland. «Constitutional Safeguards against Centralization in Federal States: An International Cross-Section Analysis». *Constitutional Political Economy*, 1996, vol. 7, pàg. 79-102.
- VAUBEL, Roland. «Internationaler Politischer Wettbewerb: Eine europäische Wettbewerbsaufsicht für Regierungen und die empirische Evidenz». A SCHENK, Karl-Ernst et al. (eds). *Jahrbuch für Neue Politische Ökonomie*, núm. 19. Tübingen: Mohr, 2000.
- VAUBEL, Roland. «A History of Thought on Institutional Competition». A BERGH, Andreas i HÖIJER, Rolf (eds). *Institutional Competition*. Cheltenham and Northampton, MA: Edward Elgar, 2008.
- VAUBEL, Roland. «Constitutional Courts as Promoters of Political Centralization». *European Journal of Law and Economics*, 2009, vol. 28, pàg. 203-22.
- ZIMMERMANN, Andreas. *Staatenachfolge in völkerrechtliche Verträge*. Berlín: Springer, 2000.

ARXIU

Feixisme: l'escandalosa banalització d'un concepte històric

La historiografia i la Ciència Política encara debaten quina definició de feixisme és capaç d'englobar les característiques generals i les particularitats específiques que adopta a cada país durant el període d'entreguerres un projecte polític que s'erigi com a alternativa al fracàs de les democràcies liberals i a la por a la revolució socialista. Un debat acadèmic que contrasta amb l'ús indiscriminat que es fa del terme en l'actual arena política, el qual a part d'atacar —ni que sigui infundadament— el contrari, contribueix a trivialitzar una ideologia responsable dels principals crims contra la humanitat perpetrats al segle XX.

El 1968, en la introducció del volum col·lectiu *European fascism*,¹ l'historiador britànic Stuart Joseph Woolf (1936) escrivia: «Tal vegada la paraula feixisme hauria de ser retirada, almenys temporalment, del nostre vocabulari polític, puix que, igual com altres paraules altisonants —democràcia, reaccionari, radical, anarquia— ha estat tan mal utilitzada que ha perdut el seu significat original; o, almenys, se l'ha recarregada tant amb noves i àmplies connotacions que, en el seu sentit històric més pur, gairebé sembla requerir unes cometes com a disculpa». Woolf sostenia això mentre unes pàgines més endavant del mateix llibre el seu col·lega Hugh Redwald Trevor-Roper (1914-2003) deplorava que «feixisme» hagués esdevingut «simplement un terme d'insult mancat de significació». Cap dels dos distingits historiadors no es podia imaginar fins on arribarien les coses, quatre o cinc dècades més endavant.

D'una banda, hi ha jugat la ignorància històrica, la incapacitat o el desinterès de molts periodistes, comentaristes i polítics per conceptualitzar correctament el feixisme genuí, aquell sistema ideològic, organitzatiu, cultural, econòmic i social que va néixer a la Piazza San Sepolcro de Milà el 23 de març de 1919 —lloc i data de fundació dels Fasci Italiani di Combattimento— i que va morir sota les ruïnes fumejants de Berlín a principis de maig del 1945, amb un parell de seqüeles a la península ibèrica fins al 1974/75.

A aquesta visió trivial, superficial, frívola d'allò que va ser el feixisme a l'Europa d'entreguerres s'hi

Joan B. Culla
Professor del departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB
joan.culla@uab.cat

¹ WOOLF, *European fascism*.

» A la visió trivial, superficial, frívola d'allò que va ser el feixisme s'hi ha afegit una pulsio sensacionalista que creu que si hom vol atraure l'atenció cal fer servir l'etiqueta de «feixista»

ha afegit una pulsio sensacionalista que creu que, si hom qualifica un discurs, un partit, un lideratge, una actitud, de dretans, conservadors, autoritaris, reaccionaris, àdhuc de xenòfobs, això no impressionarà gaire ningú. Que, si hom vol atraure de veritat l'atenció del públic i causar-li un cert impacte, cal fer servir l'etiqueta de «feixista», ni que sigui hiperbòlicament, fins i tot molt hiperbòlicament.

El resultat de tot plegat ha estat una imparable banalització del concepte. En els dies de Benito Mussolini (1883-1945) i Adolf Hitler (1889-1945), el feixisme es caracteritzava bàsicament per la voluntat de construir estats totalitaris, per l'antiparlamentarisme i el *Führerprinzip*,² per l'antibolxevisme, pel nacionalisme expansionista, per l'anhel d'autarquia econòmica, pel funcionament de partits-milícia... A l'Europa d'avui, són poques les forces polítiques rellevants que s'ajusten mínimament a aquestes característiques: Khrisí Avgí a Grècia [Alba Daurada], Jobbik Magyarorszáért Mozalom a Hongria [Moviment per a una Hongria Millor], Nationalen Săyuz Ataka a Bulgària [Unió Nacional Atac], Partidul România Mare a Romania [Partit de la Gran Romania],

i potser en alguna mesura el Front National francès...

Tanmateix, cròniques, anàlisis i denúncies van plenes de senyals d'alarma sobre la pretesa proliferació de partits i de votants d'extrema dreta en estats de solidíssima tradició democràtica, com ara els Països Baixos, Dinamarca, Noruega, Suècia o Finlàndia. I és que, per afany de truculència o per manca de rigor, hom confon sistemàticament euroescepticisme amb extrema dreta, populisme amb feixisme, nacionalisme amb ultranacionalisme; hom fa l'equivalència entre rebuig del burca i islamofòbia o racisme, etcètera. Però res no fa pensar que el Fremskrittspartiet noruec [Partit del Progrés] —ara mateix al govern d'Oslo—, ni el Partij voor Vrijheid [Partit per la Llibertat] de l'holandès Geert Wilders (1963), ni el finlandès Perussuomalaiset [Veritables Finlandesos] es plantegin enderrocar els sistemes parlamentaris dels seus respectius països, ni omplir-ne els carrers de milícies uniformades, ni promoure cap guerra irredemptista.

Espanya: el feixisme impune

En aquest context continental, el cas espanyol té una especificitat particularment escandalosa. Espanya és l'únic estat europeu on una dictadura de ma-

² Terme alemany que s'utilitza per referir-se al principi de supremacia del cap, l'obediència absoluta al líder.

A l'Europa d'avui són poques les forces polítiques rellevants que s'ajusten mínimament a les característiques del feixisme del període d'entreguerres

triu feixista llarga, de quasi quatre dècades, no va ser ni enderrocada des de dins ni esclafada per una acció militar exterior. És a dir, que les idees, les institucions i les persones modelades per aquella dictadura es van metamorfosejar —a través de la denominada «transició»— per adaptar-se a un nou marc democràtic, sense que es produís cap procés de depuració, de desfeixistització ni d'exigència de responsabilitats individuals o col·lectives. Una fraudulenta amnistia va posar en el mateix nivell feixistes i antifeixistes, repressors i resistents, i amb l'excusa d'exonerar els segons va garantir la immunitat i la impunitat dels primers.

Així, doncs, el feixisme espanyol, el franquisme, no ha estat mai objecte ni d'una condemna penal ni d'una condemna social i moral massiva com les que sí que van rebre el nazisme alemany, el feixisme italià o el salazarisme portuguès. Existeix a Alemanya una Adolf-Hitler-Stiftung que propagui les bondats del Tercer Reich i del seu Führer? Existeix una Fondazione Benito Mussolini que recordi als italians les grans obres públiques executades sota el Duce? Hi ha una Fondation Philippe Pétain per a difondre les excel·lències del règim de Vichy? O una Fundação António de Oliveira Salazar que aprofiti l'actual crisi portuguesa per a reivindicar l'Estado Novo?

Naturalment, cap d'aquestes entitats no existeix, perquè ho impedeixen les lleis i també la decència política dels països respectius. En canvi la Fundación Nacional Francisco Franco no només existeix, sinó que custodia encara els 30.000 documents originals de l'arxiu del dictador, documents que, en qualsevol altre país europeu, serien de titularitat pública; i, amb aquest pretext, ha rebut al llarg de les últimes dècades generoses subvencions per part de l'erari públic. La Fundació té com a presidenta Carmen Franco Polo (1926), a la que l'actual cap de l'Estat, en la primera setmana del seu regnat, concedí el títol hereditari de duquessa de Franco amb Grandesa d'Espanya, s'ignora per a agrair-li quins serveis. I compta entre els seus patrons, per exemple, amb José Utrera Molina (1926), sogre de l'actual ministre de Justícia. I, malgrat negar que «su actividad u objetivos sean de adscripción política o partidista», cultiva amb tota impunitat l'apologia del feixisme.

A Espanya, doncs, el feixisme autòcton gaudeix d'una posició de privilegi. Mentre a Alemanya la bandera nazi està prohibida, i la seva exhibició és objecte de càstig penal, la presència de la bandera franquista és habitual —i perfectament impune— en els actes de l'extrema dreta espanyola, i fins i tot en el despatx d'algun alcalde del Partit Popular. I, en cerimònies oficials

dins de recintes oficials, hom ret homenatge a la División Azul, la unitat militar de voluntaris falangistes —és a dir, feixistes— que lluitaren colze a colze amb la Wehrmacht de Hitler al front rus. I, avui aquí, demà allà, joves militants i quadres locals del PP s'exhibeixen fent la salutació «a la romana» pròpia del feixisme, davant la indulgent tolerància dels seus superiors polítics, que consideren aquestes coses *chiquilladas*. Imaginem-nos per un instant quines serien les reaccions si, en el poblet més recòndit d'Alemanya, uns joves afiliats a la CDU o a la CSU fossin vistos imitant la gestualitat nazi...

Sense polítiques de memòria

En definitiva, una part considerable de la societat espanyola —que s'identifica en les idees i a les urnes amb el Partit Popular— no considera que el franquisme fos una dictadura opressiva i criminal, moralment equiparable al Tercer Reich o al règim mussolinià. Per tant, no experimenta cap necessitat de condemnar-lo ni de desmarcar-se'n; al contrari, creu que el pot enyorar i reivindicar almenys parcialment (la creació de la Seguretat Social, les obres públiques, el *desarrollo* econòmic, la «pau»...) sense aparèixer com una tropa d'extremistes o de radicals de dreta.

» Per afany de truculència o per manca de rigor, hom confon sistemàticament euroescepticisme amb extrema dreta, populisme amb feixisme, nacionalisme amb ultranacionalisme

Aquesta no assumptió de la naturalesa i la realitat històriques del francofeixisme resulta comprensible en un país on, des de fa lustres, les llibreries són plenes de volums apologetics sobre la Dictadura, de descripcions apocalíptiques de la Segona República i de justificacions del cop d'estat militar del 1936. Naturalment que, en qualsevol context democràtic, la producció editorial és lliure i el debat historiogràfic resulta imprescindible. Però els èxits de vendes que han assolit autors com Ricardo de La Cierva (1926), Pío Moa (1948) o César Vidal (1958) —i que no tenen paral·lel possible ni a Itàlia, ni a Alemanya, ni a França, on les lloances del feixisme s'editen i es difonen a través de circuits marginals— són símptomes d'una pèssima digestió social de la història del segle XX espanyol.

Per altra banda, cal subratllar que, havent governat durant quasi 22 dels darrers 34 anys de règim parlamentari, l'esquerra espanyola, el PSOE, no va fer gran cosa per millorar aquella digestió, no practicà gens la pedagogia social a propòsit del franquisme, de la seva naturalesa i del seu significat. Ja fos per prudència, o perquè alguns dels seus dirigents estaven familiarment connectats amb la Dictadura (Manuel Chaves (1945) té com a progenitors un coronel d'infanteria i una cap local de la Sección Femenina; José Antonio

Griñán (1946) és fill d'un oficial de la Casa Militar del Generalísimo i nebot de José Martínez Emperador (1914-2007), jerarca franquista i president de la Diputació de Madrid; José Bono (1950) és fill d'un alcalde falangista...), el fet és que Felipe González (1942) (ell mateix gendre d'un *excombatiente*, coronel i regidor no democràtic de Sevilla) evità absolutament, entre 1982 i 1996, de promoure una visió crítica sobre el període franquista.

Els governs de González, per exemple, van consentir impàvids que la Real Academia de la Historia seguís essent un baluard de la dreta historiogràfica més ultrancera i més nostàlgica del *Caudillo*; la mena d'institució que anys després, ja sota el mandat del PP, posaria en marxa un *Diccionario Biográfico Español*³ que evita qualificar Francisco Franco (1892-1975) de dictador, omple de comentaris amables els militars colpistes del 1936 i reserva les fiblades iròniques o despectives per als dirigents esquerrans de la Segona República.

Amb aquests antecedents, la Llei de la Memòria Històrica promoguda pel govern de José Luís Rodríguez Zapatero (1960) i aprovada l'octubre de 2007 va resultar tardana, poruga i insuficient: ni es compromet a l'obertura sistemàtica de les fosses comunes de les víctimes

de la repressió salvatge, ni estableix la nul·litat de les sentències dictades per la pàg.udojustícia franquista, ni ordena desmantellar el Valle de los Caídos com a santuari exaltador de la *Cruzada* i del franquisme... Tanmateix, aquella dreta que no ha tallat el cordó umbilical amb la Dictadura va veure en la llei un simple afany de venjança, l'expressió de la rancúnia dels derrotats del 1939, un atac al patrimoni històric... Des del retorn del PP al poder, el desembre de 2011, l'aplicació de la Llei de la Memòria Històrica ha estat, simplement, hivernada.

«Feixista»: la desqualificació de l'altre

I bé, en aquesta Espanya que no ha passat comptes amb el seu feixisme, on el gran partit conservador està farcit de descendents de ministres i altres jerarques portadors de camisa *azul mahón* i casaca blanca, on la nostàlgia del passat autoritari aflora constantment de cent maneres, s'hi dóna una paradoxa formidable: els mateixos que no han sabut o volgut exorcitzar i condemnar el franquisme es dediquen per sistema a titllar de feixistes, dictatorials i totalitaris els adversaris ideològics, fonamentalment aquells percebuts com a més frontals i perillous, els que qüestionen la *unidad de la Patria*.

3 *Diccionario Biográfico Español*.

El feixisme espanyol, el franquisme, no ha rebut una condemna penal
ni una condemna social i moral massiva com les que van rebre
el nazisme alemany, el feixisme italià o el salazarisme portuguès

Segurament el fenomen, a una escala significativa, començà a manifestar-se en el tombant dels segles XX i XXI, quan la principal amenaça a aquella *unidad* semblava situar-se al País Basc. Sota l'impuls d'un José María Aznar (1953) amb majoria absoluta, el PP basc de Jaime Mayor Oreja (1951) i Carlos Iturza (1956) i el PSE-PSOE de Nicolás Redondo Terreros (1958) es van quasi fondre en un autoanomenat *bloque constitucionalista* rivetejat d'associacions afins (¡Basta Ya!, Foro de Ermua, Asociación de Víctimas del Terrorismo...) i d'intel·lectuals orgànics (Mikel Azurmendi (1942), Aurelio Arteta (1945), Gotzone Mora (1948), Jon Juaristi (1951), Ederne Uriarte (1960)...). I aquest potent complex ideològic començà a descriure els seus adversaris com a «nazis». No era una desqualificació de la violència d'ETA, que amb la seva conducta assassina es desqualificava sola. Era un intent de criminalitzar l'independentisme basc i, ben aviat, el conjunt del nacionalisme basc «per les seves idees»; el sol fet de qüestionar la unitat estatal els convertia en «totalitaris».

En aquests anys, les Joventuts Socialistes d'Euskadi van arribar a desfilar davant d'Ajuria Enea —la seu vitoriana de la presidència basca— amb estrelles grogues de sis puntes enganxades al pit, per donar a entendre que els

«constitucionalistes» al País Basc eren com els jueus al Tercer Reich. Una manipulació tan grollera i abusiva de l'holocaust no hauria estat políticament ni socialment tolerada en cap altre país d'Europa.

A partir d'aquell moment, un estol d'editorialistes, tertulians i opinadors dels mitjans espanyolistes madrilenys —valgui la redundància— van erigir les al·lusions al *nazionalismo* basc, les comparacions entre Juan José Ibarretxe (1957) i Hitler, les acusacions de totalitarisme contra Euskal Telebista, les analogies entre les *ikastolas* i l'ensenyament a l'Alemanya hitleriana, etcètera, en part substancial del seu argumentari quotidià.

En clau més acadèmica, el catedràtic Antonio Elorza (1943) ho afirmava el 2001 amb aquestes paraules: «El núcleo de la ideología nacionalista, tal y como la define el fundador, Sabino Arana, [es] por su racismo agresivo y por su xenofobia antiespañola, perfectamente asimilable al ideario nacionalsocialista. [...] Por consiguiente, no estamos ante una elección entre independencia y constitucionalismo, sino ante el reto de defender en Euskadi la democracia amenazada por una forma particular de nazismo asentado sobre las acciones terroristas».⁴

⁴ ELORZA, «¿Nazismo vasco?».

Els mateixos que no han sabut o volgut exorcitzar i condemnar el franquisme es dediquen per sistema a titllar de feixistes, dictatorials i totalitaris els adversaris ideològics

«Los nazis catalanes»

Tot i que a Catalunya no hi havia terrorisme, els esdeveniments polítics catalans del període 2003-2006 (l'ascens electoral d'una Esquerra Republicana inequívocament independentista, la formació del primer Govern tripartit, la reunió de Josep-Lluís Carod-Rovira (1952) amb dirigents d'ETA, el procés legislatiu d'un nou Estatut...) van facilitar el ràpid desplaçament de les imputacions de nazisme, de feixisme, de totalitarisme, des del País Basc cap al Principat. Subjacents en la campanya política i mediàtica contra l'Estatut del 2006 (Esperanza Aguirre, per exemple, va dir que aquest enfonsaria Catalunya «en un régimen nacionalista-socialista en que no cabría la crítica y se impondría el pensamiento único»⁵), les analogies nazis es van intensificar davant la reacció social i política a la sentència del Tribunal Constitucional, a mitjan 2010. I, naturalment, han assolit el seu paroxisme amb l'acceleració de la dinàmica sobiranista, a partir del setembre de 2012.

Seria avorrit, per repetitiu, fer una antologia de les associacions d'aquest tipus que s'han registrat en els darrers tretze o catorze mesos. Hi ha hagut gro-

lleres intoxicacions informatives, com un reportatge de Telemadrid, i exabruptes d'alguns regidors del PP català —i del PSC— penjant a la xarxa fotomuntatges d'Artur Mas (1956) amb uniforme nazi; s'han produït declaracions de polítics o expolítics socialistes rellevants (Juan Carlos Rodríguez Ibarra (1948), Francisco Vázquez (1948), José Bono (1950), Marcel·lí Iglesias (1951)...) que identificaven l'estratègia de Mas amb les de Hitler o Mussolini, i equiparaven el tracte als nens castellanoparlants en les escoles catalanes amb la sort dels jueus a l'Alemanya nazi. I no han mancat els tocs erudits, a càrrec sobretot de l'indefugible Antonio Elorza: que els espectadors d'un partit del Barça al Camp Nou fessin un gran mosaic amb la bandera catalana duia a pensar en els congressos del Partit Nazi a l'estadi de Nüremberg; i que el president de la Generalitat parli en nom de Catalunya, o en tot cas d'un ampli moviment de masses, això lliga amb Carl Schmitt (1888-1985), el jurista de cambra del Tercer Reich...

La gran pregunta és: per què? Per què persones viatjades i més o menys llegides, que coneixen Catalunya i que poden desplaçar-s'hi confortablement qualsevol dia a observar-ne la realitat d'ara mateix, construeixen aquestes fabulacions analítiques, fan aquestes gravíssimes imputacions, intoxicuen

5 «Aguirre: '¿Zapatero ha pedido perdón por el Gulag?'».

d'una manera tan brutal? Per què, sense arribar a parlar de nazisme ni de feixisme, altres autors especulen amb l'hipotètic «totalitarisme soft», amb el «pensament únic» que regiria últimament en aquest país, quan el cert és que a Catalunya impera un pluralisme ideològic, polític i mediàtic extrem, comprovable cada matí tant als quioscos com als diàlegs com al Parlament mateix?

A parer meu, la resposta és doble. D'una banda, hi ha una voluntat conscient o tàcita no tan sols de deslegitimar les demandes catalanes (si aquestes són una expressió de totalitarisme, no cal ni escoltar-les), sinó també de deshumanitzar els catalans independentistes: si es tracta d'una colla de nazis —i el nazisme és el pitjor del pitjor, és el mal absolut—, aleshores no mereixen cap respecte ni consideració, no pertanyen ben bé a la humanitat civilitzada, no són interlocutors acceptables, sinó mereixedors només de menyspreu i odi. Des del moment que Artur Mas resulta ser un èmul de Mussolini i Hitler, quin diàleg, quina negociació es pot mantenir amb ell? Si un dia Rajoy estigués disposat a establir-hi algun compromís, les comparacions amb Neville Chamberlain (1869-1940) a Munic el 1938 li caurien al damunt com una pluja de foc. No, no es pot negociar ni pactar amb el feixisme.

L'altra raó del fenomen que he intentat analitzar és que és gratis. A l'Estat espanyol, qualificar algú —fins i tot un alt càrrec institucional democràticament elegit— de nazi no té cap sanció penal, perquè es considera emparat en la «llibertat d'expressió». I, pel que sembla, així seguirà: en el moment de concloure aquest text, la majoria absoluta del PP al Congrés acaba de rebutjar una moció presentada per CiU que proposava condemnar la banalització del nazisme i del feixisme, i endurir les penes contra els delictes d'incitació a l'odi. El partit del govern espanyol ho considera innecessari. ◀

MÉS INFORMACIÓ

«Aguirre: '¿Zapatero ha pedido perdón por el Gulag?' ». A *El País*, de 5 de juny de 2006.

Diccionario Biográfico Español. Madrid: Real Academia de la Historia, 2009-2012. 50 volums.

ELORZA, Antonio. «¿Nazismo vasco?». A *El País*, de 16 de març de 2001.

WOOLF, Stuart Joseph (ed.). *European fascism*. Londres: Weidenfeld and Nicolson, 1968.

EXPLORADOR

Victòries derrotades: dues dècades de la Croàcia independent

L'1 de juliol de 2013 Croàcia es va convertir en el 28è membre de la UE. Un estat jove però profundament castigat per la Guerra de la Independència (1991-1995) i sobretot pel pas del socialisme a un capitalisme fortament desregulat. Un camí que malgrat anar associat a les llibertats democràtiques, ha lliurat el país a una oligarquia que ha posat en qüestió la pervivència de la classe mitjana. Avui, la confiança dels croats en què el projecte europeu pugui revertir aquesta situació, és poca.

Preludi

«Els pobles de Iugoslàvia, partint del dret de cada poble a l'autodeterminació, tenen inclòs el dret a la separació [...]». Així s'explicava el preàmbul de l'última Constitució de Iugoslàvia (1974). Dins d'aquesta, la República Socialista de Croàcia, el país on vaig néixer, es definia com «l'estat nacional del poble croat, l'estat del poble serbi a Croàcia i l'estat de les minories que hi viuen». Autodeterminació, separació, estat...

Als catalans probablement els sonarà com un somni. Però no ho era. Iugoslàvia, primer regne i a partir de 1945 una federació comunista, es caracteritzava pels forts conflictes entre el poble dominant —els serbis— i la resta de pobles, entre els quals els croats destacaven pel seu particularisme. No és aquest el lloc per a fer un recorregut pels segles d'història; però sumant-ho tot, es pot dir que Iugoslàvia no era allò que les elits croates esperaven, quan en el segle XIX havien ideat un estat comú dels eslaus meridionals. Sí, era una idea dels croats, però la seua tradició estatal i parlamentària —conservada durant segles de convivència amb els hongaresos i els Habsburg— es veurà frustrada en el nou context polític. Els conflictes, que incloïen l'assassinat de diputats croats en el parlament (1928) i l'assassinat del rei Alexandre (1934), esclataren en una carnisseria durant la Segona Guerra Mundial: els ústaixes, col·laboracionistes croats dels invasors feixistes, es van guanyar la seua trista fama per les innombra-

Nikola Vuletić
Universitat de Zadar
nvuletic@unizd.hr

» A la primavera de 1991 se celebra el referèndum d'independència, amb una participació de més del 83%.
Més del 93% votaren a favor d'una república independent

bles crueltats contra els serbis;¹ i els txètnics, milicians nacionalistes serbis, van realitzar múltiples massacres de croats i musulmans. Josip Broz Tito (1892-1980), el líder de la Savez komunista Jugoslavije [Lliga de Comunistes de Iugoslàvia], sabé unir els diversos pobles en la lluita antifeixista comuna amb la idea de «fraternitat i unitat», i formar un estat federal, on sota la mà de ferro d'aquest dictador refinat les antigues tensions es mantenien controlades, sovint a preu de repressió política. La seua Iugoslàvia es caracteritzava per un model de propietat «social», diferent del model econòmic dels altres països comunistes, i per un nivell alt d'autogestió dels treballadors. La relativa obertura al concepte de mercat, així com l'obertura política a partir de la segona meitat dels anys 1960, exposarà el país als contactes amb el món occidental. Amb la Constitució del 1974, una espècie de testament polític de Tito, el vell mariscal ens deixava un estat potencialment confederal.

La seua mort l'any 1980 mostrarà que Iugoslàvia era poc més que el seu domini personal i que els seus successors

no la sabran governar. El deute extern es triplicarà i arribarà a uns 20,5 bilions de dòlars, i els conflictes ètnics tornaran a mostrar la seua vitalitat, primer entre els albanesos i els serbis. A l'estiu de 1989 Iugoslàvia es trobava en un estat d'ebullició, dins d'un context més ampli de crisi política i econòmica de l'Europa comunista. L'opció nacionalista i bel·ligerant de Slobodan Milošević (1941-2006) havia prevalgut en la part sèrbia de la Lliga de Comunistes de Iugoslàvia. La cosa s'intenta arreglar en el 14è congrés del partit el gener de 1990, on els eslovens exigeixen la confederalització de l'Estat, la introducció del pluralisme polític i la reforma del partit. En vista de la intransigència del bàndol serbi, els diputats eslovens abandonen el congrés, seguits pels diputats croats, macedonis i bosnians.

Els comunistes eslovens i croats ja havien decidit obrir la porta dels parlaments de les seues repúbliques a les altres opcions polítiques. En les eleccions croates de 1990, triomfa el Hrvatska demokratska zajednica [Unió Democràtica Croata] (HDZ), el partit del futur president Franjo Tuđman (1922-1999), guanyant 205 de 351 escons. Portador d'un programa independentista, l'HDZ es caracteritzava, almenys en algunes de les seues opcions, per un fort esperit antisèrb, cosa que irritava i espantava la població sèrbia de Croàcia. Amb la

Constitució de 1990, els serbis perden l'estatus especial que els separava de les altres minories de Croàcia. D'altra banda, el programa d'una «Gran Sèrbia», que hauria d'integrar també les parts de Croàcia, trobà molts adherents entre els serbis croats. Així durant l'agost de 1990 s'inicia l'anomenada «revolució de troncs», el bloqueig de les carreteres en algunes parts de Croàcia amb majoria ètnica sèrbia, però que ben aviat es convertirà en una rebel·lió armada. En mig d'aquestes tensions, es produeixen a la primavera de 1991 els primers conflictes armats en els quals moren policies croats —de fet abans, perquè el primer policia croat mor a les mans dels insurgents serbis el novembre de 1990; però l'home era de família sèrbia, i la memòria col·lectiva croata va triar oblidar-ho. Els disturbis porten molts serbis a abandonar les principals ciutats croates. Molts altres es queden. Segons les dades oficials, en la guerra que se'n seguí, uns 10.000 serbis combateren en el costat croat.

A la mateixa primavera de 1991 se celebra el referèndum d'independència de Croàcia, amb una participació de més del 83%. Més del 93% votaren a favor d'una república independent, deixant oberta l'opció d'una unió dels estats sobirans. Perduda tota l'esperança de poder preservar l'esperit confederal de la unió a efectes pràctics, i

1 En el camp de concentració de Jasenovac, els ústaixes van acabar amb les vides de milers de serbis, gitanos, jueus i antifeixistes croats. Fins ara s'han identificat 83.145 víctimes. Vegeu l'enllaç a la pàgina oficial de l'espai memorial: <www.jusp-jasenovac.hr>

La guerra va ser un colp dur per a l'economia croata, però la idea de Tuđman d'una Croàcia a les mans de «200 famílies» va relegar el país al caciquisme econòmic

gaudint dels principis constitucionals, Eslovènia i Croàcia inicien el 25 de juny de 1991 el procés d'independència, que es va consumir el 8 d'octubre del mateix any. Estem ja en plena guerra: els oficials no-serbis abandonen l'Exèrcit iugoslau que, transformat en Exèrcit serbi, es llança contra Croàcia amb una força brutal. De resultes del conflicte hi va haver milers de desplaçats i uns 22.000 morts, uns 16.000 del costat croat i uns 6.000 del costat serbi. I això no va ser res comparat amb el que s'esdevindria a Bòsnia.

Catarsi

Croàcia va passar de la defensa a l'ofensiva i a la victòria militar i diplomàtica. Això s'esdevé davant d'una irritant indiferència de la comunitat internacional, amb pocs amics, alguns esperats, com ara Àustria o Hongria, i alguns inesperats, com Islàndia. Per als croats, aquells eren uns temps heroics. El setge que una multitud de mares desesperades posà al quarter general de l'Exèrcit iugoslau a Zagreb, la defensa de Vukovar, el comboi d'embarcacions desarmades rompent el bloqueig de Dubrovnik... aquestes eren les imatges del país a la mercè d'un exèrcit potent.

Però ben aviat, gràcies sobretot al setmanari independent *Feral Tribune*,

ens vàrem adonar dels aspectes menys heroics de la independència. Si d'una banda la guerra era evitable, és també cert que el president Tuđman i alguns dels seus col·laboradors més pròxims l'afavorien. Episodis com l'assassinat de Josip Reihl-Kir (1955-1991), el cap de policia a Osijek, que s'oposà als extremitistes croats, ho demostren clarament. El parèntesi vergonyós de la guerra croato-musulmana, dins de la guerra de Bòsnia, també es devia al joc brut «una batalla, una ronda de negociacions» entre els presidents croat i serbi. Ni el fet que Croàcia hagués protegit durant aquest mateix període milers de pròfugs musulmans, ni tampoc la contribució decisiva del bàndol croat a la desfeta de Milošević a Bòsnia en 1995 i als acords de Dayton, no poden alterar el que va passar. Els assassinats, en el preludi de la guerra, i les matances, en les accions militars posteriors, dels civils serbis, van desvelar el costat obscur del nacionalisme croat. A l'autopercepció heroica s'anava afegint un gust cada vegada més amarg. I també la percepció d'un poble enganyat: la guerra sens dubte era un colp dur per a l'economia croata, però la idea de Tuđman d'una Croàcia a les mans de «200 famílies» va relegar el país al caciquisme econòmic. L'anomenada «privatització» —de fet un pillatge despietat dels béns públics— va ser possible gràcies a la su-

pressió del model socialista d'autogestió i també a l'absència militar de milers de treballadors que, ni tan sols si volien, podien participar en les decisions sobre el futur de les pròpies empreses.

El costat ideològic també es feia cada vegada més insuportable. Admirador dels uniformes blancs i de les desfilades militars, Tuđman semblava defensar-se del propi passat de partisà comunista integrant al seu partit uns autèntics exemplars de la dreta més cavernícola. Obsessionat per la idea d'una «reconciliació pancroata», va arribar a proposar de barrejar els ossos dels combatents del règim feixista amb els de les seues víctimes en una versió croata del Valle de los Caídos (però sense vencedors), cosa que, a més d'irritar la majoria de la població, era contraproductiu de cara a la propaganda dels qui volien identificar la nova República amb aquell infeliç, infame i transvestit «Estat independent de Croàcia», l'estat titella del nazisme que sota el lideratge de l'ústaixa Ante Pavelić (1889-1959) ocupà els territoris de Croàcia, Bòsnia i Hercegovina entre 1941 i 1945. A més, l'home era un autèntic autòcrata que no reconeixia els resultats de les eleccions municipals a la capital, Zagreb, i ofegava la llibertat de premsa. Si bé és veritat que el paper de Tuđman, tot i que força controvertit, va ser decisiu en el procés d'independència, també és cert que

Som 4,2 milions, amb uns 3,7 milions majors de 15 anys, i només 1,4 milions treballem. D'aquests, uns 380.000 ho fan en el sector públic i gairebé el mateix nombre de gent no té feina

la seua política va aportar a Croàcia una espècie d'aïllament internacional. El gran poeta i filòsof Vlado Gotovac (1930-2000) dedicarà a aquesta època els següents versos: «Sé només que tot és com abans / Com abans de tot allò que hem fet i que hem perdut [...] He volgut fer alguna cosa per a la pàtria, / Però m'he despertat / Pronunciant sense voler les paraules: / —És millor somniar per a Croàcia, que no estar despert per a ella— / I el millor de tot és no adonar-se'n».

El novembre de 1996 es produeix la manifestació més multitudinària de la Croàcia independent: 120.000 persones s'oposaren amb èxit a la política del govern dirigida contra Radio 101. El canvi que així s'anunciava arribà el gener de 2000. Arran de la mort de Tudman el desembre de 1999, el seu partit perd les eleccions davant d'una coalició de sis partits, entre els quals destacaven els socialistes de Socijal-demokratska partija Hrvatske [Partit Socialdemòcrata de Croàcia], hereus formals de la Savez komunista Hrvatske [Lliga de Comunistes de Croàcia]. El govern del socialista Ivica Račan (1944-2007), nascut al camp nazi d'Ebersbach, fill d'una interna, realitza una sèrie de tasques: romp l'aïllament internacional de Croàcia, secundat per les accions diplomàtiques del nou president de la República, Stjepan Mesić

(1934); promulga una sèrie de lleis que afavoreixen les minories ètniques i lingüístiques; atura la «privatització» iniciada per Tudman, però sense trobar la força d'anul·lar els seus efectes; inicia el procés d'adhesió a la UE; i es dedica a la construcció d'autopistes, un projecte important per a un país desindustrialitzat on el turisme s'anava transformant cada vegada més en el sector més important de l'economia.

Però l'any 2001 la cooperació amb el Tribunal Penal Internacional per a l'antiga Iugoslàvia, en la qüestió d'uns generals croats acusats de crims contra civils serbis, es converteix en la primera crisi de la coalició. Račan havia de planar cara a l'oposició del seu soci polític més important, a les manifestacions organitzades per la dreta, i també a les protestes obertes del sector militar. La crisi s'atura amb l'acció decidida de Mesić, que ordena la jubilació de set generals, però tot i així el juliol de 2002 els liberals abandonen el govern. L'any següent l'HDZ torna al poder. Però no sense fer un gir simbòlic —més que no ideològic, com mostrarà el futur del partit— important. El seu nou líder, Ivo Sanader (1953), home educat, poliglòt i orador hàbil, en 2001 un dels protagonistes principals de les manifestacions de la dreta, governarà amb el suport dels diputats de les minories. En el segon mandat —entre gener de 2008 i ju-

liol de 2009— fins i tot pactava formalment amb el Samostalna demokratska srpska stranka [Partit Democràtic Independent Serbi] del lingüista Milorad Pupovac (1955). Sanader continuarà la cooperació amb el Tribunal de L'Haia, com si no haguera passat res, i la detenció del general Ante Gotovina (1955) cau justament en el segon any del seu govern. Tot això sense cap protesta digna de ser esmentada. D'aquí s'extreu una moral important de la política croata, que no deixa de reafirmar-se fins al dia d'avui: les accions «antinacionalistes» es permeten i es perdonen a la dreta, però no a un govern d'esquerres. Tal obertura va facilitar l'inici formal, en 2005, de les negociacions per a l'adhesió de Croàcia a la UE.

El juliol de 2009 Sanader es retira sobtadament, i deixa el govern a la seua vicepresidenta, Jadranka Kosor (1953). La nova presidenta del Govern, després d'arribar a un enteniment amb els eslovens en les qüestions de la frontera, va poder concloure les negociacions amb la UE i signar el tractat d'adhesió el 9 de desembre de 2011. No tardarem gaire a adonar-nos que la retirada de Sanader no tenia res a veure amb el desig declarat de deixar les negociacions amb la UE a les mans d'un polític més obert als compromisos que s'havien de fer. Un any i mig després d'anar-se'n, va ser detingut a Àustria, repatriat i acu-

Les retallades semblen inevitables, però per on es comença quan per cobrir les despeses bàsiques necessites uns 1.200 euros i una família mitjana no en guanya ni 1.000?

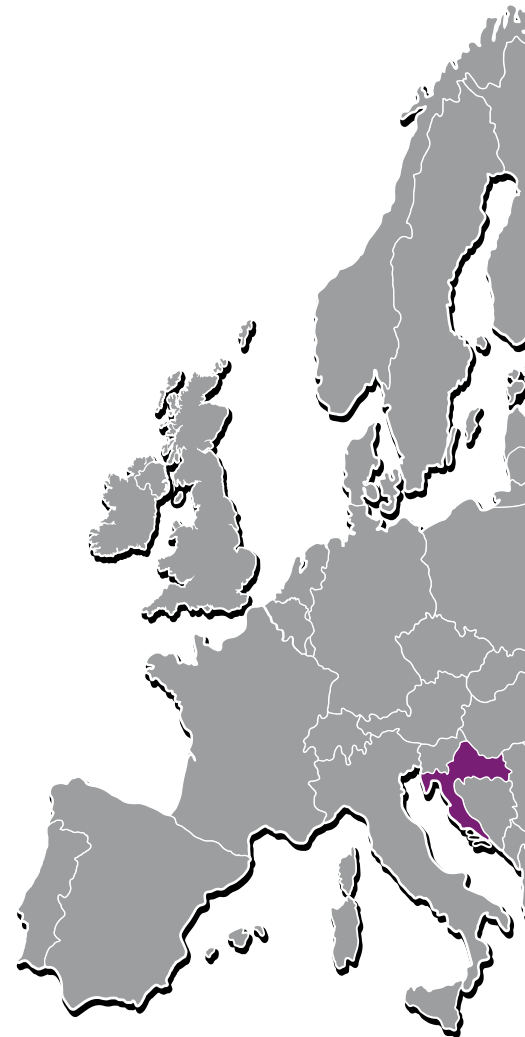
sat de múltiples crims de corrupció, entre els quals destaca l'acusació d'haver abandonat la petrolera nacional a una empresa hongaresa. Ja no hi havia intocables. La fiscalia especial anticorrupció va escometre contra una sèrie de ministres i directors d'empreses públiques, i mentre escric això, s'obren processos nous. La corrupció es va revelar tan profundament arrelada en les estructures de l'HDZ, que la fiscalia va decidir obrir un procés contra tot el partit. El partit que, com els agrada pensar als seus membres, «va crear la Croàcia independent».

Sense eixida?

Amb crisi econòmica mundial o sense, Croàcia està molt malament. El deute extern croat actualment està sobre els 50.000 milions d'euros, arribant al 60% del producte nacional. Fa 22 anys, el deute de la República Socialista de Croàcia era entre 2.600 i 2.900 milions de dòlars. A això s'hi ha d'afegir un matís: el deute dels inicis dels anys 1990 era el deute de l'Estat, ja que no existia un sector privat rellevant. En l'estructura de l'actual deute croat, el deute públic arriba a 15.000 milions d'euros, mentre que la resta pertany al sector privat. Però el problema s'articula també en el nivell qualitatiu: es tracta dels

diners que majoritàriament s'inverteixen en les despeses, tant de l'Estat, com dels ciutadans, i no en la producció.

Som 4,2 milions d'habitants, amb uns 3,7 milions majors de quinze anys, i només 1,4 milions treballen. D'aquests, uns 380.000 treballen en el sector públic, i gairebé el mateix nombre de gent no té feina. Tenim 1,2 milions de pensionistes, cosa que no reflecteix només l'estructura demogràfica del país, sinó també la política de la jubilació dels veterans de la guerra. Durant els anys 1990, aquesta era una manera de comprar la pau social, ja que molts veterans no tenien on tornar, perquè les seues empreses havien estat brutalment liquidades en el procés de «privatització». Amb tot això, és clar que la producció no pot cobrir les despeses del sector públic. Aquestes no es redueixen només al que és estrictament necessari (educació, hospitals, pensions...), sinó que també són generades per una administració pública de dimensions èpiques: amb 4,2 milions d'habitants i amb una superfície de 56.542 km², tenim més de 550 divisions municipals, repartides en 21 províncies (*županije*). Com a punt de comparació, el 1991 Croàcia tenia 102 municipis. No cal dir que aquest immens aparell administratiu ha estat ideat per l'HDZ només per a instal·lar un sistema de clientelisme polític. Per a mantenir-lo, tots els nos-

» La democratització del país, la introducció del pluralisme polític i la possibilitat de decidir el propi destí són, políticament, els aspectes positius de la independència

tres governs se servien de dos procediments: els nous crèdits i la venda precipitada dels béns públics, cosa a la qual no va saber resistir-se ni el govern de Račan. L'estratègia d'impulsar les despeses individuals, com a generador del desenvolupament econòmic, només va portar a una ciutadania excessivament endeutada. Els crèdits en francs suïssos han perjudicat greument milers de persones.

El desembre de 2011, una coalició de quatre partits d'esquerra va obtenir la majoria absoluta al parlament. El nou govern del socialista Zoran Milanović (1966) ho tenia tot: un mandat clar d'ordenar el país i una oposició de genolls. A més, feia temps que es veia que guanyarien. El poble els ho va assenyalar també el gener de 2010, elegint el socialista Ivo Josipović (1957) per a la presidència de la República. Dit d'una altra manera, als que formaren el nou govern no els faltava temps per a preparar-se, tot i que l'herència del paradís corruptiu de l'època de Sanader guardava alguna sorpresa. Però en comptes de fer això, han mostrat el talent de com perdre el temps, intentant de convèncer l'electorat que les retallades no formaven part del programa de govern. Ara, a distància de gairebé dos anys de la investidura del govern, la desil·lusió no pot ser més gran. Les retallades semblen inevitables, però per on es pot comen-

çar en un país on una família mitjana —de quatre membres— no guanya ni 1.000 euros, quan per a les despeses bàsiques necessita uns 1.200 euros? D'altra banda, no s'obre el tema de la racionalització del descabellat model d'organització territorial. La coalició està perdent energia en uns assumptes completament marginals, des del punt de vista del funcionament de l'Estat, i és difícil de resistir-se a la impressió que amb això s'està desviant el focus dels temes realment importants. En aquesta situació, és poc agraït conjeturar per on aniran. El que no obstant sembla segur, és que el nou context polític de la UE i les exigències econòmiques de la Comissió Europea determinaran els passos del govern.

Si, al final d'aquest recorregut, s'ha de resumir com ha canviat el país en les últimes dues dècades, la resposta s'ha d'articular en nivells diferents. En el nivell polític, la independència, entesa com una possibilitat de decidir el propi destí, així com el procés de la democratització del país i de la introducció del pluralisme polític, representen sens dubte els aspectes positius. Lentament ens estem aixecant del fang on ens va llançar Tudman, aquest home que ha sabut derrotar i embrutir les nostres victòries. A Croàcia la societat ha evolucionat fins a ser capaç de plantar cara al propi passat i assu-

mir-ne les conseqüències. Dinko Šakić (1921-2008), el comandant de l'infame camp de concentració de Jasenovac, va ser condemnat a vint anys de presó. El sistema judicial croat ha sabut processar els nostres crims de guerra —per exemple el cas del general Mirko Norac (1967)— i els càrrecs polítics més alts per als crims de corrupció. Els presidents Mesić i Josipović han sabut estendre les mans als veïns, disculpar-se. En el nivell formal, la protecció de les minories ètniques i lingüístiques pot servir com un model a molts països europeus d'antiga democràcia, com ara l'Estat francès. En la pràctica, aquesta protecció encara depèn molt de la bona voluntat de la majoria. Així, el grau de protecció de les minories italiana, txeca o hongaresa, per exemple, és molt alt, amb els casos d'introducció del bilingüisme fins i tot en els contextos demogràfics en els quals la llei no ho demana; d'altra banda, la realització dels drets de la minoria sèrbia, qüestionat particularment sensible, varia d'un context local a l'altre. El cas recent de Vukovar mostra un govern incapaç de comprendre que per a introduir el bilingüisme croato-serbi —de fet, bigrafisme llatí-ciríl·lic— en una ciutat martiritzada, es volen anys de dedicació, d'educació tant de la majoria, com de la minoria, i també un sistema desenvolupat d'ajut pàg.cològic.

Un aspecte polític negatiu és el poder excessiu de l'església catòlica, recuperat a l'època de Tudman, que xoca amb una creixent societat civil laica.

En el nivell econòmic, Croàcia no és un país independent. El sector bancari està en mans estrangeres. La terciarització de l'economia és total. L'esperada eufòria dels inversors de fora del país no ha arribat amb l'adhesió a la UE. Tot i així, no és que a Croàcia manquen diners; és que són on no haurien de ser. Cap govern croat ha tingut el coratge de dedicar-se a la revisió de la infame «privatització» de l'època de Tudman. D'acord, del seu antic partit ningú s'ho esperava, però aquest Govern hauria d'entendre que, si vol reformar el país, no pot assumir els efectes d'un autèntic pillatge com un punt de partida vàlid.

En el nivell social, tot allò que encara val a Croàcia, com ara el sistema de la protecció mèdica i social pública, o el sistema d'educació pública, són relictos del socialisme que, tal com estem, no tardaran a desaparèixer. Per la resta, d'una societat on la classe mitjana predominava, hem passat, gràcies als protagonistes principals de la nostra independència, a un país de pocs rics i molt pobres. Un 75% de les famílies croates, amb el que guanyen, no poden satisfer ni les seues necessitats bàsiques. L'ànim de la nació està per terra i la desastrosa participació (43,5%) al

referèndum d'adhesió a la UE ho mostra clarament. Com a filòleg, no em puc resistir a una potent citació literària. Aquesta vegada, la d'un poeta serbi: «La llibertat sabrà cantar, com els esclaus la cantaven?» De moment, sembla que no. ◀

FINESTRA

«Deixem repicar la llibertat» Barack Obama, president dels EUA

Commemoració del 50è aniversari de la Marxa sobre Washington.
Washington DC, 28 d'agost de 2013

El 28 d'agost de 1963, 300.000 persones, en un país que llavors tenia 180 milions d'habitants, van canviar el curs de la història de la primera potència mundial recorrent el camí entre el Monument a George Washington i el Monument a Abraham Lincoln del National Mall de Washington DC. Era la Marxa sobre Washington pel treball i la llibertat, fins el moment, la manifestació més important del moviment pels drets civils nord-americà que lluitava per acabar amb les velles discriminacions racials que encara es produïen a la pàtria de la llibertat. Al capdavant, Martin Luther King va pronunciar el famós «*I have a dream*», un somni del qual 50 anys després, Barack Obama se'n reclama hereu.

«A la família King, que tant ha sacrificat i tant ha servit d'inspiració; president Clinton; president Carter; vicepresident Biden i la seva esposa Jill; conciutadans nord-americans:

Fa cinc dècades, els nord-americans van venir a aquest honorable lloc per reclamar una promesa feta en el moment de la nostra fundació: 'Sostenim que aquestes veritats són evidents per si mateixes: que tots els homes han estat creats iguals, que van ser dotats pel seu Creador de certs drets inalienables; que entre aquests drets hi ha el dret a la vida, a la llibertat i a la recerca de la felicitat'.

El 1963, gairebé 200 anys després que s'escrivissin aquestes paraules i un segle després que es lliurés una gran guerra i es proclamés l'emancipació, aquesta promesa, aquestes veritats, continuen sense complir-se. Per això homes i dones, joves i ancians, negres que anhelaven la llibertat i blancs que ja no podien seguir acceptant la seva pròpia llibertat mentre presenciaven la subjugació d'altres, van arribar per milers des de tots els racons del nostre país.

Congregacions de tot el país els van acomiadar amb aliments i oracions. En plena nit, els residents d'edificis sen-

cers de Harlem van sortir per desitjar-los bona sort. Amb els pocs dòlars que havien estalviat dels seus treballs, alguns van comprar bitllets per venir en autobús, tot i que no sempre podien seure on desitjaven. Aquells que tenien menys diners van fer autoestop o van venir a peu. Hi havia modistes i obrers siderúrgics, estudiants i docents, criades i mossos de tren. Compartien menjars senzills i dormien agrupats al terra. I finalment, un calorós dia d'estiu, es van congregar aquí, a la capital del nostre país, sota l'ombra del Gran Emancipador, per donar testimoni de les injustícies, per demanar al govern que reparés els greuges i per despertar la consciència dels Estats Units, que durant massa temps havia estat adormida.

Allò que millor recordem d'aquell dia, i amb raó, és l'eminent discurs que va pronunciar el reverend King i la manera formidable en què va expressar les silencioses esperances de milions de persones, i en què els va oferir un camí de salvació tant a oprimits com a opressors. Aquestes paraules perduran durant generacions, ja que són profundes i profètiques com cap altres en el nostre temps.

» Negres que anhelaven la llibertat i blancs que ja no podien seguir acceptant la seva pròpia llibertat mentre presenciaven la subjugació d'altres, van arribar per milers des de tots els racons del nostre país

No obstant això, hem de recordar que aquest mateix dia també va pertànyer a les persones corrents, els noms de les quals mai han aparegut en els textos d'història ni a la televisió. Molts assistien a escoles segregades, i a les cafeteries s'havien d'asseure en llocs separats. Vivien en pobles on no podien votar i en ciutats on els seus vots no importaven. Eren parelles enamorades que no podien casar-se i soldats que van lluitar en altres països per una llibertat que els era negada a la seva terra. Van veure com els seus éssers estimats eren colpejats i com als seus fills els tiraven aigua amb mànegues a pressió, i tenien tots els motius per desencadenar la seva ira o per resignar-se a un destí amarg.

Però van escollir un altre camí. Davant l'odi, van pregar pels seus fustigadors. Davant la violència, es van aixecar i van seure amb la força moral de la no-violència. Per voluntat pròpia, van anar a la presó en senyal de protesta contra lleis injustes, i les seves cel·les es van impregnar amb el so de cançons de llibertat. Tota una vida d'humiliacions els havia ensenyat que cap home pot arrabassar la dignitat ni la gràcia que Déu ens ha donat. A través de les dures experiències van aprendre allò que Frederick Douglass¹ un cop ens va ensenyar:

que la llibertat no és atorgada; que ha de ser guanyada amb esforç, disciplina, persistència i fe.

Aquest va ser l'esperit amb el qual van arribar aquí aquell dia. Aquest va ser l'esperit que joves com John Lewis² van portar aquell dia. Aquest va ser l'esperit que es van emportar amb si mateixos, com torxes, quan van tornar a les seves ciutats i veïnats. Aquesta flama perenne de consciència i valor els serviria de suport davant totes les campanyes que vindrien: els boicots, la mort de quatre nenes a Birmingham, la massacre del pont Edmund Pettus, i l'agonia que van patir a Dallas, Califòrnia i Memphis, però també campanyes d'inscripció de votants i petites marxes lluny del focus d'atenció. Davant de tots aquests contratemps i angoixes i els dubtes que els corroïen per dins, va brillar la flama constant de la justícia.

Gràcies al fet que van seguir marxant, els Estats Units van canviar. Gràcies a aquesta marxa, es va aprovar la Llei de Drets Civils. Gràcies a aquesta marxa, es va signar la Llei de Dret al Vot. Gràcies a aquesta marxa, es van obrir les

portes de les oportunitats i de l'educació perquè les seves filles i fills poguessin imaginar una vida pròpia, que anés més enllà de rentar la roba o enllustrar les sabates d'una altra persona. Gràcies a aquesta marxa, van canviar els governs municipals, les cambres legislatives estatals, el Congrés i, sí, en última instància va canviar la Casa Blanca.

Gràcies a aquesta marxa, els Estats Units es van convertir en un país més lliure i més just, no només per als afro-americans, sinó també per a dones i llatins, asiàtics i indígenes d'Amèrica, catòlics, jueus i musulmans, homosexuals i persones amb discapacitats. Els Estats Units van canviar per a vosaltres i per a mi, i el món sencer va treure forces d'aquest exemple, ja fossin els joves que ho veien des de l'altre costat del Teló d'Acer i que amb el temps derrocarien aquell mur, o els joves de Sud-àfrica que posarien fi al flagell de l'*apartheid*.

Aquestes són les victòries que van obtenir amb una voluntat d'acer i cors plens d'esperança. Aquesta és la transformació que van forjar, amb cada pas que van donar amb les seves desgastades sabates. Aquest és el deute que jo i milions de nord-americans tenim amb aquestes criades i secretàries, amb aquests treballadors i mossos de tren, amb aquests conciutadans que potser haurien pogut dirigir una em-

destacat escriptor, editor i propagandista abolicionista nord-americà.

- 2 John Lewis (1940) és un líder del moviment pels drets civils que el 1963 va ser l'orador més jove de la Marxa sobre Washington. Actualment, és membre de la Cambra de Representants nord-americana pel Democratic Party.

1 Frederick Douglass (1818-1895) va ser un

presa si haguessin tingut l'oportunitat, amb aquells estudiants blancs que es van posar en una situació de risc quan no tenien per què fer-ho, amb aquells nord-americans d'origen japonès que van recordar la seva pròpia reclusió en camps d'internament, amb aquells nord-americans d'origen jueu que havien sobreviscut a l'Holocaust, amb persones que podrien haver-se donat per vençudes o haver cedit, però van persistir, perquè sabien que 'el plor pot durar tota una nit, però al matí següent arribarà l'alegria'.

En el camp de batalla de la justícia, aquests homes i dones sense rang ni riqueses ni títols ni fama ens alliberarien a tots d'una manera que els nostres fills avui donen per segura, com a persones de tots els colors i credos que viuen, aprenen i caminen juntes, i lluiten colze a colze, i s'estimen, i es jutgen els uns als altres pels trets del seu caràcter, en aquest país, la nació més gran sobre la Terra.

Minimitzar la magnitud d'aquest progrés, suggerir, com alguns fan en ocasions, que poc ha canviat, és deshonrar el valor i el sacrifici d'aquells que van pagar el preu de participar en la Marxa en aquells anys. Medgar Evers³, James

Chaney, Andrew Goodman, Michael Schwerner⁴ i Martin Luther King Jr.⁵ no van morir en va. La seva victòria va ser grandiosa.

Però també deshonrariem aquests herois si insinuéssim que d'alguna manera aquest procés està acabat en aquest país. L'arc de l'univers moral es pot doblegar cap a la justícia, però no ho fa per si sol. Per consolidar les fites que aquest país ha assolit es necessita estar en alerta constant i no caure en la complaença. Cal estar alerta ja sigui per desafiar aquells que aixequen noves barreres al vot o per garantir que la balança de la justícia funcioni igual per a tothom, i perquè el sistema de justícia penal no sigui simplement un passadís des d'unes escoles sense prou finançament cap a unes presons ja massa plenes.

Patirem revessos ocasionals. Però guanyarem aquestes batalles. Aquest país ja ha canviat en gran mesura. Les

persones de bona voluntat, sense importar de quin partit siguin, són moltíssimes més que les ressentides que volen canviar el curs de la història.

No obstant, la consolidació dels drets civils i del dret al vot, l'eradicació de la discriminació legalitzada, la mateixa importància d'aquestes victòries d'alguna manera pot haver fet ombra a un segon objectiu de la Marxa. Perquè els homes i dones que es van congregar aquí fa 50 anys no buscaven un ideal abstracte. Buscaven llocs de treball i justícia; no només l'absència de l'opressió, sinó la presència d'oportunitats econòmiques.

Perquè, de què li serveix a un home poder seure en un restaurant sense segregacions, es podria preguntar el reverend King, si no pot pagar el menjar? Aquesta idea, la idea de la llibertat lligada a la subsistència, aquesta recerca de la felicitat, requereix la dignitat del treball, la formació necessària per accedir a aquest treball, salaris dignes, una certa seguretat material... una idea, però, que no era nova. El mateix Lincoln va comprendre la Declaració d'Independència en aquests termes, com una promesa en la qual, amb el temps, 'les espatlles de tots els homes seran alliberats de la seva càrrega, i tots hauran de tenir les mateixes oportunitats'.

El reverend King va explicar que els objectius dels afroamericans eren idèn-

defensa la supremacia racial blanca.

3 Medgar Evers (1925-1963) va ser un activista nord-americà pels drets civils. Va morir assassinat a Jackson (Mississipi) per un membre de White Citizens' Council, organització que

4 James Chaney (1943-1964), Andrew Goodman (1943-1964) i Michale Schwerner (1939-1964) van ser assassinats a Philadelphia (Mississipi) per membres del Ku Klux Klan durant el *Freedom Summer*, campanya per aconseguir que el major número d'afroamericans es registressin com electors a Mississipi, estat que tradicionalment havia privat als negres del dret a vot.

5 Martin Luther King Jr. (1929-1964) va ser assassinat a Memphis (Tennessee) per un segregacionista blanc.

» Gràcies a aquesta marxa, van canviar els governs municipals, les cambres legislatives estatals, el Congrés i, sí, en última instància va canviar la Casa Blanca

tics als dels treballadors de totes les races: 'Salari i habitatges dignes, condicions laborals justes, seguretat durant la vellesa, mesures de salut i benestar, condicions en què les famílies puguin créixer, educar els seus fills i gaudir de respecte dins la seva comunitat'.

Allò que descrivia King és el somni de tot nord-americà. És el que ha atret durant segles nous immigrants cap a les nostres costes. I és aquesta segona dimensió d'oportunitat econòmica, l'oportunitat de millorar les condicions socials de vida a través del treball ardu i honest, en què no s'han acabat d'assolir els objectius marcats fa 50 anys.

En efecte, hi ha hagut exemples d'èxit entre els afroamericans que fa mig segle eren inconcebibles. Però, com ja s'ha assenyalat, la desocupació entre la població negra segueix sent gairebé el doble que la desocupació entre la població blanca, amb la desocupació de la comunitat llatina seguint-la de prop. No s'ha reduït la bretxa econòmica entre les races, sinó que ha augmentat. Com va indicar el president Clinton, s'han deteriorat les condicions laborals de tots els treballadors nord-americans, independentment del seu color, i per això el somni que va descriure el reverend King s'ha tornat més difícil d'assolir.

Durant més d'una dècada, els treballadors nord-americans de totes les races han vist com s'estancaven els seus

salari i els seus ingressos, malgrat que els beneficis de les empreses augmentaven i els ingressos d'uns quants afortunats es disparaven. La desigualtat ha anat en un constant augment durant dècades. L'ascens social s'ha tornat més difícil. A massa comunitats del país, a les ciutats, als barris de l'extraradi i als pobles rurals, l'ombra de la pobresa cobreix amb un mantell lúgubre els nostres joves, i les seves vides queden atrapades en escoles de baix nivell, amb perspectives minses, atenció mèdica inadequada i violència incessant.

Per això, en celebrar aquest aniversari, hem de recordar que la mesura del progrés d'aquells que van marxar sobre Washington fa 50 anys no consisteix només en veure quants negres van poder sumar-se al nombre de persones milionàries, sinó en veure si aquest país té la voluntat d'admetre dins la classe mitjana totes aquelles persones que estan disposades a treballar àrduament, sense importar la seva raça.

La prova no era, ni ha estat mai, veure si les portes de les oportunitats s'entreobrien una mica més per a uns pocs, sinó veure si el nostre sistema econòmic oferiria una oportunitat justa per a molts: per al vigilant negre i l'obrer siderúrgic blanc, el rentaplats immigrant i el veterà indígena nord-americà. Guanyar aquesta batalla, respondre a aquesta

demanda, segueix sent la nostra gran empresa inacabada.

No ens hem d'enganyar a nosaltres mateixos. La tasca no serà fàcil. Des de 1963, l'economia ha canviat. L'avenç de la tecnologia i la competència mundial, dues forces que van de la mà, han sostret aquelles ocupacions que abans servien de primer pas cap a la classe mitjana, i han reduït el poder de negociació dels treballadors nord-americans. La nostra política també ha patit. Uns interessos massa arrelats, aquells que es beneficien de condicions injustes, es van resistir a qualsevol iniciativa governamental que pretengués donar un tracte més just a les famílies de treballadors, i van aconseguir que grans grups de pressió i d'opinió argumentessin que l'augment del salari mínim, o lleis laborals més estrictes, o impostos per a les persones més adinerades que podien assumir-ho per poder finançar escoles que s'ensorraven..., eren coses que violaven uns principis econòmics sòlidament establerts. Ens van dir que una major desigualtat era el preu que calia pagar a canvi del creixement econòmic, un indicador d'aquest mercat lliure; ens van dir que la cobdícia era bona i que la compassió no servia, i que aquells sense feina ni atenció mèdica només es podien culpar a si mateixos de la seva situació.

Els homes i dones que es van congregar aquí fa 50 anys
no buscaven un ideal abstracte. Buscaven llocs
de treball i justícia; no només l'absència de l'opressió

Després van arribar aquells funcionaris electes que van trobar adequat posar en pràctica l'antiga política de la divisió i van fer el possible per convèncer els nord-americans de classe mitjana d'una gran mentida: que el govern d'alguna manera tenia la culpa de l'augment de la inseguretat econòmica; que buròcrates situats molt lluny estaven agafant els diners que la població guanyava amb la suor del seu front per beneficiar els immigrants il·legals o aquella gent que enganya el sistema de seguretat social.

A més, si som sincers amb nosaltres mateixos, haurem d'admetre que en el transcurs dels últims 50 anys hi ha hagut ocasions en què alguns dels que vam exercir pressió per aconseguir un canvi vam perdre el nostre rumb. El patiment provocat pels assassinats va desencadenar una violència contraproduent. Les legítimes protestes contra la brutalitat policial van desembocar en la justificació de conductes delictives. Les polítiques racials van tenir un doble tall, ja que el missatge transformador d'unitat i fraternitat es va veure silenci- at pel llenguatge de la recriminació. Allò que una vegada havia estat una crida a la igualtat d'oportunitats, l'oportunitat que tots els nord-americans treballessin durament i sortissin endavant, sovint va ser presentat com un simple desig de suport per part del govern, com

si no tinguéssim cap paper en el nostre propi alliberament, com si la pobresa fos una excusa per no criar els nostres fills, i la intolerància dels altres fos un motiu per donar-nos per vençuts.

Aquesta és la història de l'estanca- ment del progrés. Així es va tergiversar l'esperança. Així és com el nostre país va romandre dividit. Però la bona notícia és que ara, com el 1963, podem triar. Podem continuar pel camí en què estem ara, que és on es va encallar el mecanisme d'aquesta gran democràcia i on els nostres fills van acceptar una vida amb expectatives més baixes, un camí en què la política és un joc de suma zero en què uns pocs aconse- gueixen l'èxit mentre que famílies de totes les races travessen dificultats i lluiten per obtenir una part d'un pas- tís econòmic cada vegada més petit. Aquest és un dels camins. O podem te- nir el valor de canviar.

La Marxa sobre Washington ens en- senya que no quedem atrapats en els errors de la història i que som amos del nostre destí. Però també ens ensenya que la promesa d'aquest país només es complirà si treballem junts. Haurem de revifar el foc de l'empatia i el sentiment de la companyonia, i la coalició de les consciències que va trobar la seva ex- pressió en aquest lloc fa 50 anys.

Crec que aquest esperit hi és, aques- ta força és real dins de cada un de nos-

altres. El veig quan una mare blanca reconeix la seva pròpia filla en la cara d'una nena negra pobre. El veig quan els joves negres pensen en el seu avi quan veuen un digne ancià blanc. És aquí quan les persones nascudes en aquest país reconeixen l'esperit de llui- ta dels nous immigrants, quan les parelles interracials comprenen el dolor de les parelles gais que són discriminades i ho entenen com a propi.

D'aquí prové el coratge: quan no ens allunyem de nosaltres ni ens girem l'esquena, sinó quan ens girem per mirar-nos l'un a l'altre i veiem que no estem caminant sols. D'aquí prové el coratge.

Amb aquest coratge podem unir-nos en favor d'ocupacions i salaris justos. Amb aquest coratge podem unir-nos perquè tota persona tingui dret a rebre atenció mèdica en el país més ric de la Terra. Amb aquest coratge podem unir-nos perquè tots els nens, des dels ra- cons d'Anacòstia fins a les muntanyes Apalatxes, tinguin dret a un ensenya- ment que estimuli la seva ment, capturi el seu esperit, i els prepari per al món que els espera.

Amb aquest coratge podem alimen- tar la gent que passa gana, donar una llar als sense sostre i transformar les desèrtiques terres ermes de la pobresa en camps de comerç i de bones pers- pectives.

La desocupació entre la població negra segueix sent gairebé el doble que la desocupació entre la població blanca, amb la desocupació de la comunitat llatina seguint-la de prop

Nord-americans, sé que el camí és llarg, però també sé que podem arribar al final. Sí, ensopegarem, però sé que ens aixecarem. Així és com es realitzen els avenços. Així és com la història pren el seu curs. Així és com, quan algú es desanima, troba algú que el sosté i li diu: som-hi, estem anant endavant.

Hi ha una raó per la qual molts dels que van anar a la Marxa aquell dia, i en els dies que vindrien, eren joves: perquè els joves estan lliures dels lligams de la por, de les convencions del moment. Es van atrevir a somiar de forma diferent, a imaginar alguna cosa millor. I estic convençut que aquesta mateixa imaginació, aquesta mateixa ànsia per canviar les coses, continua animant aquesta generació.

Potser no ens enfrontem als mateixos perills de 1963, però encara preval la intensa urgència d'aquest moment. Potser mai arribem a igualar les grans multituds i les enlluernadores marxas d'aquell dia de fa tant de temps: ningú no pot igualar la brillantor de King. Però també sé que encara roman la mateixa flama que va encendre el cor de tots aquells que estan disposats a fer el primer pas per la justícia.

El mestre o la mestra incansable que arriba d'hora a classe i es queda fins tard i furga en les seves butxaques per comprar material, perquè considera que cada nen està al seu càrrec, està fent aquesta marxa.

L'empresari d'èxit que paga als seus treballadors un salari just encara que no hi estigui obligat i després ofereix una oportunitat a un home, potser a un que ha estat a la presó i va tenir mala sort, està fent aquesta marxa.

La mare que dona el seu amor a la seva filla perquè creixi amb la seguretat que pot travessar les mateixes portes que el fill de qualsevol, està fent aquesta marxa.

El pare que s'adona que la feina més important que mai tindrà és criar el seu fill correctament, tot i que no hagi tingut un pare o que no l'hagi tingut a casa, està fent aquesta marxa.

Els veterans amb cicatrius de la guerra que es dediquen no només a ajudar els seus companys combatents a aixecar-se, caminar i córrer de nou sinó que segueixen servint el seu país quan tornen a casa, estan fent aquesta marxa.

Tots aquells que s'adonen d'allò que els patriotes gloriosos d'aquell dia sabien: que el canvi no prové de Washington, sinó que cal portar-lo a Washington; que el canvi sempre s'ha basat en la nostra voluntat, la voluntat del poble, per assumir les responsabilitats de la ciutadania, estan fent aquesta marxa.

Aquesta és la lliçó del nostre passat. Aquesta és la promesa del demà: que contra tot pronòstic, les persones que estimen el seu país poden canviar-lo. Que quan milions de nord-americans

de qualsevol raça i regió, de qualsevol credo i condició social poden unir-se en un esperit de germanor, aquelles muntanyes minvaran i aquelles zones escabroses s'aplanaran, i aquells llocs tortuosos es redreçaran per fer-se més transitables, i farem valer la fe d'aquells que s'han sacrificat tant i han honrat el veritable significat del nostre credo, com un sol poble, davant Déu, indivisible, amb llibertat i justícia per a tots». ◀

PLAÇA
DE
F. MACIÀ

AVENIDA
DEL
GENERALÍSSIMO
FRANCO

**Presentació
de treballs
fins l'11 d'abril**

PREMI IRLA DE
RECERCA HISTÒRICA
AL BATXILLERAT
2014

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

AVINGUDA
DIAGONAL

irla.cat/premibatxillerat2014

Martin Luther King (1929-1968)
Líder del moviment afroamericà pels drets civils

«Tinc un somni»

Marxa sobre Washington pel treball i la llibertat. Washington DC, 28 d'agost de 1963

«Estic molt content de reunir-me avui amb vosaltres en la que passarà a la història com la major manifestació per la llibertat en la història de la nostra nació.

Fa un centenar d'anys, un gran americà, a l'ombra simbòlica del qual ara ens trobem, va signar la Proclamació d'Emancipació. Aquest decret transcendent va arribar com un gran focus de llum d'esperança per a milions d'esclaus negres que havien estat abrasats per les flames d'una injustícia devastadora. Va arribar com un joiós trenc d'alba que acabava la llarga nit de la captivitat. Però, cent anys després, hem d'encarar el fet tràgic que els negres encara no són lliures. Cent anys després, la vida dels negres encara està tristament impedida per les manilles de la segregació i per les cadenes de la discriminació. Cent anys després, els negres viuen en una illa solitària de pobresa, al mig d'un vast oceà de prosperitat material. Cent anys després, els negres encara es consumeixen en els racons de la societat americana i es troben exiliats en el seu propi país. Avui, doncs, hem vingut aquí per escenificar una situació espantosa.

En cert sentit, hem vingut a la capital de la nostra nació per cobrar un xec. Quan els arquitectes de la nostra república van escriure les paraules magnífiques de la Constitució i la Declaració d'Independència, estaven signant un pagaré del qual cada americà havia de ser hereu. Aquest pagaré era la promesa

que es garantirien a tothom, sí, tant a homes negres com a homes blancs, els drets inalienables de la vida, la llibertat i la recerca de la felicitat. Avui és obvi que Amèrica no ha abonat aquest pagaré pel que fa als seus ciutadans de color. En lloc de complir aquesta obligació sagrada, Amèrica ha donat a la gent negra un xec fals que ha sigut retornat amb la inscripció 'sense fons'.

Però nosaltres ens neguem a creure que el banc de la justícia hagi fet fallida. Ens neguem a creure que no hi hagi fons en les grans bosses d'oportunitats d'aquesta nació. Hem vingut, doncs, a cobrar aquest xec, un xec que ens donarà quan vulguem la riquesa de la llibertat i la seguretat de la justícia.

També hem vingut a aquest lloc beneït per recordar-li a Amèrica la intensa urgència del moment. Ara no és l'hora d'embrancar-se en el luxe de la tebior o de prendre's la droga tranquil·litzadora del gradualisme. Ara és l'hora de fer realitat les promeses de la democràcia. Ara és l'hora de sortir de la vall fosca i desolada de la segregació fins al camí assolellat de la justícia racial.

Ara és l'hora de fer realitat la justícia per a tots els fills de Déu. Ara és l'hora d'elevat la nostra nació des de les arenes movedisses de la injustícia racial fins a la roca sòlida de la germanor. Seria fatal per a la nació que passés per alt la urgència del moment. Aquest estiu sufocant del legítim descontentament dels negres no s'acabarà fins que no hi hagi una tardor vigoritzant de llibertat i d'igualtat. 1963 no és un final sinó un començament. Aquells que confien que els negres necessitaven desfogar-se i que ara ja estaran satisfets, tindran un despertar

Assessorament lingüístic: Jordi Vilanova

brusc si la nació retorna als seus afers com de costum.

No hi haurà ni calma ni tranquil·litat a Amèrica fins que no s'atorguin als negres els seus drets ciutadans. Els ciclons de la revolta continuaran sacsejant els fonaments de la nostra nació fins que no sorgeixi el dia lluminós de la justícia. Però, hi ha una cosa que li he de dir al meu poble que s'està en el llinard càlid que porta a l'interior del palau de justícia. En el procés per guanyar el nostre lloc legítim, no ens hem de fer culpables d'accions equivocades. No vulguem satisfer la nostra set de llibertat tot bevent de la copa de l'amargor i de l'odi.

Hem de conduir sempre més la nostra lluita pel nivell elevat de la dignitat i la disciplina. No hem de permetre que la nostra protesta creativa degeneri en violència física. Un cop i un altre ens hem d'elevat a les altures majestuoses d'oposar-nos a la força física amb la força espiritual. La meravellosa nova militància que ha inundat la comunitat negra no ens ha de portar a desconfiar de tots els blancs, perquè molts dels nostres germans blancs —com ho demostra la seva presència aquí avui— han entès que el seu destí està lligat al nostre destí i que la seva llibertat està inseparablement unida a la nostra llibertat.

No podem caminar sols. I mentre caminem, hem de prendre el compromís de caminar sempre endavant. No podem retrocedir. N'hi ha que pregunten als defensors dels drets civils 'Quan estareu satisfets?' No podem estar mai satisfets mentre els negres siguin víctimes dels horrors innombrables de la brutalitat policial.

No podem estar mai satisfets mentre els nostres cossos, cansats per la fatiga del viatge, no puguin trobar allotjament en els motels de les autopistes i en els hotels de les ciutats.

No podem estar satisfets mentre la mobilitat bàsica dels negres consisteixi a passar d'un gueto més petit a un de més gran. No podem estar mai satisfets mentre els nostres fills siguin desposseïts de la seva vida adulta i privats de la seva dignitat amb cartells que resen 'Només per a blancs'.

No podem estar mai satisfets mentre un negre de Mississipí no pugui votar i un negre de Nova York cregui que no hi ha res que ell pugui votar.

No, no, no estem satisfets, i no estarem satisfets fins que la justícia no flueixi com les aigües i l'equanimitat com un corrent poderós.

No oblidem pas que alguns de vosaltres heu vingut aquí per haver patit grans afliccions i tribulacions. Alguns

de vosaltres acabeu de sortir de cel·les estretes. Alguns de vosaltres heu vingut de llocs en què la vostra demanda de llibertat us va dur a ser colpejats per les tempestes de la persecució i a ser sacsejats pels vents de la brutalitat policial. Vosaltres heu sigut els veterans del sofriment creatiu.

Continueu treballant amb la fe que el sofriment immerescut és redemptor. Torneu a Mississipí, torneu a Alabama, torneu a Carolina del Sud, torneu a Geòrgia, torneu a Louisiana, torneu als barris baixos i als guetos de les nostres ciutats del nord, sabent que d'alguna manera aquesta situació pot canviar i canviarà. No ens enfonsem en la vall de la desesperança.

A vosaltres, avui us dic, amics meus, que malgrat les dificultats d'avui i de demà, jo encara tinc un somni. És un somni profundament arrelat en el somni americà. Tinc el somni que un dia aquesta nació s'alçarà i experimentarà el veritable significat del seu credo: 'Sostenim com a evidents aquestes veritats: que tots els homes són creats iguals'.

Tinc el somni que un dia, en els turons vermells de Geòrgia, els fills dels antics esclaus i els fills dels antics propietaris d'esclaus seran capaços d'asseure's plegats a la taula de la germanor. Tinc el somni que un dia, fins i tot l'estat de

Mississipí, un estat recremat per la injustícia i l'opressió, es transformarà en un oasi de llibertat i justícia.

Tinc el somni que els meus quatre fills petits un dia viuran en una nació en què no seran jutjats pel color de la seva pell sinó per la naturalesa del seu caràcter. Tinc un somni... Tinc el somni que un dia l'estat d'Alabama, amb els seus racistes despietats, que ara té un governador que deixa caure dels seus llavis paraules d'interposició i d'invalidació, es transformarà en una situació en què els nens negres i les nenes negres podran agafar-se les mans amb nens blancs i nenes blanques i caminar junts com a germanes i germans.

Tinc un somni avui... Tinc el somni que un dia cada vall serà enlairada, cada turó i cada muntanya seran aplanats, els llocs escarpats seran allissats, i els llocs tortuosos seran adreçats, i es manifestarà la glòria del Senyor, i tota carn ho podrà veure. Aquesta és la nostra esperança. Aquesta és la fe amb què torno cap al sud. Amb aquesta fe serem capaços d'esculpir de la muntanya de la desesperació una pedra d'esperança. Amb aquesta fe serem capaços de transformar les discòrdies sorolloses de la nostra nació en una preciosa simfonia de germanor. Amb aquesta fe serem capaços de treballar junts, de pre-

gar junts, de lluitar junts, d'anar junts a la presó, de defensar junts la llibertat, sabent que un dia serem lliures.

Aquest serà el dia en què tots els fills de Déu podran cantar, amb un sentit nou, 'País meu, és de tu, dolç país de llibertat, de tu que et canto. País en què van morir els meus pares, país orgull de pelegrins, de cada costat de muntanya, que repiqui la llibertat'. I si Amèrica ha de ser una gran nació, això ha d'arribar a ser veritat. Que repiqui, doncs, la llibertat des del cim dels turons prodigiosos de Nou Hampshire. Que repiqui la llibertat des de les poderoses muntanyes de Nova York. Que repiqui la llibertat des de les realçades Allegènies de Pennsilvània! Que repiqui la llibertat des de les nevades muntanyes Rocoses de Colorado! Que repiqui la llibertat des dels cims arquejats de Califòrnia!

Però, no solament això; que repiqui la llibertat des de la Stone Mountain de Geòrgia! Que repiqui la llibertat des de la Lookout Mountain de Tennessee! Que repiqui la llibertat des de cada turó i cada talpera de Mississipí. De cada costat de muntanya, que repiqui la llibertat.

Quan deixem que la llibertat repiqui, quan deixem que repiqui des de cada vila i cada veïnat, des de cada estat i cada ciutat, podrem accelerar el dia en què tots els fills de Déu, negres i blancs,

jueus i gentils, protestants i catòlics, puguin donar-se les mans i cantar les paraules de l'espiritual negre: 'Lliures per fi! Lliures per fi! Gràcies a Déu Totpoderós, som lliures per fi!'. ◀

Gemma Pasqual
Esriptora
gemma.pasqual@mesvilaweb.cat

TRIBUT

Llibre de meravelles, de Vicent Andrés Estellés

Vaig descobrir Vicent Andrés Estellés en la meravellosa veu de l'Ovidi Montllor. En vaig quedar tan impressionada que ho volia saber tot sobre el poeta de Burjassot i la seva obra. En paraules de Vicent Escrivà, la poesia d'un home que treballa i pateix entre els seus versos la realitat de la misèria quotidiana, i la malaltia que el fa morir un poc en cada intervenció quirúrgica. I vaig començar amb un llibret petit de color blau, anomenat *Llibre de meravelles*, un dels escrits més coneguts segurament de l'autor i que va publicar el 1971.

L'obra és dividida en tres seccions. Una mena d'autobiografia que recorre la seva vida, la infantesa, els anys de guerra i postguerra fins que es fa adult. Potser aquests són els anys de més sofriment.

El títol de l'obra fa referència a la novel·la de Ramon Llull, però a l'obra d'Estellés trobarem unes altres «meravelles», com explicava Joan Fuster, la nova elementalitat de la vida de cada dia: la fam, el sexe, la mort. La poesia d'Estellés és dialecte, expressió col·loquial, vòmit de llengua, triomf de la paraula directa i sense enganys, narrativitat, conversa d'amics o monòleg llarg i contradictori, paròdia, reflexió sobre ell mateix i sobre el seu poble o sobre tots els aspectes possibles de la realitat immediata; són les petites coses i els neguits quotidians, tot allò que podríem definir com les preocupacions diàries de l'home normal i corrent. Aquesta és amb tota probabilitat l'aportació més visible i enlluernadora de tota la seva poesia.

Al *Llibre de meravelles* una gran part dels poemes van encapçalats per un epígraf d'algun dels clàssics

de la literatura catalana medieval, sobretot dels poetes valencians del Segle d'Or. El més citat és Ausiàs March, un dels poetes pels quals sentia autèntica devoció. De fet, la seva poesia suposa una referència ineludible de la creativitat d'Estellés. Com el mateix poeta reconeix, Ausiàs March ha estat un mestre, «un mestre molt fotut, molt incòmode, a vegades té molt mala llet i em fot moltíssim».

Com explica l'Ovidi Montllor, Estellés té un llenguatge que connecta rapidíssimament i, a més, té moltes poesies amb un llenguatge impetuós i impactant.

Vicent Andrés Estellés és el poeta més gran que ha donat el País Valencià des del segle XV, des de l'època d'Ausiàs March i Joan Roís de Corella. Un dels poetes més importants del segle XX de la literatura catalana. I la seva poesia continua més vigent que mai, amb el *Llibre de meravelles* ens va ensenyar a assumir la veu del poble, a emocionar-nos sentint l'Ovidi Montllor cantar sobre aquells amants únics de la ciutat de València i amb la resta de la seva obra es va convertir en el poeta del poble, el fill del forner, el nét de Nadalet, aquell que ens va recordar que no podran res davant un poble unit, alegre i combatiu. ◀

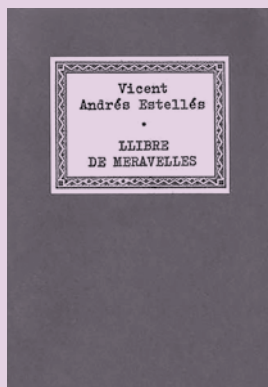

La poesia d'Estellés és una reflexió sobre ell mateix i sobre el seu poble; són les petites coses i els neguits quotidians, les preocupacions diàries de l'home normal i corrent

Vicent Andrés Estellés
(Burjassot, 1924 – València, 1993)

De fill del forner de Burjassot a un dels principals renovadors de la poesia catalana contemporània, la figura d'Estellés és —conjuntament a la de Joan Fuster i Manuel Sanchis Guarnier— clau per entendre el País Valencià de la segona meitat del segle XX. L'obra poètica del que fou redactor en cap de *Las Provincias* entre 1958 i 1978 entronca de ple en el pas d'un valencianisme cultural resistencialista durant el primer franquisme al sorgiment d'una nova generació a principis de la dècada de 1960 que redescobreix el país i el dota d'autoestima i d'un projecte de futur. Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1978) i Premi de les Lletres Valencianes (1984), Estellés està situat en un lloc preeminent de la literatura catalana, amb una popularitat que l'ha portat a ser musicat per multitud de músics i cantautors. ◀

Llibre de meravelles
L'Estel
València, 1971

Amb un pròleg a la primera edició de Manuel Sanchis Guarnier, aquest poemari recull la mirada d'Estellés sobre el País Valencià durant la Guerra Civil i el primer franquisme. Una visió entre crua i meravellosa del país que esdevé un recorregut per noms i llocs coneguts per tothom, per la gent del poble, sobretot, perquè ell, amb la seva poesia, vol arribar a aquest poble, vol arribar a ser poble. D'aquí que la seva obra se centri en la vida quotidiana, en les coses petites de cada dia. Amb les més de vint edicions, de la mà de les editorials L'Estel i de 3i4, podem dir que en bona part Estellés ha trobat la popularitat que buscava. ◀

Jordi Llavina
Escriptor
llavina68@gmail.com

FILMOTECA

La meva nit amb Maud, d'Éric Rohmer

Ma nuit chez Maud, traduïda al català com *La meva nit amb Maud*, no devia ser la primera pel·lícula que veia d'Éric Rohmer, però sí que fou la que em va fer més efecte. I això que, en aquesta, a diferència d'altres cintes seves, actors i actrius eren ben coneguts, amb nom i cognoms més o menys rutilants en la història del setè art (que ningú es pensi que això de treballar amb gent normal que *fan d'actors* s'ho ha inventat la Neus Ballús! Rohmer ho va fer servir sovint per despullar el seu cinema de positura dramàtica i dotar-lo d'aquell gruix de naturalitat que sorgeix de la vida quotidiana i de les converses no *guionades*). Recordo que una bellíssima Françoise Fabian encarnava la seductora Maud del títol. I que un jove Jean-Louis Trintignant s'encarregava de donar vida al personatge que tenia el mateix nom que ell, Jean-Louis, un enginyer de la Michelin que, després de viatjar pel món, recalca a la ciutat de Clermont-Ferrand —aquella mena de ciutats mitjanes que a França coneixen com *la província*.

La càmera s'entreté en la gira del llençol o en la mandíbula d'un personatge, però el que de debò té importància, el que pesa de veritat, és la frase que algú acaba de dir, o el silenci avaluador que segueix aquesta frase. Es diu sovint que en les pel·lícules d'aquest director els actors hi xerren pels descoberts. No és del tot veritat. Sí que, en efecte, durant els àpats, posem per cas, hi ha converses animades, i sovint són converses que tracten el tema sempre espinós de les relacions humanes: les més íntimes, les més distants (distsants potser perquè, abans,

han sigut íntimes, espurnejants de foc). Però hi ha molts moments en què l'ull de la càmera no ens deixa veure sinó silenci —ens *obliga* que considerem aquest silenci—, el respir quiet de la vida, el soroll de la noia que puja una escala de mà i deixa al descobert uns panxells incitants i un genoll rotund i pletòric; el so que fa la fornera en distribuir les barres en les paneres de l'expositor...

Jean-Louis és un bon noi, home d'ordre i de missa setmanal, que ha tornat al país convençut que, finalment, la seva carrera professional s'estabilitzarà i que ell està destinat a fer un bon casament. Té molt clar com ha de ser la noia amb qui es vol casar: rossa. Un amic seu, marxista i propens a la tabola, el convida a conèixer la bella Maud, que s'ha separat fa poc del marit. Es troben tots tres al pis d'ella, sopen. Allarguen la sobretaula, perquè estan bé i no estan disposats, encara, a donar per extingida la conversa. A fora, neva. Hi ha un moment en què Vidal, l'amic, s'acosta a la finestra i constata que, a fora, hi neva abundantment (és un abocar-se a la finestra que no té res a veure amb el d'Anjelicæa Huston a *The Dead*: el d'aquesta és una mirada al passat; el d'Antoine Vitez, l'actor que encarna Vidal, és una mirada al present i al futur immediat). En realitat, Vidal ha dut el seu amic a casa de Maud per una aposta: pretén que la bella bruna faci trontollar les fermes conviccions del catòlic estricte Jean-Louis, el jove enginyer que vol casar-se, peti el que peti, amb una noia rossa.

Maud no se'n sortirà. I això que, amb l'amic ja fora, tots dos van xerrant al llit d'ella. De tot: de filosofia, d'amants, de la vida en general, del destí. Suposo

Aquelles converses de tots dos al llit, aquelles mirades obliqües, em van semblar el sùmmum de la sofisticació i del bon gust <<

que molts espectadors ho deuen trobar insuportable. A mi, aquelles converses de tots dos al llit, aquelles mirades obliqües, em van semblar el sùmmum de la sofisticació i del bon gust.

El cas és que, just l'endemà de la seva trobada amb Maud, Jean-Louis va a missa i hi coneix la rossa que ha estat esperant des de fa temps, *hélas!* La coneix, sí, personalment i bíblicament, i hi arribarà a tenir un parell de criatures. Nens que hereten de la mare el color rossenc dels cabells.

Rohmer encara complica una mica més el relat: la rossa ha tingut una *delicada relació* amb la morena que el càndid Jean-Louis no descobreix de seguida. Hi ha corrent de fons, en definitiva. Al cap d'uns anys (anys en què Jean-Louis i Maud no han mantingut el contacte), els dos protagonistes es troben atzarosament en una platja, un bell dia d'estiu. Maud va sola, magnífica com sempre. Jean-Louis i la seva dolça esposa carreguen estris de platja, i les dues criatures els estalonen. Les dones es miren, es reconeixen. *Mon Dieu!* Aquí Jean-Louis encara no ha caigut del cavall. No remenem el passat —deu pensar la seva dona rossa—, que encara prendrem mal.

La història em va atreure, com dic, des d'això que ara en diuen el primer

visionat. M'agrada que sigui en blanc i negre, una pel·lícula tan francesa, tan o més francesa que les de Truffaut... (Si Rohmer l'hagués filmat en color, estic convençut que jo també l'evocaria en blanc i negre.) Segurament és el títol que més destacaria de l'autor, per bé que sóc un fan declarat de gairebé tot el que va firmar. Pretensions o no, m'encanta Rohmer! *Je l'adore!*

Trintignant, un gran actor, me'l vaig trobar molts anys després en la tercera pel·lícula de la trilogia de Kieslowski, *Tres colors*. A *Vermell*, hi interpretava un jutge vell, retirat, que, amb un potent aparell de radioaficionat, escolta les converses dels seus veïns, els espia. Irène Jacob, la protagonista femenina, li ha atropellat el gos, que ara coixeja, i és per això que, també atzarosament, es coneixen aquests dos.

Hi ha una pel·lícula estrictament personal que va més enllà de la de Rohmer i la de Kieslowski: entre la primera, de l'any 1969, i la segona, del 1994, s'han escolat vint-i-cinc anys. Trintignant, l'home, ha envellit. Amb el llibreter Guillem Terribas parlem sovint de Rohmer i d'aquest magnífic actor, a qui l'assassí del seu gendre va matar, fa onze anys, la filla. ◀

Anatomia d'un desengany

Germà Bel

Destino
Barcelona, 2013

Ha deixat una part important dels catalans de considerar la reforma d'Espanya com a opció viable per assolir un encaix acceptable de Catalunya en el marc de l'Estat espanyol? La resposta a aquesta pregunta és la tesi que defensa l'autor, per a qui la percepció d'un menú limitat a dues posicions —assimilació o secessió— és la raó per la qual cada cop són més els que prefereixen la segona alternativa. ◀

La historia falsa y otros escritos

Luciano Canfora

Capitan Swing
Madrid, 2013

Guerra i política, Orient i Occident, ideologia i poder, llibertat i justícia, són alguns dels temes que trobarem en aquesta antologia de textos que conformen una lúcida reflexió sobre la nostra actualitat i ens ajudaran a entendre el significat correcte del vocabulari polític dels nostres dies. Partint del món clàssic i fins arribar a l'actual crisi, s'aborda el problema de la veritat, la incertesa i la mentida que s'amaguen en tota la reconstrucció històrica. ◀

El peso de la responsabilidad

Tony Judt

Taurus
Madrid, 2014

Albert Camus, Raymond Aron i Léon Blum tenen en comú la valentia d'haver defensat les seves conviccions enfront la versió dogmàtica dominant de l'esquerra. Judt se serveix d'aquestes figures per aproximar-se als grans dilemes morals del pensament polític, criticant a polítics i intel·lectuals per la seva manca d'integritat i independència, i per la seva servil complaença ideològica i per la falta de valentia moral i responsabilitat pública. ◀

Educacionari

Joan Manuel del Pozo

Edicions 62

Barcelona, 2014

Una anàlisi aprofundida de la situació actual de l'educació que assenyalava desorientacions, detecta encerts i proposa finalitats i valors que l'omplien de sentit. Una invitació a l'exercici d'una serena reflexió a través de la definició de 60 conceptes vinculats al món de l'educació. Cada entrada és un petit assaig autònom en ell mateix, però entre totes construeixen un discurs rigorós, coherent i profundament argumentat. ◀

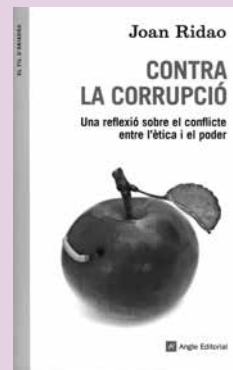
Sociofobia. El cambio político en la era digital

César Rendueles

Capitan Swing

Madrid, 2013

Amb l'enfonsament de la utopia neoliberal, el gran consens ideològic del nostre temps és la capacitat de les tecnologies de la comunicació per induir dinàmiques socials positives. Però la ideologia de la xarxa ha generat una realitat social disminuïda, no augmentada. Senzillament, ha rebaixat les nostres expectatives sobre allò que esperem de la intervenció política o les relacions personals. ◀

Contra la corrupció

Joan Ridao

Angle

Barcelona, 2013

Examen de la corrupció al llarg de la història que reflexiona sobre els tòpics amb què es parla del fenomen. Un assaig que no es limita a introduir un paisatge desolat per la corrupció que es passeja a diari pels jutjats, sinó que apunta les accions polítiques, administratives i legislatives que podrien aturar aquesta xacra social. ◀

EINES

ACONSEGUEIX ELS ANTERIORS NÚMEROS

eines@irla.cat

FUNDACIÓ

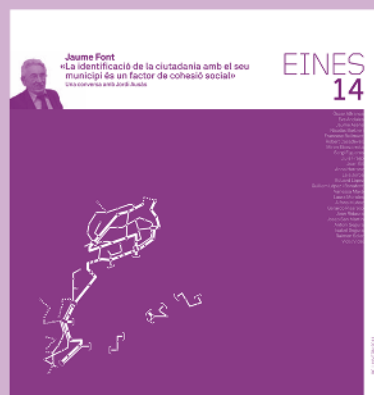
JOSEP IRLA

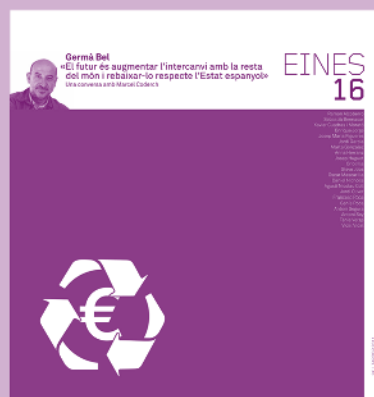
ESTIU 2011
**LA REVOLUCIÓ
SEXUAL**

PRIMAVERA 2012
**NOSALTRES,
ELS FUSTERIANS**

HIVERN 2011
**POBLES, VILES
I CIUTATS: UN PAÍS
EN XARXA**

TARDOR 2011
**RECONVERTIR
L'ECONOMIA**

ESTIU 2013
**EL COST DE LA
DEPENDÈNCIA**

EINES 19

PORTAL

Primus inter pares

Josep Vall

INCORRECTE

Ara és l'hora d'una reforma horària

Fabian Mohedano

REPETES

La Renda Garantida de Ciutadania

Noël Climent

VOLTA EL MÓN...

La crisi europea i la irrupció de l'extrema dreta

Elisabet Nebreda

...I TORNA AL BORN

Vies d'aigua

Vidal Vidal

ELECCIONS

República Txeca: el descrèdit dels homes nets

Laura Ruiz i Trullols

CONNEXIONS

Connivència entre política i economia financera

Anton Gasol

La mort del quart poder

Roger Palà

Límits i potencialitats

de la participació ciutadana en un context de crisi

Marc Parés

Quan la societat civil s'oposa a la innovació social

Santi Eizaguirre

NAVEGADOR

La Primera Esmena de la Constitució dels Estats Units: la clau de volta de la política nord-americana

Leslie Charles

FÒRUM

Ferran Requejo «Les assemblees són bones per deliberar, però dolentes per decidir»

Una conversa
amb Anna Simó

VARIABLES

Constitucions: pedres rígides o material flexible?

Toni Rodon

FULL DE CÀLCUL

L'economia política de la secessió a la Unió Europea

Roland Vaubel

ARXIU

Feixisme: l'escandalosa banalització d'un concepte històric

Joan B. Culla

EXPLORADOR

Victòries derrotades: dues dècades de la Croàcia independent

Nikola Vuletić

FINESTRA

«Deixem repicar la llibertat»

Barack Obama

CLÀSSIC

«Tinc un somni»

Martin Luther King

TRIBUT

Llibre de meravelles, de Vicent Andrés Estellés

Gemma Pasqual

FILMOTECA

La meva nit amb Maud, d'Éric Rohmer

Jordi Llavina

PUNT DE LLIBRES

